

Paleografická čítanka

Literární texty

Dalibor Havel – Helena Krmíčková

Masarykova univerzita

Brno 2014

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Paleografická čítanka

Literární texty

Dalibor Havel – Helena Krmíčková

**Masarykova univerzita
Brno 2014**

esf evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dílo bylo vytvořeno v rámci projektu Filozofická fakulta jako pracoviště excelentního vzdělávání: Komplexní inovace studijních oborů a programů na FF MU s ohledem na požadavky znalostní ekonomiky (FIFA), reg. č. CZ.1.07/2.2.00/28.0228 Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

© 2014 Masarykova univerzita

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora-Neužívejte dílo komerčně-Nezasahujte do díla 3.0 Česko (CC BY-NC-ND 3.0 CZ). Shrnutí a úplný text licenčního ujednání je dostupný na: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/>.

Této licenci ovšem nepodléhají v díle užitá jiná díla.

Poznámka: Pokud budete toto dílo šířit, máte mj. povinnost uvést výše uvedené autorské údaje a ostatní seznámit s podmínkami licence.

ISBN 978-80-210-7081-3 (brož. vaz.)

ISBN 978-80-210-7082-0 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-7083-7 (online : ePub)

ISBN 978-80-210-7084-4 (online : Mobipocket)

Obsah

Poděkování.	4
Předmluva	5
Texty české reformace v pozdním středověku z pohledu paleografie a kodikologie	8
ČÁST I ČÍTANKA..	13
Přehled ukázek	15
Ukázka 1–28	18
Paleografický popis ukázek	74
ČÁST II. TRANSKRIPCE.	87
Transkripční pravidla	89
Transkripce ukázek.	97
Bibliografie.	119

Poděkování

Za možnost zveřejnění ukázek textů v této publikaci autoři vděčí laskavému svolení těchto institucí: Moravské zemské knihovny (ukázky č. 1, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 21, 24, 26, 27, 28), Národní knihovny ČR (ukázky č. 2, 3, 5, 6, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25) a Cisterciáckého opatství Vyšší Brod (ukázka č. 7).

Předmluva

Paleografické čítanky, které mají posluchači archivnictví a pomocných věd historických k dispozici, přinášejí průřez texty povahy diplomatické i povahy literární. Vzhledem k zaměření našich oborů je ale důraz kladen spíše na materiál úřední provenience, značné množství literárních kodexů, které obsahují díla podstatná pro poznání myšlenkového světa osobností naší historie, se takové pozornosti neteší.

Blížící se rok 2015 s celosvětově významným výročí mistra Jana Husa plně odhalí ediční dluh, který vůči našemu reformátorovi musíme pociťovat. První generaci editorů Husových sebraných děl (*Magistri Iohannis Hus Opera omnia*) se za cenu značných osobních obětí podařilo připravit šest svazků latinských spisů (vedle Husova úplně zpřístupněného díla staročeského) a v belgickém nakladatelství Brepols vyšly nově tři další svazky. Ke zmíněnému výročí je však v přípravě pouze jeden nový svazek (s Husovými spisy z Kostnice), protože vydávání Husových děl se v současné době věnuje pouze jediné pracoviště – malá ediční skupina na naší fakultě.

Bylo by zajisté žádoucí, aby se těmto a obdobným edicím (s vydáváním děl dalších významných osobností této doby to vypadá ještě daleko hůře) věnovalo více editorů. Proto jsme připravili skriptum, které by mělo zájemce uvést do písemné a částečně i (proto)ediční problematiky právě této doby.

Ukázky textů děl rané české reformace však nejsou jedinou náplní učebního textu. Součástí textově kritických vydání jsou i fundované úvody, v nichž nalézají své místo také kodikologické aspekty. S vědomím, že při práci s originálními kodexy obsahujícími naše raně reformační texty přijde zájemce do kontaktu i s jejich vazbami a starými rukopisnými zlomky, které se zde mohou nacházet, rozhodli jsme se naši čítanku obohatit i o základní typy takto dochovaných latinských textů: zastoupena je jednak ukázka zlomku dochovaného na přídeštní rukopisu, dále zlomku tvořícího úzké hřbetní záševky (nejčastěji u první a poslední složky) knižního bloku a rovněž zlomek tvořící dnes vnější přebal vlastního kodexu. Při zjištění dosud neevidovaného materiálu budou všichni další badatelé vděční za každou nálezovou zprávu.

Učební text je rozdělen do dvou částí. Základem klasické „čítankové“ části je 28 tabulek s jejich prepisy: 25 tabulek s transliterovanými texty vybraných děl z doby rané české reformace (ukázky 1–25) a tři tabulky s transliterovanými texty zlomků (ukázky 26–28). Mezi latinské texty jsou zařazeny i dvě ukázky staročeských textů (ukázky 24 s textem makarónským a 25): při častém výskytu českých glos v tomto typu textů (jak vidíme v ukázce 11) je nutné osvojit si i zásady práce s tímto jazykovým prostředím. Ukázky základního korpusu jsou uspořádány podle druhu písma, obtížnosti i jazykové stránky. Tabulkám předchází jejich přehled se základní informací o příslušném rukopisu,

za nimi je umístěn jejich paleografický popis. Při rozboru písma je důraz položen na ty aspekty grafiky vyobrazených písařských rukou, které jsou relevantní pro typologické zařazení daného písařského projevu, popřípadě pro posouzení individuality či osobitosti dotyčného písaře (v rámci českých raně reformačních textů máme totiž dochován i autograf).

Druhá část je věnována transkripci. Zatímco první část je pomůckou rázu paleografického, druhá část je zaměřena na další úsek cesty textu k uživateli. Edice má za úkol zpřístupnit text v podobě co nejbližší předpokládanému originálu. Jevy povahy grafické ustupují do pozadí. Naše původně transliterované texty jsou zde podány v transkribované podobě. Tato část tedy obsahuje hlavní body základních pravidel, jimiž se v našem prostředí řídíme při zpřístupňování latinských i staročeských textů (transkripční pravidla), a naše transkribované texty. Nejde zde o ukázky kritických edicí s aparátem (naš původně písmenkový přepis byl pouze upraven podle transkripčních pravidel a text byl patřičně segmentován), k tomu slouží příslušný ediční seminář, pro nějž je tato část učebního textu určena primárně, ale v době, kdy se řada editorů omezuje na pouhou transliteraci, jsme museli položit náležitý akcent na tuto část editorovy práce.

Oběma částem předchází kapitola Texty české reformace v pozdním středověku z pohledu paleografie a kodikologie. V závěru je výběrově uvedena literatura.

V transliterační části důsledně zachycujeme všechny litery, které přepisujeme na lince, i když v textu stojí nad linkou v podobě naznačující zkratku. V závorce doplňujeme zkrácenou část textu. V dílech zkoumaného okruhu jsou často uváděny biblické citáty. V rukopisech bývají tyto citáty natolik zkráceny, že někdy celé slovo vyjádří jedna nebo dvě litery. Tyto zkratky nevidují slovníky zkratek, doplňujeme je podle nezkrácených rukopisných dochování stejného díla nebo přímo podle bible. Ve zkratce bývá rovněž zachyceno uvození biblické knihy. Pokud není užitá předložková vazba, knihu rozepisujeme v genitivu.

Nerozlišujeme mezi dlouhým „f“ a kulatým „s“. Staročeský text v ukázce 24 užívá některé souhlásky s punktem rotundem, které jsme zachycovali. Nebrali jsme zřetel na interpunkci – texty mají sloužit k procvičení čtení a v transkripční části se nadto zavádí interpunkce podle dnešního úzu.

Některá nomina sacra užila řeckou abecedu – „H“ (éta), „P“ (ró), „C“ (sigma), „X“ (chí). Tuto podobu ponecháváme v transliterační části, v transkripční části je převádíme do latinské abecedy, a to H=E, P=R, C=S, X=C.

Velmi často jsou užívány závorky. Drželi jsme se přitom leydenského systému:
(kulatá závorka) – rozepsání zkratk
[hranatá závorka] – doplnění chybějícího textu po mechanickém poškození
<špičatá závorka> – doplnění chybějícího textu

Při volbě velikosti našich ukázek jsme měli na zřeteli dostatečnou rozeznatelnost jednotlivých liter, ale bohužel jsme byli limitováni rozměrem učebního textu. Z tohoto důvodu jsme záměrně vybírali rukopisy, které jsou zpřístupněny (až na jednu výjimku – ukázka 7, jejíž krátký text je zpřístupněn celý) v *Manuscriptoriu* (www.manuscriptorium.com). Proto jsme u transkribovaných textů uváděli i jejich případné edice, aby uživatelé mohli pokračovat v samostatné práci.

Texty české reformace v pozdním středověku z pohledu paleografie a kodikologie

Soubor rukopisných textů zařazených do předložené čítanky spojuje jejich obsahová souvislost s hnutím rané české reformace, přesněji řečeno s jejími literárními projevy. Toto kritérium je jistým způsobem zárukou vzniku, šíření a užívání těchto kodexů v okruhu osob, které byly jeho bezprostřední součástí, popřípadě v kruzích těch, kteří o toto hnutí jevíli zájem a zaujímalí k němu svá stanoviska, a to jak stanoviska pozitivní, tak i negativní.

Toto zdánlivě samozřejmé konstatování má ovšem hluboké paleografické dopady: osoby v různých formách a s různou intenzitou spojené s ranou českou reformací (původní autoři, interpreti jiných autorit či prostí opisovači cizích literárních děl) byly osobami svým vzděláním hluboce zakořeněnými ve „scholastickém“ středověku; jejich písařské projevy tak na první pohled působí převážně konservativně, morfologie jejich písma je dominantně gotická.

Výběr textů obsahově sourodých tak mimo jiné přináší zajímavé srovnání diferencí používaných písem v rámci kodikologicky příbuzných rukopisů – jde zpravidla o sborníky či konvoluty děl tematicky stejně zaměřených. Pozdní středověk je obdobím, které tento typ studia již ve zvýšené míře umožňuje. V moderní české paleografické literatuře je pro 15. století naznačený směr bádání doposud uplatňován spíše na materiálech povahy diplomatické, které mají oproti literárním textům výhodu relativně bezpečné provenienční fixace (PÁTKOVÁ). Paleografické studium textů úřední provenience je navíc možné obohatit o analýzu daného prostředí metodami diplomatickými, aby tak plastičtěji vyniklo prostředí, v němž se příslušný dokument zrodil. U textů povahy literární jsou možnosti výzkumu bližšího prostředí vzniku daného kodexu omezenější.

Styl písma

Ačkoliv můžeme 15. století v obecné rovině považovat za věk přechodový, v němž je stará středověká grafika (gotický styl písma) postupně ovlivňována a obohacována stylem novým – humanistickým, české reformační texty konce středověku jsou zatím vůči

těmto novotám imunní. Všechny v souboru zastoupené písařské ruce píší *písmem* stylově *gotickým*.

Souvisí to bezpochyby s obecným konservativismem českého prostředí na sklonku středověku, kdy husitské hnutí oslabilo kontakt Čech s Římem, potažmo s celou Itálií. Nicméně příčiny tohoto jevu jsou mnohem složitější a nelze je poněkud prvoplánově vysvětlovat pouze náboženskými poměry v českých zemích na sklonku středověku po vystoupení Jana Husa a jeho pokračovatelů. Vždyť i tam, kde bychom přirozeně očekávali dřívější nástup humanistického stylu psaní (např. v městských kancelářích s dominujícím katolickým živlem či v klášterech, které přežily husitství), není tomu tak (PÁTKOVÁ). Tím spíše nelze očekávat výraznější stopy humanistického písma v textech utrakvistické traktátové literatury. V tomto prostředí neshledáváme ani výraznější stopy byť jen pouhého ovlivnění morfologickými prvky humanistického písma, tj. stopy stylu hybridního.

Typologie písma

Pozdní středověk lze z hlediska typologie používaného knižního i diplomatického písma charakterizovat jako periodu dovršení procesu písmové diferenciaci: ta započala v českých zemích nejprve v oblasti písma listinného, a to již v průběhu 13. století průnikem zběžného, kurzivního písma do čistopisů kancelářských produktů, a v průběhu 14. století (zejména po jeho polovině) tento proces zasáhl i sféru písem uplatňovaných v textech literárních. V pozdním středověku se tak konstituovala základní trojice typů písma, kdy vedle písma kresleného, kaligrafického nalézáme ve středověkých textech písma křížená, *bastardní*, zatímco nejzběžnější, užitkové, zpravidla spojitě psaní reprezentuje *kurzíva*.

Výskyt kaligrafického gotického knižního písma (*textura, scriptura gothica formata*) je stále více omezen na reprezentativní, zpravidla iluminované a velkoformátové liturgické kodexy a jiné knihy vysloveně bibliofilského zaměření opatřené nákladnými prkénkovými vazbami, a tak toto písmo v našem souboru zastoupeno není a nemusíme mu na tomto místě věnovat zvýšenou pozornost. Stačí snad jen konstatovat, že část knižní produkce spadající do této oblasti je v průběhu druhé poloviny 15. století postupně nahrazována knihou tištěnou. Základní orientaci po kaligrafické knižní produkci v Čechách husitské éry nalezne zájemce ve výstavním katalogu K. STEJSKALA a P. VOITA (viz v Bibliografii).

Opačný pól písařské tvorby reprezentuje *kurzíva*. Ta je uplatňována nejprve v glosách doprovázejících kaligraficky psané texty, posléze ji nalézáme i v textech těch rukopisů, které vznikaly pro vlastní potřebu svého uživatele. Výskyt kurzívy jakožto hlavního písma rukopisu jde ruku v ruce s tzv. užitkovým kodexem, tj. papírovým rukopisem zpravidla malého („kapesního“) formátu opatřeného nenáročnou, prostou, měkkou,

pergamenovou vazbou. Citelný nárůst výskytu těchto rukopisů pozorujeme v našem prostředí po polovině 14. století, pochopitelně v souvislosti se vznikem Karlova vysokého učení v Praze. Ačkoliv geneze kurzívního písma probíhá v počátečních fázích do jisté míry autonomně v listinném a knižním prostředí (PRAŽÁK), není třeba tuto skutečnost v 15. století již nadále promítat do nomenklatury – můžeme hovořit prostě o *gotické kurzívě* (*scriptura gothica cursiva*), a to v různých stupních zběžnosti.

Je namístě upozornit na skutečnost, že středověké písmo, byť jej interpretujeme jako kurzívu, bývá obvykle písmem stále ještě spíše kresleným. Tím se liší od energicky psaných novověkých kurzív, v nichž zanikají tvary jednotlivých liter v zájmu plynulého toku vyšších celků – celých slov, či dokonce i skupin slov. Takovýto stupeň „kurzívnosti“, typický až pro moderní grafiku, bývá u středověkých písařů omezen jen na kratší osobní poznámky, koncepty literárních děl či autografy intelektuálů; ty se nám ovšem z období před rokem 1500 dochovaly jen zřídka. Gros středověkých textů totiž tvoří opisy.

Zatímco jejich obstarávání do počátku 14. století (budeme-li se ptát po opisech textů z obsahového hlediska povahy literární) probíhalo dominantně ve zdech klášterních a kapitulních skriptorií, v průběhu století čtrnáctého, zejména pak během jeho druhé poloviny, musíme již počítat rovněž s přítomností laického živlu a s jistou profesionalizací písařské tvorby; a to primárně v prostředí městských center, u nás pochopitelně nejzřetelněji v Praze. Tito profesionální písaři jsou v pramenech označováni jako *scriptores (notarii) cathedrales* či prostě jako *cathedrales* (HLAVÁČEK). Opisy pořizované těmito písaři pak bezpochyby tvoří část z těch, které prezentuje předložený soubor raně reformačních textů. Vzhledem k tomu, že šlo o písaře profesionální, půjde především o produkci kaligrafickou či alespoň takovou, kde je dbána větší péče o úhlednost a čitelnost textu. Rukopisy zběžné, gotickou kurzívou psané, pak lze (samozřejmě v rovině hypotetické, přímé důkazy ve formě *ex libris* nebo jiných nezpochybnitelných vlastnických stop v drtivé většině příkladů schází) spojovat s prací svých prvních majitelů či uživatelů. Na tomto poli – jak již bylo konstatováno – vládla gotická kurzíva.

V nejobecnější rovině lze konstatovat, že hlavními znaky gotické kurzívy jsou: kurzívní „a“, funkční smyčky u liter s horní dotažnicovou délkou – „b“, „d“, „h“, „k“ a „l“, dále duktus dlouhého „f“ a „f“, kdy obě tato písmena klesají pod základní linku, spirálový duktus koncového kulatého „s“ a funkční diagonální spojnice mezi jednotlivými dříky písmen „m“ a „n“, které tato písmena umožňují v ideálním případě napsat jediným tahem. Je třeba ovšem mít na paměti, že míra zastoupení těchto morfologických rysů je silně závislá na individuální písařské ruce a může kolísat s měnícím se tempem psaní dotačné ruky i v rámci jednoho a téhož textu. Všechny tyto rysy pak doprovází zvýšené množství zkratk, včetně zkratk nejsilnějších – sigel. Kurzívou píšící písaři také přirozeně rezignují na zdobné prvky jinak typické pro gotický styl – na výraznější

stínování, tedy na střídání tučných a vlasových tahů; gotická kurzíva je tedy písmem spíše lehčím, okrouhlejším (okrouhlost zde není způsobena ovlivněním humanistickými písmi!), bez výrazného lámání. Gotická kurzíva pozdního středověku nemá zpravidla tendenci k výraznějšímu sklonu písma vpravo, ačkoliv tento rys dosti závisí na individuální písařské ruce a může se měnit se zrychlením písařského tempa.

Mezistupeň a svým způsobem i spojnicí obou výše zmíněných kaligrafických polů představují písma křížená – *bastardy* (*scriptura gothica bastarda*). Jsou vlastně nejmladším typem středověkého gotického písma: po svém zrodu v polovině 14. století (PRAŽÁK) se poměrně razantně šíří zejména tam, kde je zapotřebí zajistit vedle svižného, dynamického tempa psaní i slušnou čitelnost takto napsaného textu, tedy ideálně v prostředí veřejných úředních knih. Nicméně pro svou oblibu a praktičnost byla tato písma používána i ve sféře kodexů literárních: zprvu jako písmo vyznačovací v rubrikách a nadpisech, lišící se od kontextové kurzívy zvětšenou vahou, větším modulem a snahou po dekompozici kurzívních spojnic mezi jednotlivými literami, posléze rovněž jako hlavní písmo textové (PRAŽÁK). U textů jazykově staročeských pak pozorujeme dokonce jistou preferenci tohoto typu gotického knižního písma ve srovnání s kurzívami.

Základním znakem bastardního písma je fakt, že jde o kombinaci prvků kaligrafického písma knižního (odtud bastarda bere snahu psát jednotlivá písmena nespojitě, tedy sice těsně vedle sebe, avšak bez vzájemného napojování) a výše definované kurzívy (z ní vychází základní tvarový repertoár typický pro bastardu: kurzívní „a“, smyčky u liter s horní dotažnicovou délkou – „b“, „d“, „h“, „k“ a „l“, které mají ovšem spíše ozdobnou funkci, mají nejčastěji trojúhelníkový tvar a neslouží k plynulému spojování sousedních písmen, dále pod základní linku protažené litery dlouhé „f“ a „f“ a grafická novinka, kterou kurzívy postrádaly – tzv. sloní choboty, tj. šlahounovité ozdoby tvořící nasazovací tah řady liter – majuskul i minuskul, zejména v iniciálové pozici). Bastardy se vyskytují v řadě kaligrafických variant, od kreslených až po zběžné, ty mohou plynule v jednom a totéž textu přecházet do kurzívy. Kreslené bastardy pak využívají zdobné prvky gotického stylu: lámání oblých tahů, střídání tučných a vlasových linií a někdy i vertikalizaci písmen, tedy zúžení a zvýšení liter psaných ve středním prostoru pro psaní.

Kodikologické aspekty

O řadě kodikologických aspektů již byla řeč výše v souvislosti s popisem užívaného písma. Na tomto místě připomeneme nejdůležitější teze týkající se knihoven existujících v husitských Čechách. Není pochyb o tom, že ideovým centrem pro šíření reformačních myšlenek v českém (i mimočeském) prostředí byla *pražská univerzita*. Jejím jednotlivým kolejním knihovnám rovněž vděčíme za to, že se zde uchovala celá řada

děl představitelů husitské (i protihusitské) strany v opisech blízkých autografům, ba dokonce i v autografech.

Ovšem nebyly to jen knihovny institucionální, kde nacházela tato díla místo svého původního uložení: nejpozději od druhé poloviny 14. století je třeba počítat s rostoucím významem soukromých, osobních knihoven (HLAVÁČEK). Obě tyto kategorie se ale v průběhu času mohly prolínat, v univerzitním prostředí např. vplynutím profesorských knihoven po smrti svých majitelů do fondu knihovny kolejní. Předpokládáme rovněž, že do kolejních knihoven mohly přicházet i kodexy z knihoven „zavedených“ duchovních institucí (klášterů, kapitul, popřípadě jednotlivých far), které v Čechách na sklonku středověku prožívaly veskrze krizové období. Zpětné dohledání těchto původních uložení (to jest prvních majitelů a uživatelů dotyčných rukopisů) je dnes ve většině případů prakticky nemožné. Musíme se tak spolehnout na práci s více či méně pravděpodobnými hypotézami.

Velký význam při studiu šíření jednotlivých děl mají rovněž aspekty textologické, jejichž výzkum jde ruku v ruce s pořizováním moderních kritických edic dotyčných děl (KRMÍČKOVÁ). Důkladná analýza a komparace jednotlivých textových variant daného díla a z něj odvozené stemma rekonstruuující příbuznost jednotlivých rukopisů a jejich vzájemné vazby pomáhají dotvořit obraz rozšíření dotyčného spisu.

ČÁST I.

ČÍTANKA

Přehled ukázek

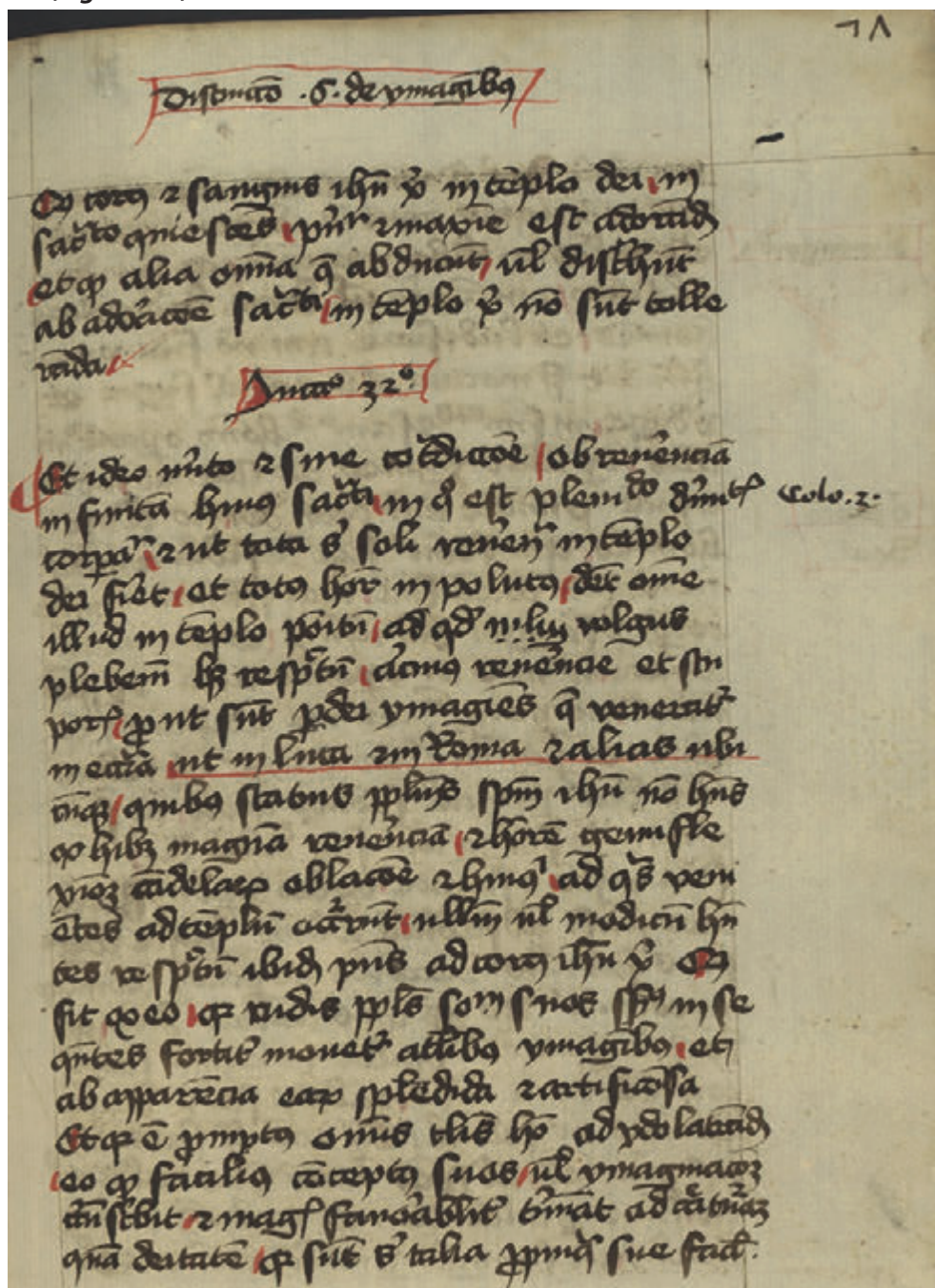
Pořadové číslo	Signatura	Obsah	Časové zařazení Psací látka	Písmo
1	MZK, sg. Mk 57, f. 99r	Matthie de Janov <i>Regulae Veteris et Novi Testamenti</i>	1. půle 15. stol. papír	kaligrafická gotická kurzíva
2	NK ČR, sg. IV H 17, f. 90r	Andree de Broda <i>De sumptione</i>	1. půle 15. stol. (po 1415) papír	kaligrafická gotická kurzíva
3	NK ČR, sg. IV G 15, f. 200r	Nicolai de Dresda <i>Nisi manducaveritis</i>	1417 papír	kaligrafická gotická kurzíva
4	MZK, sg. Mk 91, f. 132r	Iacobelli de Misa <i>De utilitatibus</i>	1448–1460 papír	kaligrafická gotická kurzíva
5	NK ČR, sg. V F 17, f. 227v	Iohannis Hus <i>Decalogus</i>	1. půle 15. stol. (po 1412) papír	kaligrafická gotická kurzíva
6	NK ČR, sg. IV F 25, f. 182v	Iohannis Hus <i>De penitencia</i>	1. půle 15. stol. (po 1415) papír	kaligrafická gotická kurzíva
7	Vyšší Brod, sg. 83, f. 46v	Iohannis Hus <i>Super Pater noster brevis</i>	1. půle 15. stol. (po 1412) papír	kaligrafická gotická kurzíva
8	MZK, sg. Mk 102, f. 1r	Iacobelli de Misa <i>Ad honorem</i>	1419 papír	kaligrafická gotická kurzíva
9	MZK, sg. Mk 110, f. 245r	Iohannis Hus <i>Sepius rogasti</i>	1430–1445 papír	gotická kurzíva
10	MZK, sg. Mk 114, f. 149r	Iacobelli de Misa <i>De prostibulo</i>	1. půle 15. stol. (po 1415) papír	gotická kurzíva
11	MZK, sg. Mk 102, f. 51r	Iacobelli de Misa <i>Puncta</i>	1419 papír	gotická kurzíva
12	MZK, sg. Mk 98, f. 164r	Iacobelli de Misa <i>Magna cena</i>	1416–1417 papír	gotická kurzíva
13	MZK, sg. Mk 98, f. 153v	Galli Asserunt <i>quidam</i>	1416–1417 papír	gotická kurzíva

Pořadové číslo	Signatura	Obsah	Časové zařazení Psací látka	Písmo
14	NK ČR, sg. V G 7, f. 93r	Iacobelli de Misa <i>Utrum sacerdos nolens</i>	1. půle 15. stol. (po 1416?) papír	gotická kurzíva
15	NK ČR, sg. X G 11, f. 121r	Iacobelli de Misa <i>Articulus</i>	1. půle 15. stol. (po 1414) papír	gotická kurzíva
16	NK ČR, sg. IX F 7, f. 181v	Iohannis Hus <i>Utrum licitum sit</i>	1. půle 15. stol. papír	gotická kurzíva
17	NK ČR, sg. XI D 5, f. 14r	Andree de Broda <i>Utrum licitum sit</i>	1415 papír	gotická kurzíva s prvky zběžné gotické minuskuly
18	NK ČR, sg. III G 9, f. 142v	Iacobelli de Misa <i>Salvator noster</i>	1. půle 15. stol. (po 1415) papír	gotická kurzíva
19	NK ČR, sg. VII E 6, f. 107r	Nicolai de Dresda <i>Contra Gallum</i>	1. půle 15. stol. (po 1415) papír	gotická kurzíva
20	NK ČR, sg. VIII E 7, f. 101r	Iacobelli de Misa <i>Defensio Wenceslai IV</i>	1416 papír	gotická kurzíva
21	MZK, sg. Mk 42, f. 353r	Iacobelli de Misa <i>De communione parvulorum</i>	2. půle 15. stol. papír	bastarda
22	NK ČR, sg. X H 10, f. 106r	Iacobelli de Misa <i>Quia heu in templis</i>	2. půle 15. stol. (část 1478) papír	bastarda
23	NK ČR, sg. III G 8, f. 110r	Iohannis Hus <i>De sufficiencia</i>	2. půle 15. stol. papír	bastarda
24	MZK, sg. Mk 108, f. 279r	Jan Čapek: <i>Otázka</i>	1440–1460 papír	gotická kurzíva
25	NK ČR, sg. XI D 9, f. 161r	Jakoubek ze Stříbra: <i>Zpráva</i>	1. půle 15. stol. (po 1415) papír	gotická kurzíva

<i>Pořadové číslo</i>	<i>Signatura</i>	<i>Obsah</i>	<i>Časové zařazení Psací látka</i>	<i>Písmo</i>
Fragmenty ve vazbách				
26	MZK, sg. Mk 21 (přední pří- deští)	<i>Sacramentarii frag.</i>	1. půle 11. stol.	karolínská minuskula
27	MZK, sg. Mk 35 (přední a zadní předsádka)	<i>Lectionarii frag.</i>	2. půle 11. stol.	karolínská minuskula
28	MZK, sg. Mk 111 (vnitřní strana zadní části přebalu)	<i>Psalterii frag.</i>	počátek 13. stol.	raná gotická minuskula

UKÁZKA 1

MZK, sg. Mk 57, f. 99r

Distincc(i)o 6 deymagi(ni)b(us)

Q(uod) cor(pus) (et) sanguis ih(s)u x(risti) in te(m)plo dei in
sac(r)amen)to quiesce(n)s p(ri)n(cipalite)r (et)maxi(m)e est adora(n)d(um)
et q(uod) alia om(n)ia q(ue) abducu(n)t u(e)l dist(r)ahu(n)t
ab ado(r)ac(i)o(n)e sac(r)amen)ti in te(m)plo x(risti) no(n) su(n)t tolle
ra(n)da

Inca(pitul)o 32°

Et ideo m(er)ito (et) sine co(n)t(r)adicc(i)o(n)e ob reu(er)encia(m)
in finita(m) hui(us) sac(r)amen)ti in q(u)o est pleni(tu)do² di(vi)ni(ta)t(is)
corp(or)a(lite)r (et) ut tota s(ibi) soli reue(re)nci)a inte(m)plo
dei fi(er)et et tot(us) ho(no)r in polut(us) d(eb)et om(n)e
illud in te(m)plo po(s)itu(m) ad q(uo)d w^{lig}³ wlgus
plebeiu(m) h(ab)et resp(e)ctu(m) a(li)cui(us) reu(er)encie et stu
por(is) p(ro) ut su(n)t p(er)dei ymagi(n)es q(ue) venerat(ur)
in ecc(les)ia ut in luca (et)in Roma (et)alias ubi
cu(n)q(ue) quib(us) statuis p(o)p(u)lus⁴ sp(iritu)m ih(s)u no(n) h(ab)ens
ex hib(et) magna(m) reue(re)ncia(m) (et)ho(no)re(m) genufle
xio(nem) ca(n)delar(um) oblac(i)o(n)e (et)hui(usmod)i ad q(u)as veni
e(n)tes ad te(m)plu(m) acc(ur)ru(n)t (n)ull(u)m u(e)l modicu(m) h(ab)en
tes resp(e)ctu(m) ibid(em) p(re)se)ns ad cor(pus) ih(s)u x(risti) Q(uod)
fit ex eo q(ua) rudis p(o)p(u)l(u)s so(lu)m suos s(en)s(us) in se
q(ue)ntes fortit(er) mouet(ur) at(a)lib(us) ymagi(ni)b(us) et
ab appare(n)cia ear(um) sple(n)did(a) (et)artific(i)osa
Et q(ua) e(st) p(ro)mpt(us) om(n)is t(a)lis h(om)o ad ydolatra(n)d(um)
eo q(uod) facili(us) co(n)cept(us) suos u(e)l ymaginac(i)o(nem)
c(ir)cu(m)sc(ri)bit (et) mag(is) fauo(r)ab(i)lit(er) t(er)mi(n)at ad c(re)atu(r)a(m)
qua(m) deitate(m) q(ua) su(n)t s(ibi) talia p(ro)pinq(u)a sue fac(u)l

1 Původní foliace; k podobě arabských číslic srv. CAPPELLI, část *Numerazione arabica*.

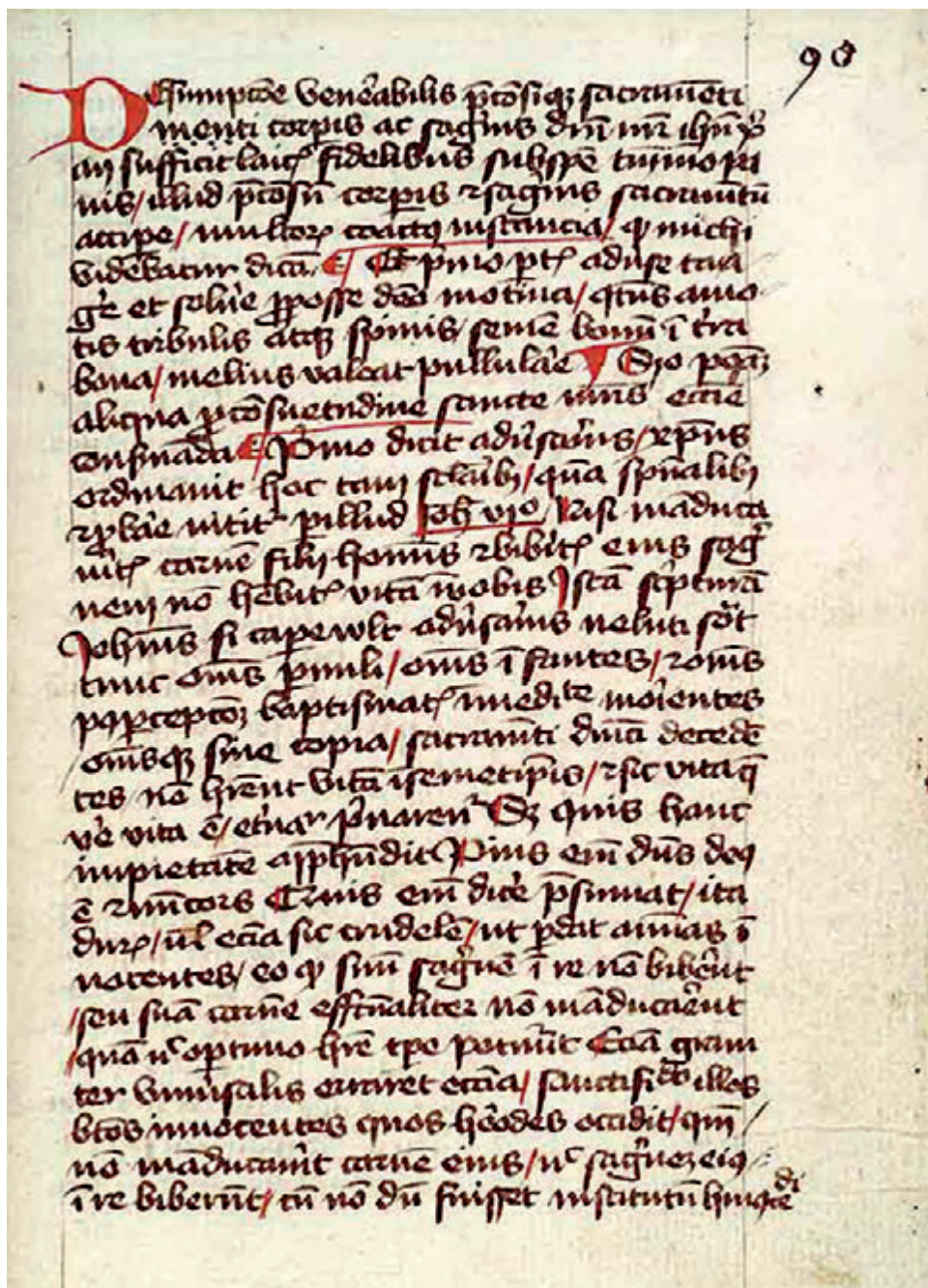
2 K neoznačenému citátu je na okraji uvedeno „Colo(ssensium) 2“.

3 zrušeno podlečkováním

4 opraveno z „p(o)p(u)l(u)m“

UKÁZKA 2

NK ČR, sg. IV H 17, f. 90r

DEsumpc(i)o(n)e Vene(r)abilis p(re)c(i)osiq(ue) sacrame(n)ti
menti⁵ corp(or)is ac sag(ui)nis d(omi)ni n(ost)ri ih(s)u x(risti)
 an sufficit laic(is) fidelibus subsp(eci)e t(antu)mm(od)o pa
 nis illud p(re)c(i)osu(m) corp(or)is (et)sag(ui)nis sacram(en)tu(m)
 accip(er)e multor(um) coact(us) instancia q(uod) michi
 videbatur dica(m) Et⁶ p(ri)mo p(ar)t(is) adu(er)se tan-⁷
 g(er)e et solu(er)e p(ro)posse de(be)o motiua q(ua)t(e)n(u)s amo-
 tis tribulis atq(ue) spinis seme(n) bonu(m) i(n) t(er)ra
 bona melius valeat pullula(r)e S(ecund)o po(n)a(m)
 aliqua p(ro)co(n)suetudine sancte m(at)ris ecc(les)ie
 cons(er)ua(n)da P(ri)mo dicit adu(er)sa(r)ius xp(ist)us
 ordinauit hoc tam s(e)c(u)la(r)ib(us) qua(m) sp(irit)ualib(us)
 (et) p(ro)ba(r)e nitit(ur) p(er)illud Ioh(annis) VI° Nisi ma(n)duca
 u(er)it(is) carne(m) filii hom(in)is (et)bib(er)it(is) eius sag(ui)
 nem no(n) h(ab)ebit(is) vita(m) i(n)vobis Ista(m) sc(ri)ptura(m)
 Ioh(an)nis si cap(er)ewlt adu(er)sa(r)ius ueluti so(n)at
 tunc om(ne)s p(ar)uuli om(ne)s i(n) fantes (et)om(ne)s
 p(ost)p(er)cepc(i)o(nem) baptismat(is) i(n)medi(a)te mo(r)ientes
 om(ne)sq(ue) sine copia sacram(en)ti d(omi)nici decede(n)
 tes no(n) h(abe)rent vita(m) i(n)semetip(s)is (et)sic vitaq(ue)
 v(er)e vita e(st) et(er)na(lite)r p(ri)uaren(tur) S(ed) quis hanc
 impietate(m) app(re)h(e)ndit Pius eni(m) d(omi)n(u)s de(us)
 est (et)mi(seri)cors Quis eni(m) dic(er)e p(re)sumat ita
 dur(um) u(e)l ecia(m) sic crudele(m) ut p(er)dat a(n)imas i(n)
 nocentes eo q(uod) suu(m) sag(ui)ne(m) i(n) re n(on) bib(er)ent
 seu sua(m) carne(m) eff(e)c(t)ualiter no(n) ma(n)duca(r)ent
 qua(m) n(e)c op(or)tuno h(abe)re t(em)p(or)e potu(eru)nt Ecia(m) graui
 ter Vniu(er)salis erraret ecc(les)ia sanctifi(can)do illos
 b(ea)tos innocentes quos he(r)odes occidit q(uonia)m
 no(n) ma(n)duca(ver)int carne(m) eius n(e)c sag(ui)ne(m) ei(us)
 i(n) re biberu(n)t cu(m) no(n) du(m) fuisset institutu(m) hui(us)ce(mo)di

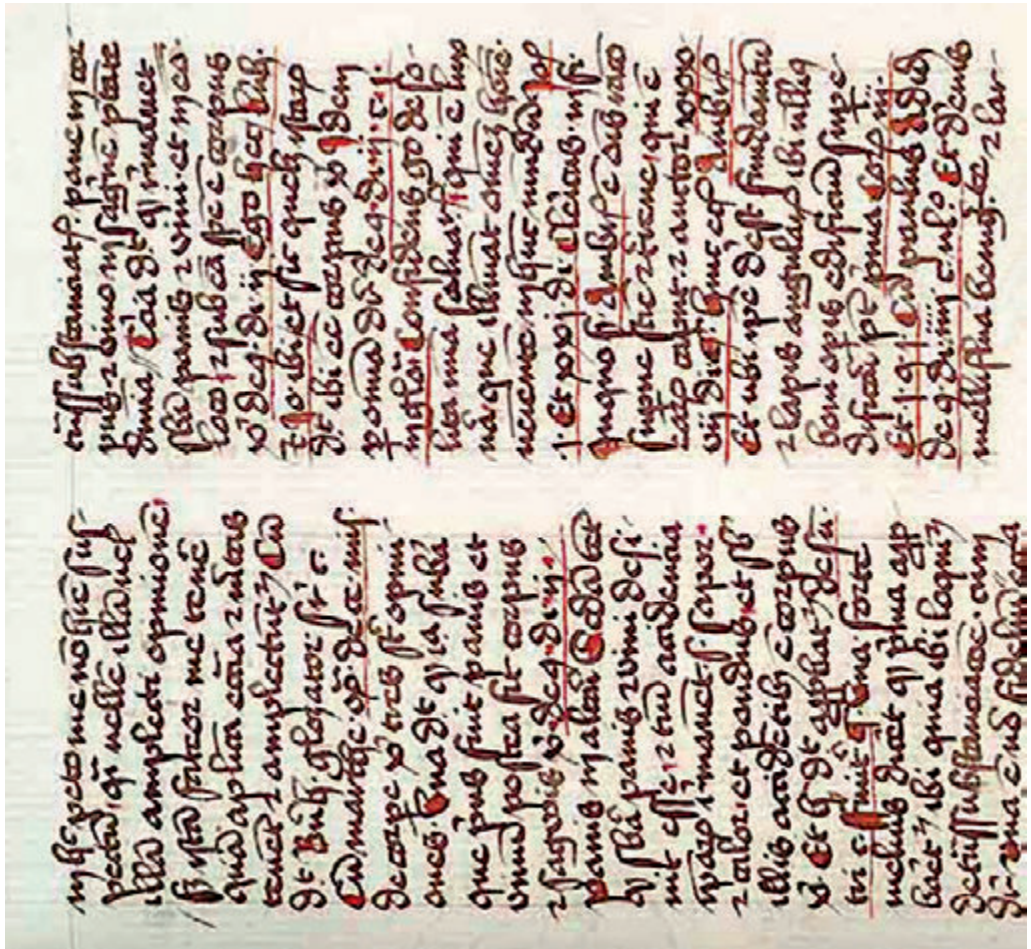
5 zrušeno podtečkováním

6 Grafické znamení před slovem a na ř. 9 a 11 vyjadřuje začátek nové myšlenky (dnešní nový odstavec).

7 opraveno z „taa-“

UKÁZKA 3

NK ČR, sg. IV G 15, f. 200r

in(h)o c peto me no(n) h(abe)re sus-
 pectum(m) q(u)a(s)i uelle(m) illa(m) uel
 illa(m) amplecti opinione(m)
 s(ed) ista(m) fateor me ten(er)e
 qua(m) ap(osto)lica ecc(les)ia (et) u(er)itas
 tene(n)t (et) amplectu(n)t(ur) Cu(m)
 d(ici)t B(er)nh(ardus) glosator s(upe)r c(apitulo)
 Cu(m) marthe ex(tr)a de ce(lebracione) mis(sarum)
 de corp(or)e x(risti) tres s(un)t opini-
 ones Vna d(ici)t q(uod) i(ll)a sub(stanci)a
 que p(ri)us fuit panis et
 vinu(m) postea fit corpus
 (et) sagwis x(risti) de (con)(secracione) di(stinccione) ii
 Panis in alta(r)i S(e)c(un)da t(en)et
 q(uod) s(u)b(stanci)a panis (et) vini desi-
 nit esse (et) t(antu)m accidencia
 ip(s)ar(um) r(e)m(ane)n(t) s(cilicet) sapor
 (et) calor et pondus et s(u)b
 illis accide(n)tib(us) e(st) corpus
 x(risti) Et h(ec) d(ici)t app(ro)bat(ur) De su(mma)
 tri(n)itate c(apitulo) ff(ir)mit(er) §⁸ Vna forte
 melius dic(er)et q(uod) p(ri)ma app(ro)
 ba(r)et(ur) ibi quia ibi loqui(tur)
 de t(r)anssubstanciac(i)o(n)e cum
 d(icitu)r Vna e(st) u(er)o fidelium(m) ecc(les)ia⁹

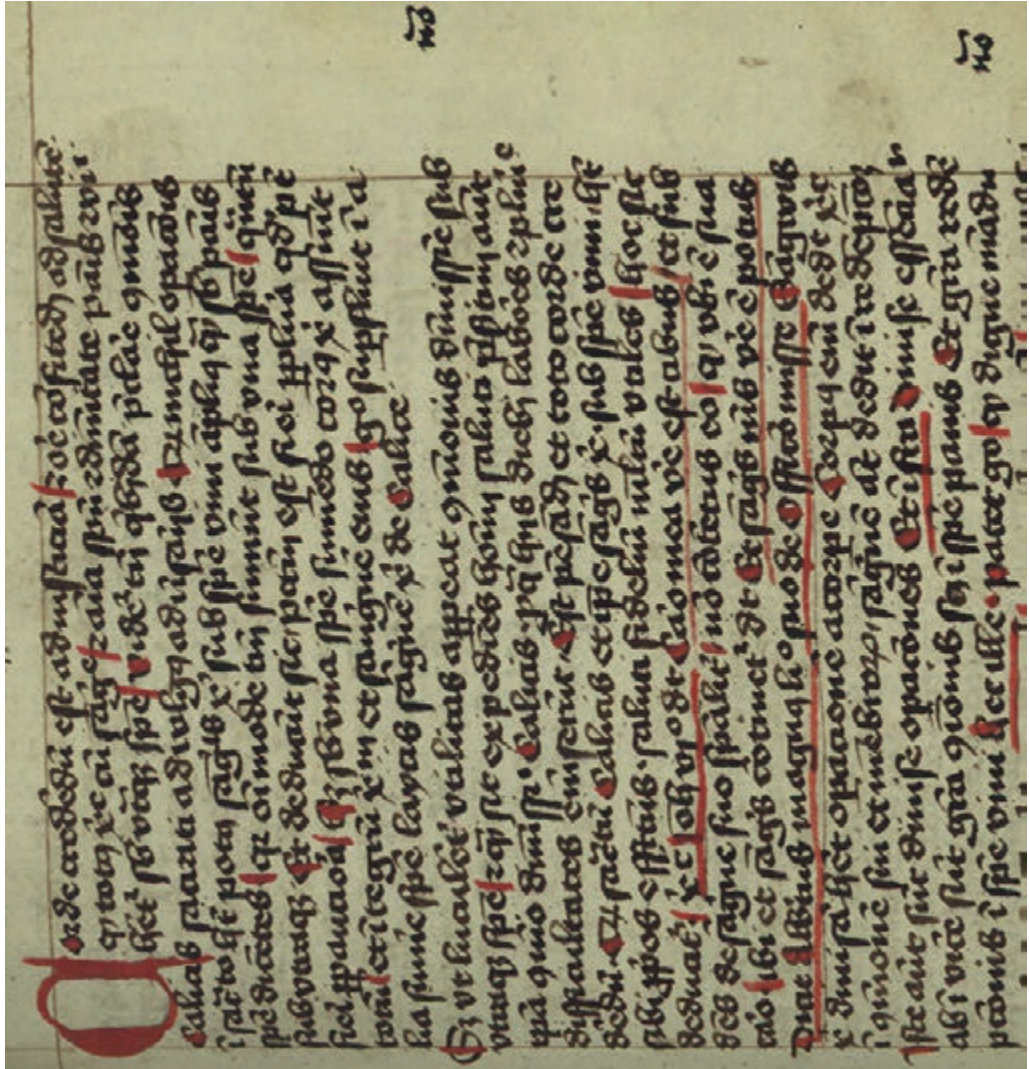
8 znaménko pro paragraf (sr.v. CAPPELLI, část Segni
convenzionali)

9 před slovem znaménko pro přehození

t(r)anssubstanciat(is) pane in cor-
 pus (et) vino in sag(wi)ne(m) p(otes)tate
 diui(n)a T(er)cia d(ici)t q(uod) r(e)manet
 s(u)b(stanci)a panis (et) vini et in eo(dem)
 loco (et) sub ea(dem) sp(eci)e e(st) corpus
 x(risti) de(con)(secracione) di(stinccione) ii Ego hec b(er)nh(ardus)
 (et) Io(hannes) ibi et sic quel(ibet) istar(um)
 d(ici)t ibi e(ss)e corpus x(risti) Idem
 p(er) om(n)ia d(icitu)r de (con)(secracione) di(stinccione) ii c(anone) I
 in glo(z)a Confidens (er)go de so-
 lita mi(sericordi)a salua(to)r(is) qui e(st) lux
 u(er)a que illu(m)i(n)at om(n)e(m) ho(m)i(n)e(m)
 ue(n)iente(m) in hu(n)c mu(n)du(m) Io(hannis)
 I Et xxi di(stinccione) Cle(r)icus in fi(ne)
 Inquo s(ecundum) Ambr(osium) e(st) o(mn)is rac(i)o
 sup(er)ne sci(enci)e (et)t(er)rene qui e(st)
 ear(um) caput (et) auctor xxx
 vii di(stinccione) § Hinc ec(tam) Ambr(osius)
 Et ubi ip(s)e d(e) est fundam(en)tu(m)
 (et) lapis angular(is) ibi (n)ulli(us)
 boni op(er)is edificiu(m) sup(er) e-
 difica(r)i p(otes)t p(ri)ma Cor(inthiorum) iii
 Et I q(uestione) I Cu(m) paulus Ad id(em)
 de (con)(secracione) di(stinccione) iiii c(anone) ul(tim)o Et d(e)eius
 melliflua benignita)te (et) lar-

UKÁZKA 4

MZK, sg. Mk 91, f. 132r

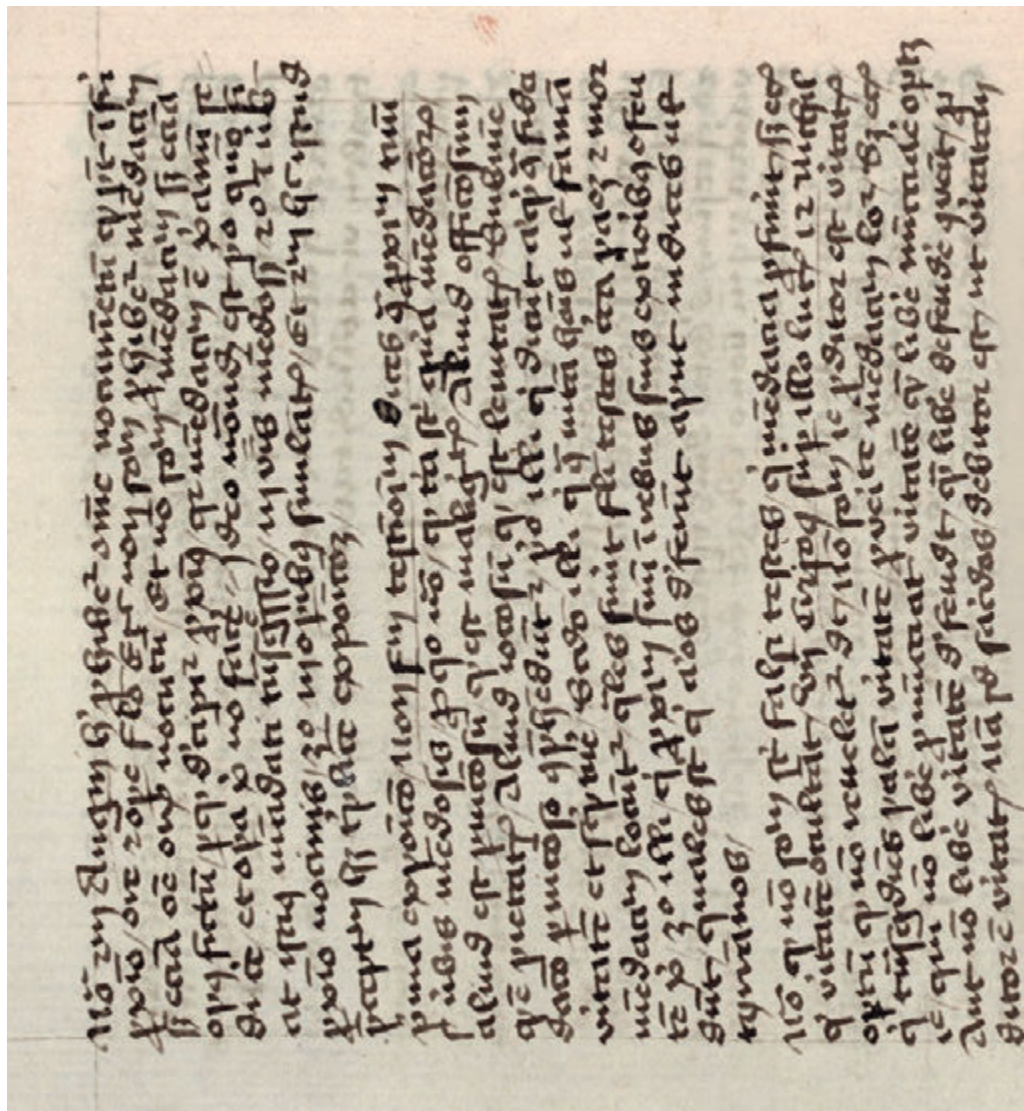

Corde crede(n)du(m) est ad iusticia(m) (et) o(r)e co(n)fitre(n)d(um) adsalute(m) q(uod) tot(us) x(ristu)c cu(m) sa(n)g(wi)ne (et) a(n)i(m)a sp(irit)u (et)di(vi)nitare pa(n)is (et) vi(n)i h(ab)et(ur) s(u)b ut(r)aq(ue) sp(eci)e Vide(tur) t(ame)n q(u)i)b(us)da(m) p(re)cla(r)e (con)(m)u(n)io(n)iis Calicis sacra(t) ad vlg(us) adu(er)sa(r)iis Q(uod) nichil op(er)ac(i)o(n)iis i(n) sac(r)at(men)to h(ab)et pot(us) sa(n)g(wi)nis x(risti) sub sp(eci)e vini a(m)pli(us) q(u)a(m) s(u)b pa(n)is sp(eci)e dice(n)tes q(u)a) o(mn)i mode t(antu)m sumu(n)t sub vna sp(eci)e q(u)antu(m) sub vtraq(ue) Et deducu(n)t sic p(e)c(ia)t(u)m est fie(r)i p(er)plu(r)a q(uo)d p(otes)t fie(r)i p(er)paucio(r)a S(ed) s(u)bvna sp(eci)e sume(n)do cor(pus) x(risti) assu(m)it totu(m) et i(n)tegru(m) x(ristu)m et sang(wi)ne(m) eius (er)go sup(er)fluit i(n) a lia sum(er)e sp(eci)e laycis sa(n)g(wi)ne(m) x(risti) de Calice S(ed) vt lucule(n)t(er) vtilitas app(ar)eat (con)(m)u(n)ionis di(vi)ni(ssi)m)e sub¹⁰ vtraq(ue) sp(eci)e (et) q(u)a(m) sit expedie(n)s ho(m)i(nu)m saluti p(re)s(er)tim aut(em) ip(s)a (con)(m)u(n)io di(vi)ni(ssi)m)i Calicis p(ro)q(u)a hiis dieb(us) labo(r)es (et)plu(r)i(m)e difficultates em(er)seru(n)t Est pe(n)sa(n)d(um) et toto corde cre de(n)du(m) Q(uod) sac(r)at(men)tu(m) Calicis et ip(s)e sa(n)g(wi)s x(risti) sub sp(eci)e vini h(ab)et sibi p(ro)p(ri)os eff(e)ctus saluti fidelium m(u)ltu(m) vtilis hoc sic deducit(ur) x(ristu)c Ioh(annis) VI° d(ici)t Ca(r)o mea v(er)e est cibus et sub de(n)s de sa(n)g(wi)ne suo sp(eci)alit(er) n(on) co(n)te(n)tus eo q(uod) vbi e(st) sua ca(r)o ibi et sa(n)g(wi)s co(n)tinet(ur) d(ici)t Et sa(n)g(wi)s m(eu)s v(er)e e(st) potus Dicit Alb(er)tus magn(us) li(br)o suo de Offic(i)o misse Sa(n)gwis x(risti) diuisa(m) h(ab)et op(er)acione(m) acorp(or)e Corp(us) eni(m) ded(i)t x(ristu)c i(n) (con)(m)u(n)ione(m) sui et me(m)bror(um) sa(n)g(wi)ne(m) a(u)t(em) dedit i(n) rede(m)pc(i)o(nem) Iste aut(em) su(n)t diuise op(er)ac(i)ones Et i(n)fra Diuise esse(n)cia(lite)r ab i(n) vice(m) su(n)t gr(aci)a (con)(mun)ionis sc(ilicet) i(n) sp(eci)e panis Et gr(aci)a rede(m)pc(i)onis i(n) sp(eci)e vini Hec ille Patet (er)go q(uod) digne ma(n)du¹⁰

¹⁰ Poznámka „n(ot)á“ na okraji.

UKÁZKA 5

NK ČR, sg. V F 17, f. 227v

No(t)a 2^m Aug(ustinu)m h(ic) p(ro)hibe(tur) om(n)e nocume(n)tu(m) q(uod) p(otes)t i(n)f(er)ri p(ro)xi(m)o ore (et) op(er)je f(a)l(s)o Et(s)i c non so(lu)m p(ro)hibe(tur) me(n)daci(u)m s(ed) ecia(m) o(mn)e or(is) nocu(men)tu(m) Et no(n) so(lu)m me(n)daci(u)m s(ed) ecia(m) op(us) fictu(m) p(er) q(uod) d(e)cipi(tur) p(ro)xi(mus) q(ui)a me(n)daci(u)m e(st) x(risti)anu(m) se-di c(er)e¹¹ et op(er)a x(risti) n(on) fac(er)e Ideo no(t)and(um) est p(ri)m(o), quo(mod)o fi at isti(us) ma(n)dati t(r)ansgr(essio) in v(erb)is me(n)dos(is) 2° i(n) u(er)b(is) p(ro)xi(m)o nociuis 3° in op(er)ib(us) sim(u)lat(is) Et 2^m h(o)c istud p(re)cept(u)m h(abet) t(ri)plice(m) expo(s)ic(i)o(nem) p(ri)ma expo(s)ic(i)o Non f(alsu)m testi(m)o(n)i(u)m dices (con)(tr)a p(ro)xi(mu)m tuu(m) s(cilicet) u(er)bis me(n)dosis P(ro) q(u)o no(t)a q(uod) t(ri)a s(un)t g(e)n(er)a me(n)dac(i)or(um) aliud est p(er)nic(i)osu(m) q(uod) est malig(nita)t(is) Aliud offic(i)osum q(uod) e(st) pietat(is) Aliud iocosu(m) q(uod) est leuitat(is) Subme(n) dac(i)o p(er)nic(i)oso (con)p(re)he(n)du(n)t(ur) p(ri)m(o) illi q(ui) dicu(n)t a(li)q(ui)d (con)(tr)a fidei v(er)itate(m) et sc(ri)ptu(r)e S(e)c(un)do illi q(ui) (con)(tr)a uita(m) ho(min)is u(e)l fama(m) me(n)daci(u)m locu(n)t(ur) q(u)ales f(uer)unt f(a)l(s)i testes c(ir)ca pa(ssi)o(nem) (et) mor te(m) x(risti) 3° illi q(ui) p(ro)xi(mu)m suu(m) i(n) rebus suis ext(er)io(r)ib(us) ofen du(n)t quales s(un)t q(ui) a(li)os d(e)feru(n)t apud iudices u(e)l tyrra(n)nos

No(t)a q(uod) no(m) so(lu)m sunt falsi testes q(ui) me(n)dacia p(ro)ferunt s(ed) ec(iam) q(ui) v(er)itate(m) oculata(n)t Vn(de) Criso(stomus) sup(er) illo luc(e) 12 Nichil op(er)tu(m) q(uod) no(n) reuelet(ur) d(icit) No(n) so(lu)m i(lle) p(ro)ditor est v(er)itat(is) q(ui) t(r)ansg(re)die(n)s pala(m) v(er)itate(m) p(ro) ve(r)it(ate) me(n)daci(u)m lo(quitur) S(ed) ec(iam) i(lle) qui no(n) lib(er)je p(ro)nu(n)cciat v(er)itate(m) q(u)a(m) lib(er)je nu(n)ccia(r)e op(or)t(et) Aut no(m) lib(er)je v(er)itate(m) d(e)fend(i)t q(u)a(m) lib(er)je defend(er)e (con)ve(n)it pro ditor (est) v(er)itat(is) Na(m) s(icu)d sac(er)dos debitor est ut v(er)itatem

11 Původně „seducere“, „u“ radováno na „i“.

UKÁZKA 6

NK ČR, sg. IV F 25, f. 182 v

De penitencia
Sicut homo volens in corpore habere spem ut
 sanetur querit scire pium et fidele medicum ut sibi
 corporale medicina piamtate adhibeat. Sic et amplius
 sollicite volens p petri debet querere spuale me-
 dici scire pium et fidele qui sibi medicina salutifera
 administret. Medicus autem piissimus piissimus et fide-
 lissimus est ppius ihesus de quo dicit beatus Augustinus
 de celo magnus venit medicus quia magnus
 p totu mundu iacebat egrotus. Ipe cuius ihesus
 p incarnatione venit mundu ut sanaret petru
 volutu genus humanu. Ipe est ille Samaritanus
 qui volutu / spoliato / et semivivus homi iustus
 vinu infudit et oleu homo cui qui petrus infectus
 est mortalibus. Ille iudic in latrones s; demones
 qui spoliavit eu virtutibus et gra / voluavit eu
 in ualibus in intellectu ut se ne uoy cognoscat
 in memoria ut susceptor dei memorat et in volu-
 tate ne uoce plus eligat qua uiam et est semivivus

De penite(n)cia

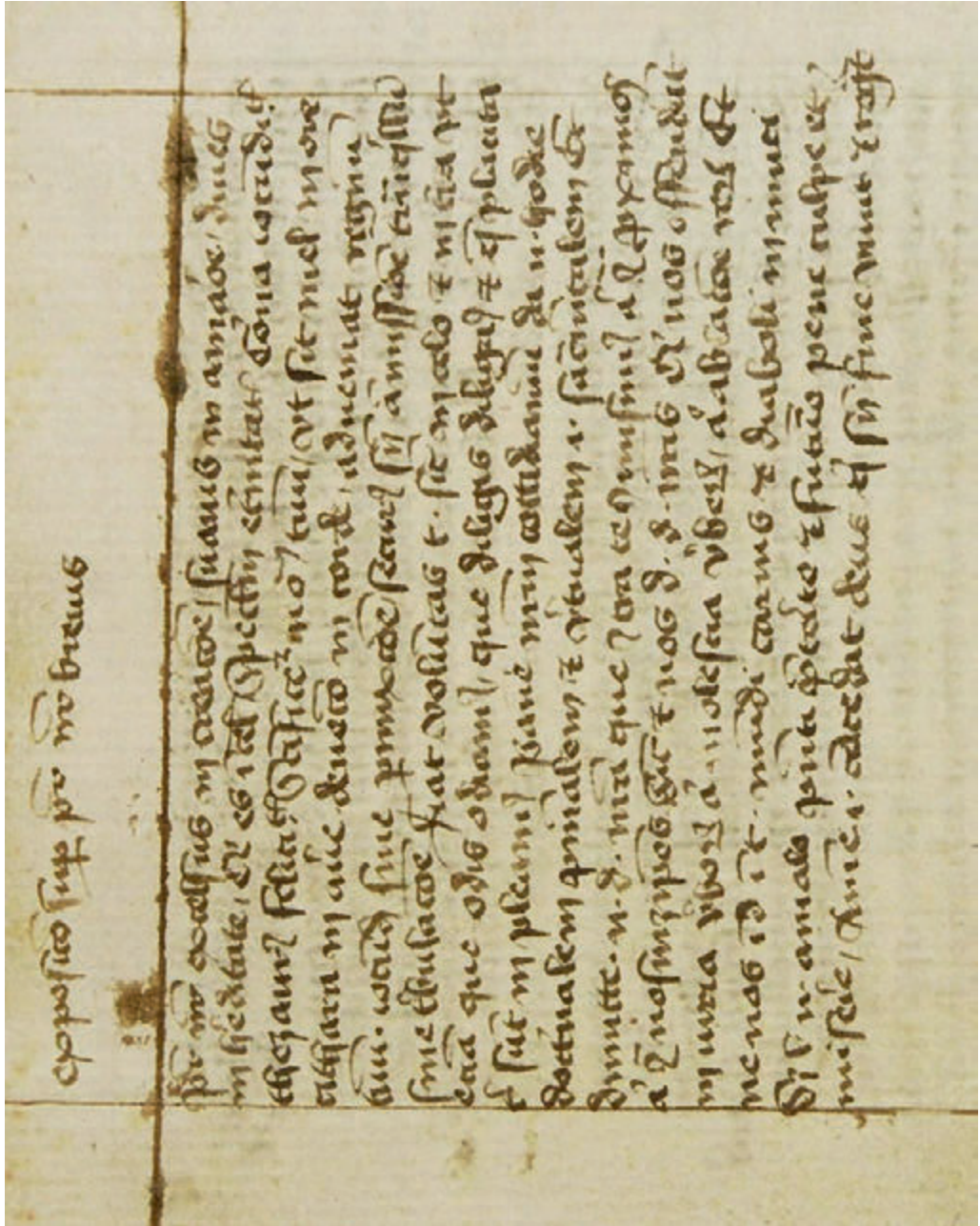
Sicut homo wln(er)atus in corp(or)e habens spem ut sanet(ur) querit scie(n)te(m) piu(m) et fidele(m) medicu(m) ut sibi corp(or)ale(m) medicina(m) p(ro) sanitate adhibeat Sic et amplius sollicite wln(er)atus p(er) p(e)c(ca)t(u)m debet quer(er)e sp(irit)uale(m) medicu(m) scie(n)te(m) piu(m) et fidele(m) qui sibi medicina(m) salutifera(m) administret Medicus aute(m) p(er)itissim(us) piissim(us) et fidelissim(us) est xp(ist)us ih(s)us de quo dicit b(ea)tus Augustin(us)

De celo magnus venit medicus quia magnus p(er) totu(m) mu(n)du(m) iacebat egrotus ip(s)e e(ni)m d(omi)n(u)s ih(s)us p(er) incarnac(i)one(m) venit in mu(n)du(m) ut sanaret p(e)c(ca)to wln(er)atu(m) genus hu(m)anu(m) ip(s)e est ille Samaritanus qui wln(er)ato spoliato et semiuiuo ho(m)ini mis(era)tus vinu(m) infudit et oleu(m) homo e(ni)m qui p(e)c(ca)tis infect(us) est mortalibus ille incidit in latrones sc(ilicet) demones qui spolia(ver)unt eu(m) v(ir)tutibus et gr(aci)a wln(er)a(ver)unt eu(m) in na(tura)libus in intellectu ut se v(er)e non cognoscat in memoria ut b(e)n(e)ficior(um) dei no(n)¹² memoret(ur) et in volu(n)-tate ne v(ir)tute(m) plus eligat qua(m) viciu(m) et est semiuius

12 Připsáno na okraji se znaménkem, které je i na příslušném místě v textu.

UKÁZKA 7

Knihovna cisterciáckého opatství Vyšší Brod, sg. 83, f. 46v

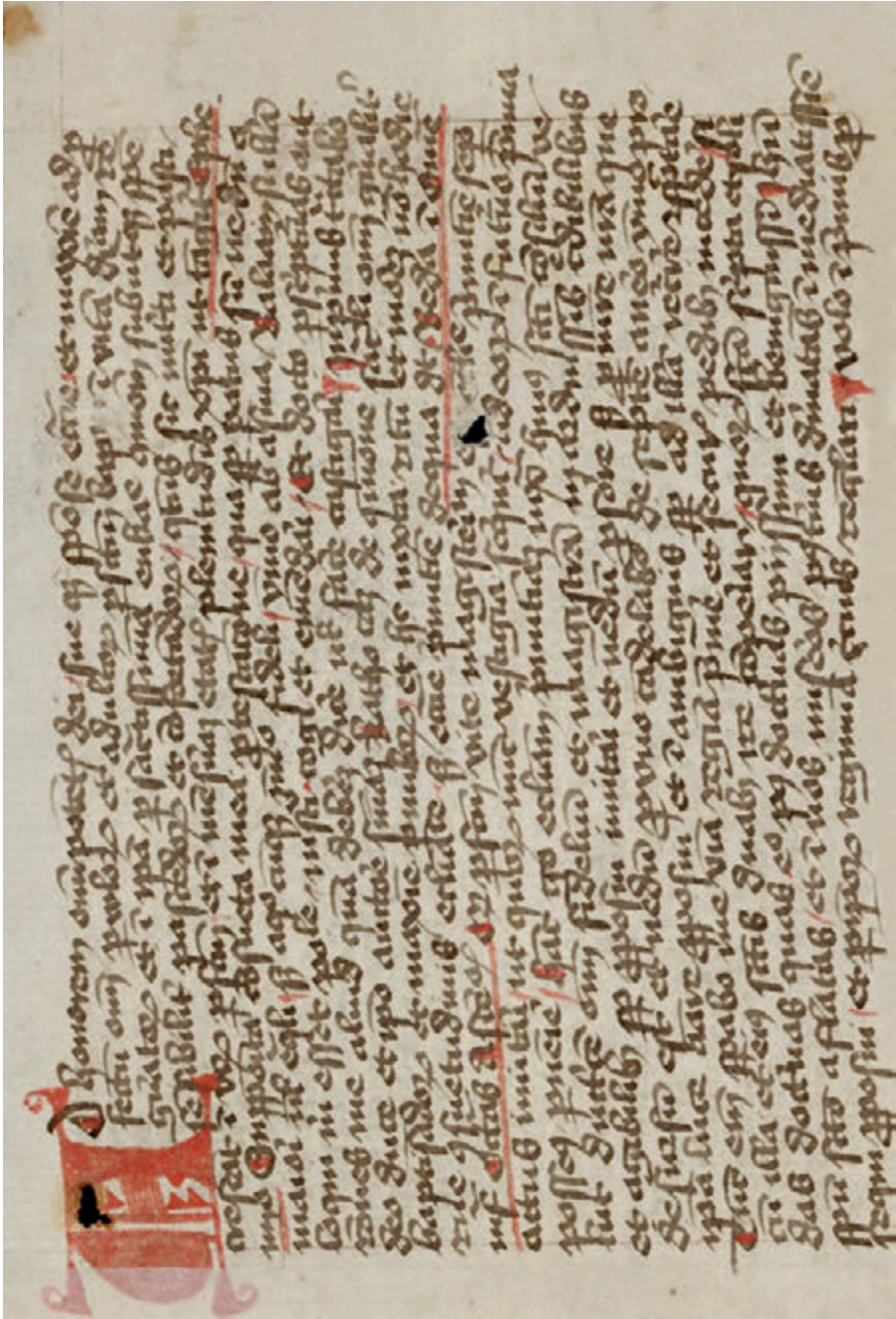

exposic(i)o sup(er) p(ate)r n(oste)r breuis
 p(ate)r n(oste)r excelsus in creac(i)o(n)e sua(is) in ama(o)r(e)¹³ diues
 in he(re)ditate Q(u)i es i(n) cel(is) Spec(t)u(m) et(er)nitat(is) Co(ro)na iocu(n)di(ta)t(is)
 thezaur(us) felici(ta)t(is) S(an)c(t)ifice(tur) no(me)n tuu(m) vt sit mel in ore
 cithara in au(r)e deuoc(i)o in corde adueniat regnu(m)
 tuu(m) iocu(n)d(um) sine p(er)mixc(i)o(n)e secur(us) s(i)n(e) a(n)missio(n)e tranq(ui)llu(m)
 sine t(ri)bulac(i)o(n)e Fiat volu(n)tas t(ua) sic(ut) in celo (et) in t(er)ra vt
 ecia(m) que odis odiam(us) que diligis diliga(mus) (et) q(ue) placita
 t(ibi) su(n)t in pleam(us) Pane(m) n(ost)r(u)m cottidia(n)um da n(obis) hodie
 doct(ri)nalem p(e)ni(tenci)alem (et) v(ir)tualem i(d) est sac(r)am(en)talem Et
 dimitte n(obis) d(e)bita n(ost)ra que (con)tra te (con)misim(us) a(ut) (con)(tr)a p(ro)ximos
 a(ut) (con)(tr)a nosm(et)ip(s)os Sic(ut) (et) nos d(im)ittimus d(e)bitoribus n(ost)ris Q(ui) nos offenda(n)t
 in iuria v(er)bor(um) a(ut) molestia v(er)ber(um) a(ut) ablac(i)o(n)e rer(um) Et
 ne nos i(n)d(ucas) i(n) t(emptacionem) mu(n)di carnis (et) diaboli in imici
 S(et) i(bera) n(os) amalo p(re)se(n)ti p(re)te(r)ito (et) futu(r)o pene culpe et
 mise(r)ie Ame(n) i(d) est) co(n)cedat deus q(ui) s(i)n(e) fine viu(it) (et) reg(n)at

13 Písarská chyba – zůstalo nezrušené „á“ uvnitř slova.

UKÁZKA 8

MZK sg. Mk 102, f. 1r

Ad honorem om(n)ipote(n)t(is) dei sue q(ue) spo(n)se ecc(les)ie et maxi(m)e ad p(ro)fectu(m) o(mn)i(u)m p(ar)uor(um) et adultor(um) per s(an)ct(u)m bap(tism)a¹⁴ i(n) vita(m) di(vin)am re g(e)n(er)ator(um) et i(n) ip(s)a p(er) sac(r)atissima(m) euka(risti)e (con)m(u)n(io)ne(m) subut(r)aq(ue) sp(eci)e se(n)sibilit(er) pasce(n)dor(um) et co(n)forta(n)dor(um) q(ua)t(e)n(u)s sic nut(ri)ti et pasti cresca(n)t i(n) vir(um) p(er)fec(tu)m et i(n) me(n)su(r)a(m) etat(is) plenitud(in)is xp(ist)i ut ta(n)git(ur) Ephe(siorum) IIII° Suppo(s)ita co(n)suetu(m) mea p(ro)testac(i)one qua s(em)p(er) p(ar)atus su(m) nedu(m) a maio(r)i u(e)l eq(u)ali s(et) aq(u)ocu(m)q(ue) mi(nim)o fideli ym(m)o ab asina Balaam si illa(m) loqui m(ich)j esset po(ssibi)le inst(r)vi cogi et eme(n)da(r)i Et docto p(er)sc(ri)ptu(r)as aut r(aci)ones me aliud qua(m) deb(er)e(m) dic(er)e u(e)l fac(er)e castiga(r)i Imp(ri)mis t(r)actabo deo duce et ip(s)o aucto(r)e s(ente)n(c)ia(m) Katho(li)ca(m) de (con)m(u)n(ione) sac(r)a(menta)li o(mn)i(u)m g(e)n(er)alit(er) baptisa(n)dor(um) et maxi(m)e p(ar)uulor(um) et h(o)c iuxta ritu(m) et mo(r)e(m) no(n) hodie rne (con)suetudin(is) ec(c)l(es)ia(sti)ce s(et) ecc(les)ie p(ri)miti(v)e de qua d(ici)t Beda i(n) Ome(li)a inf(r)a Octa(v)as Asce(nsi)o(nis) Q(uod) p(er)fec(tu)m vite magiste(r)i(u)m es[t]¹⁵ ec(c)l(es)ie p(ri)miti(v)e se(m)p(er) actus imita(r)i ut quor(um) nu(m)c vestigia seq(ui)m(ur) adeor(um) i(n) futu(r)o p(re)mia posse(mus) p(er)ue(ni)re Ha(n)c(er)go ec(c)l(es)iam p(ri)miti(v)a(m) iux(t)a hui(us) s(an)cti co(n)siliu(m) velut duct(ri)ce(m) o(mn)i(u)m fideliu(m) et magistra(m) in arduis(im)is c(r)edibilibus et agilibilib(us) s(em)p(er) p(ro)posui imita(r)i et nedu(m) p(ro) so(ro)re s(et) p(ro) m(at)re n(ost)raque desursu(m) est et nedu(m) p(ro)vno ca(n)delab(r)o de septe(m) au(r)eo ym(m)o pro ip(s)a luce a(m)are p(ro)posui et i(n) ambiguis s(em)p(er) ad illa(m) rec(ur)re(re) (et)sp(e)cta(re) Tu(n)c e(ni)m sp(er)abo me via(m) regia(m) p(re)m(er)e et secur(is) pedib(us) inced(er)e et si cu(m) illa et ei(us) s(an)ctis duab(us) ire co(n)pe(r)iar quor(um) f(a)c(t)a sc(ri)pta etsoli das doct(ri)nas quas e(g)o p(ost) doct(ri)nas piissimi et benigniss(im)i I(h)s(u) sp(irit)u s(an)cto aflatas et i(n) nos mise(r)os p(ost)t(er)ius d(er)iuatas i(n) mediati(ssi)m(e) sequi p(ro)posui et p(er)ip(s)or(um) regimi(n)a c(er)c(ius) reg(u)lari Volo i(n) p(ri)mis p(ro)

14 V původním zkráceném „bap(tismu)m“ bylo nadepsané koncové „m“ částečně radováno a lze zde vidět ligované „a“, které mají i ostatní rukopisy tohoto díla.

15 Trhlina v papíru, částečně je vidět „s“, úplně zaniklo „t“.

UKÁZKA 9

MZK, sg. Mk 110, f. 245r

Spiritus rogata hinc. ut tibi aliq. de sacro
 corpus & sanguis dñi nri ihu xpi
 cuius fides nra sacratissima religionis
 pane pñcta. ut quicquid dicitur. et tuor
 et se pfudissia pccatissima et fidei me
 altissima sacra pñcta. de sacratissima
 trinitate. Sedm de dei pñtia et de
 pñtatione. Tu de incarnata vñ
 et qñta de sacra vendibili corpus et
 sanguis dñi nri ihu xpi. Unde m
 Omib; hijs qñtor pñctis et modib;
 alyb accedens ego homuncio intemca
 pñture sacre subici et subiq; nichil
 volens penitus sentire vel asserere
 illi qñ. haec des fuisse sedm xam
 bñ augm. Quicquid vlt xpñs dese
 credi. et nichil accedens. qd vlt de se no
 credi. Credens et cu sacra me caia
 omem vñtate credibile. put vlt bñda
 trinitas xam credi. Quos et gnaliu
 galioz et pñoz doctoz ecclie pñtz opule
 tate vel implicate. Et tunc et cordialit
 qd anteq; vellem aliquid pñcte fidei qñu
 asserere. qd vellem in spe et auxilio.
 dñi nri ihu xpi pati suppliciu dñe mort
 Unde subista protestatione quosda pñp.
 libellos. docui. legi. vñdi ab vñi pñte
 pragensi. et pñdicavi pñlo. p pñgnum
 boemie et pñaliter prage curiam.
 dñi nri ihu xpi. Sub. Vnde et prote
 statione fidei. et qñli salus me
 lion iudicis tangam pro. tui grā

SEpius rogasti k(a)ri(ssi)me ut tibi aliq(uid) desacr(ament)o
 corp(or)is (et) sangw(in)is d(omi)ni n(ost)ri ih(s)u x(risti) sc(ri)b(er)e(m)
 cui(us) fides int(er) sacratissi(m)a religionis
 x(risti)ane pu(n)cta ut (con)(m)u(n)it(er) d(icitur) (con)tine(tur) Q(u)atuor
 e(n)i(m) s(un)t p(ro)fu(n)disi(m)a secretissi(m)a et fidei n(ost)re
 altissima secreta P(ri)mu(m) de sacratissi(m)a
 t(ri)nitate S(e)c(un)d(u)m de dei p(re)scientia et de
 p(re)destinatione T(er)tiu(m) de incarnat(i)o(n)e v(erb)i
 Et q(u)artu(m) de sacr(ament)o ven(er)abili corp(or)is et
 sangw(in)is d(omi)ni n(ost)ri ih(s)u xp(ist)i Vnde in
 Om(n)ib(us) hiis q(u)atuor pu(n)ctis et in o(mn)ib(us)
 aliis credendis ego homu(n)cio m(en)te(m)mea(m)
 sc(ri)pture sacre subieci (et) subic(i)o nichil
 uolens penitus sentire u(e)l asserere
 illi (con)(tr)ariu(m) s(ed) crede(n)s f(ir)missi(m)e s(e)c(un)d(u)m re(gul)am
 b(ea)ti Aug(usti)ni Quicquid wlt xp(ist)us dese
 credi et nichil credens q(u)od wlt de se no(n)
 credi Credens (eciam) cu(m) s(an)c(t)a m(at)re ecc(les)ia
 om(n)em v(er)itate(m) credibile(m) p(ro)ut wlt b(e)n(e)d(i)c(t)a
 t(ri)nitatis ip(s)am credi Tene(n)s (etiam) g(e)n(er)aliu(m)
 (con)cilior(um) (et) s(an)c(t)or(um) doctor(um) ecc(les)ie s(ente)n(t)ia(m) expli-
 cite u(e)l implicate Retine(n)s (etiam) cordial(ite)r
 q(u)od anteq(u)a(m) vellem aliquid sancte fidei (con)(tr)ariu(m)
 asserere q(u)od vellem in spe (et) auxilio
 d(omi)ni n(ost)ri ih(s)u x(risti) pati suppliciu(m) dire mort(is)
 Vnde subista Protestatione quosda(m) sc(ri)psi
 libellos docui legi r(espo)ndi ab vniu(er)si(ta)te
 pragensi (et) p(re)dicaui p(o)p(u)lo p(er) Regnum
 Boemie et sp(eci)aliter prage ewuan(geliu)m
 d(omi)ni n(ost)ri ih(s)u xp(ist)i Sub eade(m) (etiam) prote-
 statione fidei et hu(m)ili saluo me-
 liori iudicio tangam pro tui gr(ati)a

UKÁZKA 10

MZK, sg. Mk 114, f. 149r

hic d' scortis incipit
 Quia lex divina christianorum est iusta
 et iusculpta / x qua christianus i maculare
 se d' custodire ab hoc seculo et hec est
 lex caritatis et xpc libtat / et cludens om
 pta p'ntute / quam quib' p'anoz tenetur
 explete x obfervantiam mandator' et quib'
 p'anoz ex hac lege caritat' te' quilibet
 ad hanc leg' obfervantiam invad' a x moneat
 vbi et f'is / vniq'uisq' et sua vocat' /
 et omnia p'ca mortalia que xhibent' sub
 pena etne dampnat' / x hanc legem deit'
 a quoz / et in quolibet sumis v'ibus i pedu
 nis a q'lib' et f'is / hortam' benignit'
 et p' si necesse e' et expediat iurionibus
 cu' moderant' / comacomb' et corrept' /
 et talia p'ca mortalia / sine sunt mortalia
 sine p'ata / sine publica / sine in p'ant' sine
 in iustis publicant' / nullos sunt iusticia
 ponenda / vel iustenda ex xpian' i q'nt
 tate p'anoz / eo q' quib' p'ana q'ntas / d'
 esse sancta / et d' omne malum esse q'nt'
 pare sicut dicit p'os comone se / iustro
 et defende' / in obfervantia mandator' deit'
 et d'ia i p'edicantia mala sepe iuvando
 de p'one / et quo p' q' scorta fornicat' /
 extra mat' / et ludi manifesti capilloz
 cu' coz blaty de p'ata blasphemica / d' d' /
 om' sunt p'ca mortalia et p'hibita sub p'ca

hic d(e) scortis incipit

Quia lex Diuina cristianor(um) est mu(n)da
 et i(n)maculata p(er) qua(m) xp(ist)ianus i(n) maculate
 se d(ebet) custodire ab hoc seculo et hec est
 lex caritat(is) (et) p(er)f(e)c(t)e lib(er)tat(is) excludens o(mn)em
 p(e)c(ca)ti s(er)uitute(m) quam quil(ibet) x(risti)anor(um) tenetur
 explere p(er) obs(er)uanciam mandator(um) (et) quil(ibet)
 x(risti)anor(um) ex hac lege caritat(is) te(netur) que(m)libet
 ad hanc leg(is) obs(er)uancia(m) iuuar(e) (et) p(ro)mouere
 v(er)bis et f(a)c(t)is vnusquisq(ue) 2^m sua(m) vocac(i)o(ne)m
 et om(n)ia p(e)c(ca)ta mortalia que p(ro)hibent(ur) sub
 pena et(er)ne dampnac(i)o(nis) P(er) hanc legem de(be)nt
 a quolibet (et) in quolibet sum(m)is vi(ri)bus i(n)pediri
 v(er)bis (et) (con)siliis (et) f(a)c(t)is hortame(n)t(is) benignis
 et p(os)t si necesse e(st) et expedit durioribus
 cu(m) moderami(n)e comi(n)ac(i)onib(us) (et) correpc(i)o(n)ib(us)
 et talia p(e)c(ca)ta mortalia siue sint mor(t)alia
 siue p(ri)uata siue pub(li)ca siue in paucis siue
 in m(u)ltis publicanis nullo(mod)o sunt nutrie(n)da
 fouenda uel nut(ri)enda ex xp(ist)ianis i(n) (con)(m)u(n)i
 tate x(risti)anor(um) eo q(uod) quel(ibet) x(risti)ana (con)(m)u(n)itas d(ebet)
 esse sancta (et) d(ebet) om(n)e malu(m) ex se extir
 pare sicut decet s(an)c(t)os comou(er)e se nut(ri)re
 et defend(er)e in obs(er)uancia ma(n)dator(um) dei
 et (con)(tr)aria inpediencia mala sese iuuando
 destru(er)e Ex quo p(atet) q(uod) scorta fornicac(i)o(n)es
 extra mat(ri)mo(n)i(u)m (et) ludi manifesti taxillor(um)
 cu(m) eor(um) blasphemia desp(er)ata blasphemia (con)(tr)a d(eu)m
 cum sint p(e)c(ca)ta mortalia (et) p(ro)hibita sub pe(n)a

Nota(r)e e(ni)m necc(ess)e e(st) de (con)(mun)ione p(ar)uulor(um) p(ost) baptiss(mu)m
 q(uonia)m q(u)a(m) cito quis g(e)n(er)atur p(er) bapt(ismu)m ex Deo ut sit fili(us)
 u(e)l filia dei tam capax e(st) et indigens s(ecundu)m i(n) t(er)io(r)e(m)
 ho(m)i(n)em nut(ri)m(en)ti et r(e)ffec(i)onis sp(irit)ualis et di(ui)ne in euka(r)istia¹⁶
 h(o)c est cor(poris) (et) S(angwinis) d(omi)ni Na(m) s(icu)d g(e)n(er)a(lite)r p(ro) o(mn)ibus d(i)c(tu)m est et
 p(re)ceptu(m) e(st) ad(omi)no Illud Ioh(annis) 3° Amen Amen dico vob(is)
 n(isi)¹⁷ quis renat(us) fu(er)it ex aqua¹⁷ (et) s(piritu) s(ancto) n(on) p(otes)t in t(r)are i(n)¹⁸ r(egnum) ce(l)or(um)¹⁸
 p(er) bap(tismu)m null(us) sex(us) n(ull)a etas excipitur et nullus status
 S(ed) (et) p(ar)uuli obligantur S(i)c du(m) p(re)ce(pi)t x(ristu)c (con)(mun)icac(i)o(ne)m euka-
 ristie necce(ss)itate(m) (con)(mun)itati fidelium) de ea in pone(n)s et dicens
 Nisi¹⁹ man(ducaveritis) car(nem)¹⁹ f(ili) ho(m)i(n)is et bi(beritis) eius S(angwinem) n(on) h(ab)eb(i)t(is) vita(m) i(n) v(o)b(is) (et)
 c(etera)

Ad om(ne)s et fideles d(icitur) Null(us) excipi(tur) n(ullus) sex(us) n(ull)a etas
 (et) p(ar)uulis p(ost) bap(tismu)m h(o)c (eciam) indici(tur) (et) p(re)cipit(ur) ut ma(n)duce(n)t
 cor(pus) x(risti) sub for(m)a pa(n)is Et bibe(n)t sagwi(n)e(m) ei(us) s(u)b for(m)a
 vini S(icu)d eni(m) ad salute(m) p(re)r(e)q(ui)ritur in ho(m)i(n)e q(uod) nascatur
 ex deo p(er) bap(tismu)m et n(e)c(ess)it(ate)m sp(irit)uale(m) in esse gr(aci)e r(e)qu(ir)itur
 q(uod) passcat(ur) nut(ri)a(tur) sp(irit)u(alite)r p(er) di(vi)missi(m)a(m) euka(r)istia(m) cor(poris) et
 S(angwinis) fidelis de q(u)ocu(n)q(ue) statu etate u(e)l (con)dic(i)one ita q(uod) s(icu)d
 ex carne natu(m) est op(or)t(et) pasci car(n)alit(er) et nutrir(i) s(i)c
 q(uod) natu(m) est ex d(e)o p(er) bap(tismu)m quo ad vita(m) sp(irit)uale(m) in esse gr(aci)e
 op(or)tet q(uod) nut(ri)at(ur) (et) passcat(ur) p(ost) bap(tismu)m Corp(or)e et Sa(n)gwi(n)e d(omini)
 Item si p(er) bap(tismu)m r(e)g(e)n(er)at(us) est ia(m) filius d(e)i h(er)es celestis
 et e(st) templu(m) sp(irit)us s(an)c(t)i Et quoda(m) m(od)o p(ar)ticipa(cio)ne de(us) i(n) q(u)ada(m)

16 Písarská chyba – vložena dvě zkracovací znaménka.

17 Nad „n(isi)...aqua“ nadepsáno „gedne acz ktosi(e) opiet nenarodi.“

18 Nad „in...ce(l)or(um)“ nadepsáno „wkra(lowstwie) nebe(ske)“.

19 Nad „Nisi...car(nem)“ nadepsáno „gedne nebudeteli“.

UKÁZKA 12

MZK, sg. Mk 98, f. 164r

Magna cura sacerdotalis qua fecit quidam homo quod dicitur de
 deo et potu sacerdotalibus ad sumendum sacerdotibus et plebibus
 dicitur amodo se his potu operis bono et tunc est precepta Symonis
 quod dicitur dicitur cura sit quibus et summa cura namque sacerdotibus
 in sumis et fragilibus et fragilibus in potu morali quibus in quo
 dicitur statum fidelium quod videtur ecclesie dedit fragilibus corpore
 forniculorum dedit et tunc sagivus potum et tunc dicitur quod
 non est opus valentibus medicis sed maleculis et ibi ibi dicitur
 veni vobis in potu ad primam Ite prosumo arguitur
 dicitur in sumis sanas impietas amedico tenet quod pro potu me
 dia suscipit actio medicina ab ipso tradita si plebes et sacerdo
 tes si sine potu morali quibus ad hunc mundum fragiles
 quod summe potu pro ad malum quibus sunt in sumis quod aiam
 sanas impietas quod plebes et sacerdos si sine potu morali
 si sanas voluit tenet quod pro potu media suscipit medi
 cina ab ipso tradita pro tunc dicitur sacerdotalis facta quod abo et
 potu sacerdotalibus quod non dicitur et au pro potu dicitur dicitur
 non sum pro dicitur sic Ergo quod in medio est sanis venit
 egiobis ipse se nite amittit quod pro potu media sanas non vult
 et hoc pro potu quod Symonis dicitur de potu et plebes et sacerdo

Magna cena sac(r)ame(n)tal(is) qua(m) fecit quidam h(om)o y(m)mo deus (et)h(om)o ex cibo (et) potu sac(r)amentalib(us) ad sume(n)d(um) x(risti) sac(er)dotib(us) et plebib(us) du(m) comodo se h(abe)r(i) p(otes)t op(or)tu(n)is loco et t(em)p(or)e est p(re)cepta Suppo(s)ito q(uod) hec d(omi)nica cena sit g(e)n(er)alis et su(m)ma me(di)ci(n)a x(risti)anis spiritual(ite)r in f(ir)mis (et) fragilib(us)²⁰ (et) frag(il)ib(us) s(i)n(e) t(ame)n p(e)c(ca)to mor(t)ali ex(iste)n(t)ib(us) in quo cu(n)q(ue) statu fideliu(m) s(ecundum) i(llu)d v(er)idicum ec(c)l(es)ie Dedit fragilib(us) corp(or)is ferculu(m) dedit et t(ri)stib(us) sa(n)gw(in)is poc(u)l(u)m (et)c(etera) Et s(ecundu)m i(llu)d M(a)t(thei) 9° No(n) est opus vale(n)tib(us) medico s(ed) maleh(abe)ntib(us) Et it(eru)m ibid(em) no(n) veni vo(c)are iustos s(ed) p(ec)c(a)tores ad p(e)n(itenc)iam Isto p(re)supp(osi)to arg(uitur) sic Om(ne)s inf(ir)mi sana(r)i cupie(n)tes amedico tene(n)t(ur) ex p(re)cepto medici suscip(er)e crebro medicina(m) ab ip(s)o tradita(m) s(ed) plebes (et) sac(er)do tes x(risti) sine p(e)c(ca)tis mor(t)alib(us) ex(iste)ntes ad huc in hu(m)anis fragiles ex fomite p(e)c(ca)ti p(ro)ni s(em)p(er) ad malu(m) (con)m(u)n(it)e)r su(n)t inf(ir)mi s(ecundu)m a(n)i(m)am sana(r)i cupie(n)tes (er)go plebes et sac(er)dotes x(risti) sine p(e)c(ca)tis mor(t)alib(us) si sana(r)i uolu(n)t tene(n)t(ur) exp(re)cepto medici sup(re)mi suscip(er)e medi- ci(n)am abip(s)o t(r)adita(m) sc(ilicet) cena(m) d(omi)nica(m) sac(r)ame(n)tale(m) facta(m) ex cibo et potu sac(r)ame(n)talib(us) (con)(sequen)cia no(ta) (est) et aur²¹ p(atet) p(er) b(ea)t(u)m Aug(ustinu)m Ome(li)a XII^a sup(er) Ioh(anne²²) d(icen)tem sic Ergo q(u)antu(m) in medico est san(ar)e venit egrotu(m) ip(s)e se interimit qui p(re)cepta medici s(er)ua(r)e no(n) vlt et bor²³ p(atet) pbt²⁴ ex suppo(s)ic(i)one Sepius e(ni)m plebes et sac(er)do

20 zrušeno podtečkováním

21 Tvar vznikl chybou písaře. Správná zkratka pro *maior* je *a^o*.

22 Super se poji s akuzativem i ablativem. Lze tedy rozepisovat i „Ioh(annem)“.

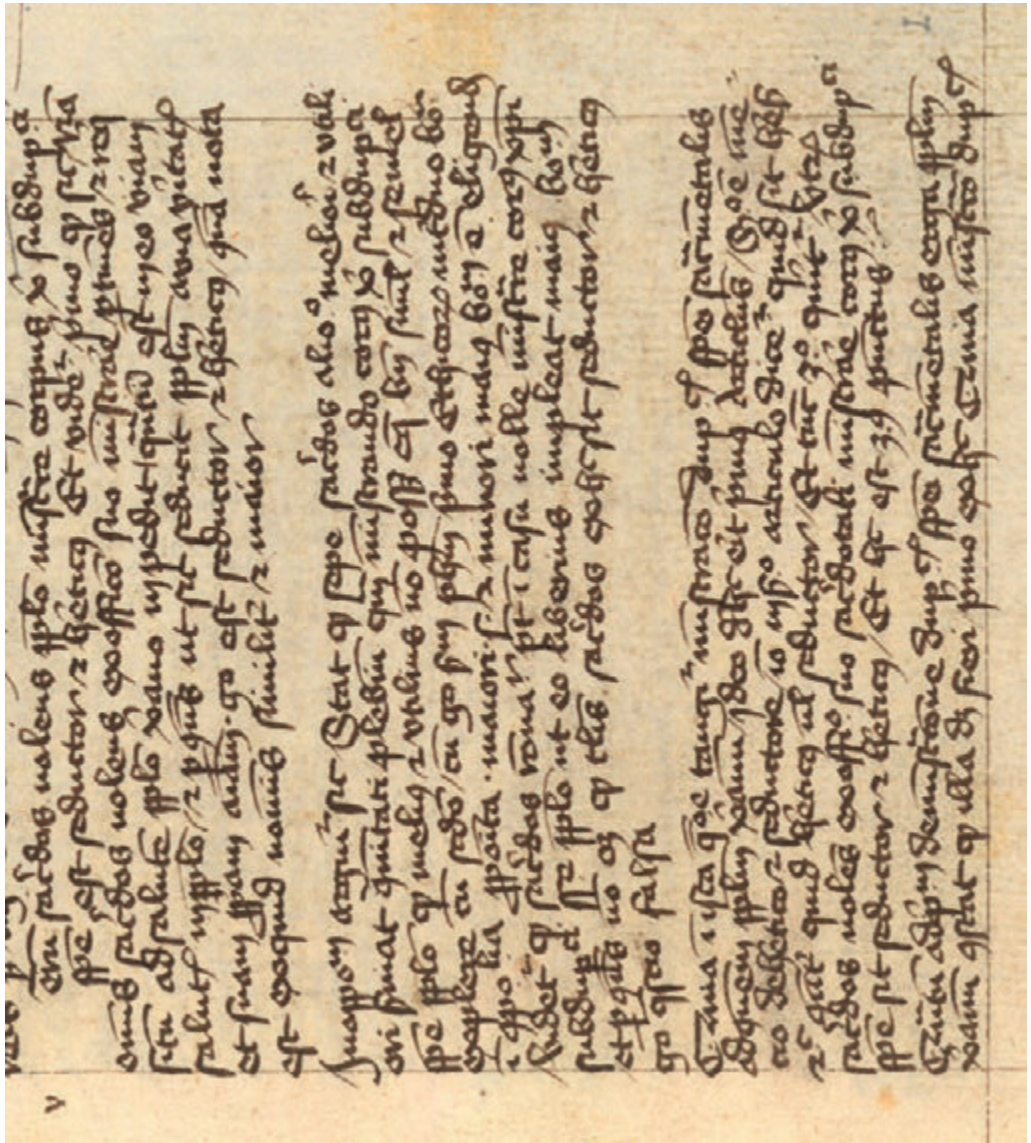
23 zkratka pro „minor“

24 zrušeno podtečkováním

Asserunt quidam Corpus x(risti) ma(n)duca(r)e et Sa(n)gwi-
 nem eius bibere sub speciebus sac(r)ame(n)talibus
 esse p(re)ceptu(m) et nec(ess)itat(is) et p(ro)ba(r)e volentes ponu(n)t
 p(r)imo hanc questione(m) Magna cena sac(r)ame(n)tal(is)
 qua(m) fecit quida(m) h(om)o ymo deus et h(om)o ex cibo et
 potu sac(r)ame(n)talib(us) ad sume(n)d(um) x(risti) sac(er)dotib(us) et ple-
 bib(us) dum comodosse habe(r)i p(otes)t opportunis loco et
 t(em)p(or)e est p(re)cepta
 Con(tr)a hanc q(uesti)o(nem) admissio illo q(uod) cena sac(r)ame(n)tal(is) vo-
 cetur cena magna quod t(ame)n resta(r)et p(ro)ba(r)e quia
 sancti doctores dicunt Cena d(omi)nica utp(atet) p(er) Aug(ustinu)m
 in Ep(isto)la ad Ianua(r)iu(m) Illam u(er)o beatitudine(m) et(er)na(m)
 quam expectamus dicunt cena(m) magna(m) funda(n)tes
 se i(n) v(er)bo Ewa(n)geli(i) Luce XIII° Qua(m) nemo viror(um) illor(um)
 qui vocati sunt et renuerunt veni(r)e gustabit
 Arguit(ur) p(ro) falsitate questionis Magna cena sac(r)a(menta)lis (et)c(etera)
 No(n) est precepta (er)go nec du(m) comodosse habe(r)i p(otes)t
 opportunis loco et t(em)p(or)e est p(re)cepta Conseq(uenci)a tenet
 a sup(er)io(r)i negato adinf(er)i(us) si no(n) stet opp(ositu)m (con)(seque)nt(is)
 dum comodosse h(abe)ri p(otes)t loco et t(em)p(or)e (et)c(eter)a e(st) p(re)cepta
 h(ec) (con)(seque)n(c)i)a e(st) t(a)l(ite)r he(re)nciu(m) huic opinioni (er)go p(re)cepta
 q(uod) ¶ no(n) stat cum p(ri)mo antecede(n)te sc(ilicet) illo Magna
 sac(r)ame(n)tal(is) cena no(n) est p(re)cepta quia e(st) in for(m)a
 (con)t(r)adicc(i)o et q(uod) antecede(n)s p(ri)mu(m) sc(ilicet) illud Magna
 cena sac(r)ame(n)tal(is) no(n) est p(re)cepta sit v(eru)m pat(et)
 ex v(er)bis b(ea)ti Aug(ustin)i ad I(er)o(nimu)m ut ponit(ur) in Cano-
 ne d(istincci)o(n)e 12^a Illa ue(r)o que no(n) s(un)t sc(ri)pta s(et) tradi-
 ta custodim(us) que quide(m) toto orbe terrar(um)
 obs(er)ua(n)t(ur) datur intelligi uel ab ip(s)is Ap(osto)lis
 u(e)l plena(r)ys Co(n)cilys quor(um) e(st) in Ecc(lesi)a salube-
 rima auc(tori)tas co(n)me(n)data at(que) statuta retineri
 sicut illud q(uod) d(omi)ni passio et resurrecc(i)o et asce(n)-
 sio in celum adue(n)tus sp(irit)us s(an)cti a(n)niu(er)salia
 solempnitate celebra(n)t(ur) Et si quid t(a)le aliquid
 occ(ur)re(r)it q(uod) co(n)seruet(ur) ab vniu(er)sis quocu(n)q(ue) se dif-
 fude(r)it Ecc(lesi)a Alia u(er)o que per loca t(er)rar(um) regio(ne)s

UKÁZKA 14

NK ČR, sg. V G 7, f. 93r

vTru(m)²⁵ sac(er)dos nolens p(o)p(u)lo mi(ni)st(r)are corpus x(risti) subdup(li)ci sp(eci)e est seductor (et) h(er)etic(us) Et vide(tur) p(ri)mo q(uod) sic Na(m) om(ni)s sac(er)dos nolens ex offic(i)o suo mi(mi)stra(r)e p(er)time(n)s (et) req(ui) situ(m) ad salute(m) p(o)p(u)lo x(risti)ano in pedit q(u)antu(m) est in eo viam salut(is) inp(o)p(u)lo (et) p(er) (con)sequen(s) ut sic seducit p(o)p(u)l(u)m avia v(er)itat(is) et suam p(ro)p(ri)am a(n)i(m)am (er)go est seductor (et) h(er)etic(us) (con)sequen(c)i)a nota est exquid nom(ini)s similit(er) (et) maior

Inoppo(situ)m argui(tur) sic Stat q(uod) sepe sac(er)dos alio (mod)o melio(r)i (et) vtili ori s(er)uiat (con)m(u)n(itati) plebiu(m) q(u)am mi(ni)strando cor(pus) x(risti) subdup(li)ci sp(eci)e p(o)p(u)lo q(uod) meli(us) (et) vtilius no(n) poss(et) eq(ue) b(e)n(e) sim(u)l (et) semel explore cu(m) s(e)c(un)do cu(m) (er)go s(ecundu)m ph(ilosofu)m p(ri)mo Ethicor(um) int(er)duo bo(n)a i(n)(con)po(ssibi)lia p(ro)po(s)ita maiori s(cilicet) (et) minori mai(us) bo(nu)m e(st) eligend(um) Videt(ur) q(uod) sac(er)dos r(aci)ona(lite)r p(otes)t i(n) casu nolle mi(ni)st(r)are cor(pus) xp(ist)i subdup(li)ci ss(pec)ie p(o)p(u)lo ut eo liberius impleat mai(us) bo(nu)m et p(er) (con)sequen(s) no(n) o(portet) q(uod) t(a)lis sac(er)dos exh(o)c sit seductor (et) h(er)etic(us) (er)go q(ue)stio falsa

Quia i(n) ista q(uesti)o(n)e tangi(tur) mi(ni)strac(i)o dup(li)c(is) sp(eci)ei sac(r)ame(n)talis ad (con)m(u)n(em) p(o)p(u)l(u)m x(risti)anu(m) Ideo d(e)h(o)c e(r)it p(ri)m(us) Artic(u)lus S(ecund)o e(st) me(m)-cio deh(er)etico (et) seductore i(de)o in s(ecund)o articulo dice(tur) quid sit h(er)es(is) (et) (si)c (con)sequen(t)er quid h(er)etic(us) u(ell) seductor Et tu(n)c 3° qu(er)it(ur) Vtr(um) sac(er)dos nole(n)s ex offi(c)i)o suo sac(er)dotali mi(ni)stra(r)e cor(pus) x(risti) subdup(li)ci sp(eci)e sit seductor (et) h(er)etic(us) Et h(o)c est 3(us) pu(n)ctus

Qua(n)tu(m) adp(ri)mu(m) demi(ni)st(r)ac(i)one dup(li)c(is) sp(eci)ei sac(r)ame(n)talis erga p(o)p(u)l(u)m x(ristia)nu(m) (con)stat q(uod) illa d(e)bet fieri p(ri)mo exh(o)c Quia mi(ni)st(r)ac(i)o dup(li)c(is)

25 Místo pro iniciálu zůstalo nevyplněné, „x“ je ale napsáno jako representanta na okraji.

ned(um) d(e) sp(irit)uali t(antu)m su(m)pc(i)one exponit sed et d(e) sac(r)ame(n)tali
 du(m) h(om)o id comodose h(abe)re p(otes)t Et adid(em) d(ici)t Greg(orius) in O(meli)a
 sup(er) illud Exodii XII d(e) signo pascali cui(us) sag(ui)ne
 ma(nda)tu(m) fuit vtr(um)q(ue) poste(m) limi(re) d(ici)t Quis sag(ui)s sit
 qui sup(er) vtr(um)q(ue) poste(m) ponit(ur) no(n) ore cor(po)r(is) sed ore
 cordis quis sag(ui)s sit no(n) solu(m) ia(m) audiendo sed
 bibendo didicist(is) (et) hinc i(n) nuit quo(mod)o no(n) solu(m) ore
 cordis sp(irit)ua(lite)r s(ed) (et) ore corp(or)is sit sume(n)d(um) (et) Id(em) d(ici)t
 Dionisi(us)²⁶ in li(br)o de ecc(lesi)astica Ierarchia lo(que)ns d(e) bibic(i)o(n)e
 sag(ui)nis sac(r)a(menta)li d(ici)t Et e(ni)m sac(er)dos pane(m) absco(n)su(m) p(ar)ciens
 diuid(i)t (et) calice(m) coop(er)tu(m) diuidet int(er) om(ne)s Et id(em) d(ici)t
 Tho(m)as²⁶ d(e) aq(ui)no 3^a p(ar)te s(e)n(tenc)ie sue q(ue)rens q(u)are cu(m) sac-
 sac(er)dos miscet aqua(m) vino sub sac(r)ame(n)to vini Nisi
 q(ua) aqua sig(n)at p(o)p(u)los ut d(icitur) Apok(alipsis) Aque m(u)lte p(o)p(u)l(u)s
 m(u)ltus Innue(n)s q(uod) s(e)c(u)lares (et) wlgares sume(n)tes
 digne sag(ui)ne(m) ih(s)u xp(ist)i i(n) misceri (et) vniri d(eb)ent
 d(omi)no ih(s)u xp(ist)o Exist(is) ia(m) d(i)c(t)is s(an)c(t)or(um) ex(empl)is (et) op(er)ibus
 ih(s)u x(risti) (et) eius s(an)c(t)or(um) Ap(osto)lor(um) p(atet) (et) instituc(i)omib(us) q(uod) sic
 fuit tentu(m) in ecc(lesi)a p(ri)miti(v)a sc(ili)cet q(uod) in ecc(lesi)a p(ri)miti(v)a
 fideles ta(m) cor(por)e q(u)a(m) i(n) sag(ui)ne ih(s)u xp(ist)i sac(r)ame(n)talit(er)
 sumeban(tur) Et (si)c h(ab)e(tur) quo(mod)o int(er) om(n)ia dona sp(irit)ualia
 (n)ull(u)m donor(um) sp(irit)ualiu(m) maius nobis d(omi)n(u)s d(er)eliqu(it)
 qua(m) h(o)c sac(r)o s(an)c(tu)m cor(pus) (et) sag(ui)ne(m) suu(m) na(m) ex hui(us)
 dig(n)a su(m)pc(i)one sag(ui)nis d(omi)ni ih(s)u xp(ist)i semp(er) sp(eci)ale
 donu(m) largit(ur) i(n) a(n)i(m)a sume(n)t(is) S(ed) d(ici)t a(li)qui s t(ame)n ia(m) co(n)

²⁶ jméno zopakováno in *marginé*

ni c(ir)culu(m) ordine (con)stituto i(n) d(iv)inis agu(n)t(ur) officiis
 Gwilhelm(us) demo(n)te lauduno i(n) sac(r)a(menta)li suo d(ici)t
 Qui recipie(n)do corp(us) tota(m) u(er)itate(m) accipit lic(et)
 no(n) to(tu)m sac(r)a(men)tu(m) i(de)o in m(u)lt(is) locis (con)(m)u(n)ican(tur) cu(m)
 pane (et)vino i(d est) cu(m) toto sac(r)a(men)to
 lira sup(er) i(II)o u(er)bo p(ro)u(erbio)r(um) IX° Bibite vinu(m) q(uod) mi
 scui vobis d(ici)t q(uod) i(n) p(ri)miti(v)a ecc(les)ia daba(tur) sac(r)ame(n)
 tum in²⁷ ut(r)aq(ue) sp(eci)e vn(de) i(n) Antiquo Cano(n)e misse po(nitur)
 sic Comu(n)ica(n)s alios dicat p(er)cepc(i)o corp(or)is
 D(omi)ni n(ost)ri ih(s)u x(risti) p(ro)sit a(n)ime tue (et)corp(or)i tuo i(n)
 vita(m) et(er)na(m) Sagwis d(omi)ni n(ost)ri Ih(s)u x(risti) p(ro)ficiat t(ibi)
 i(n) r(e)missio(nem) o(mn)i(u)m p(e)c(ca)tor(um) tuor(um) aduita(m) et(er)na(m)
 Exia(m) dict(is) vi(detur) q(uod) lic(et) (et) expedit laic(is) fideli
 bus sum(er)e sag(wi)ne(m) x(risti) s(u)b sp(eci)e vini Na(m) lic(et) cor(pus)
 (et) sagwis x(risti) sit s(u)b ut(r)aq(ue) sp(eci)e sac(r)ame(n)tali t(ame)n x(ristus)
 no(n) s(i)n(e) r(aci)one n(e)c g(r)atis instituit utr(um)q(ue) modu(m)
 sac(r)ame(n)tale(m) suis fidelib(us) s(ed) admagnu(m) p(ro)fectu(m)
 na(m) mod(us) ma(n)duca(n)di sac(r)ame(n)talis s(u)b for(m)a
 panis e(st) sp(eci)alis mo(dus) figu(r)andi (et)excitandi
 efficacit(er) ad ma(n)ducac(i)one(m) sp(irit)ualem Et mo(dus)
 sac(r)ame(n)tal(is) bibendi s(u)b for(m)a vini e(st) sp(eci)alis mo
 dus figu(r)andi (et)ex citandi me(n)tem ex insti-
 tuc(i)one xp(ist)i ad gustand(um) suauit(er) effusionem
 x(risti) sag(wi)nis que(m) effudit Vn(de) M(a)t(thei) XXVI exhinc
 dix(i)t ip(s)e d(omi)n(us) Bibite exh(o)c om(ne)s h(ic) e(st) sagwis
 me(us) noui testam(en)ti qui p(ro) m(u)lt(is) effu(n)de(tur) in
 r(e)missio(nem) p(e)c(ca)tor(um) Et I^a cor(inthiorum) XI hic calix no
 uu(m) testam(en)tu(m) e(st) h(o)c facite quo(cie)nscu(n)q(ue) bibet(is)
 i(n) mea(m) come(m)orac(i)one(m) Et addit Ap(ostolus) Quocie(n)sc(un)q(ue)
 e(ni)m ma(n)ducabit(is) pane(m) hu(n)c (et)calice(m) bibet(is)
 morte(m) d(omi)ni an(n)uncciabit(is) donec veniat

27 Opraveno nadepsáním na „sub“.

v(er)ba i(m) vno Cano(n)e d(e) (con)(secre)atione d(istin)ctione) I Sic Sag(wi)s qui asac(er)dote su(m)it(ur) effus(us) (est) p(ro) salute o(mn)ij(u)m a(n)j(m)ar(um) (et)(si)c est v(er)um P(er) hoc no(n) h(ab)et(ur) q(uod) plebi d(e)bet dari 2°(mod)o in t(e)lligi(tur) sic Sag(wi)s qui est in corp(or)e x(risti) in sacr(ament)o oblatio ille effus(us) (et) isto sub sp(ec)ie oblatio su(m)it(ur) aquol(ibet) fidei Tu(n)c ad illud q(uod) d(ici)t Iste qui sc(ri)b(it) m(ichi) in oppo(situ)m r(e)missus fiet sodomit(is) q(u)a(m) illis q(ui) r(e)cess(er)u(n)t abadmi(mi)strac(i)o(n)e bibi-c(i)onis sag(wi)nis ut allegat M(a)t(t)he(i) X h(o)c in t(e)lli(gitur) dup(licite)r p(ri)mo desac(er)dotib(us) quod illi no(n) r(e)cedu(n)t ab a(n)mi(mi)stra(cio)n)e bibic(i)o(n)s qui eni(m) (con)ficiu(n)t debe(n)t utiq(ue) bib(er)e sag(wi)n(e)m Si a(u)t(em) qui m(ichi) scrib(it) in oppo(situ)m d(ici)t q(uod) d(e)bet mi(mi)strari sag(wi)nis x(risti) plebi (et) si no(n) mi(mi)stra(tur) q(uod) om(ne)s tales p(re)lati g(ra)uius in ex(tr)emo iudic(i)o ponia(n)t(ur) qua(m) sodomite me(n)ti(tur) tal(is) (et) seducit seip(su)m q(ua) wlt om(ne)s sacros patres (et) s(an)c(t)os ep(iscop)os axp(ist)o usq(ue) huc (et) om(ne)s p(re)latos et p(e)b(a)nos da(m)pnare qui sic fecer(un)t s(em)p(er) usq(ue) i(n) hod(ier)nu(m) die(m) S(ed) h(o)c friuole (et) tem(er)e talia dic(er)e p(re)sumit tal(is) autem no(n) est sane m(en)t(is) in a(n)i(m)a sua S(ed) b(e)n(e) (con)sule(du)m e(ss)et sup(er) talib(us) s(er)mo(n)ib(us) illi ut p(e)n(itenc)ia(m) ag(er)et q(ua) illa aucto(rit)as de sodomit(is) t(r)ansit ad aliu(m) int(e)ll(e)c(tu)m no(n) adin t(e)ll(e)c(tu)m d(e) admi(ni)st(r)a-c(i)one bibic(i)o(n)s sag(wi)nis x(risti) Igi(tur) tal(is) si mag(is) wlt c(er)tificari legat Co(n)cilia in decreto (et) om(n)ia in veniet Expli(c)it tractat(us) M(a)g(ist)ri Andr(ee) Brod p(ro)fessor(is) sacre Theol(og)ie de eo q(uod) no(n)²⁸ debeat laic(is) sagwis ih(s)u x(risti) mi(mi)stra(r)i adbibendu(m) p(ro)ba(n)s (et) r(aci)onib(us) (et) doct(ri)nas sacr(is) Cano(n)ib(us) (et) docto(r)ib(us) s(e)c(un)d(u)m suu(m) posse (con)t(r)a eos qui mi(mi)stra(n)t laic(is) sub ut(r)aq(ue) sp(ec)ie h(o)c ven(er)andu(m) sacr(amentu)m Que(m) fecit Anno D(omi)ni M CCCC XV Dehac²⁹ m(ateri)a vide hic p(ost) sex folia Quom(od)o docto(r)es s(an)c(t)i³⁰ Concilii Constan(cie) r(e)p(ro)bant (con)(muni)ca(cio)nem laic(is) sub ut(r)aq(ue) sp(ec)ie ritu(m) ecc(lesi)e necno(n) lauda(bi)le(m) (con)sue(tudin)e(m) (con)(m)u(n)j da(n)tes qua p(re)sb(ite)ri subut(r)aq(ue) sp(ec)ie sumu(n)t laici u(er)o sub sp(ec)ie panis t(antu)m (et) c(etera)

28 nadepsáno se znamenánkem vsuvky

29 Grafické znamení před „De“ vyjadřuje začátek nové myšlenky (dnešní nový odstavec).

30 V důsledku rozptí inkoustu nepřilís zřetelné.

De comu(n)ione sp(irit)uali sac(r)ame(n)ta)li i(n) tegra sub dupli
 ci forma panis et vini (con)(m)u(n)itate(m) plebiu(m) (con)c(er)ne(n)te (et cetera)
 SALua(t)or n(oste)r d(omi)n(u)s ih(s)us no(u)j testam(en)ti institutor
 i(n) cena sua nouissi(m)a an(te) morte(m) accepit pane(m)
 et b(e)n(e)dix(it) ac fregit deditq(ue) d(iscipu)lis suis et ait acci
 pite (et) comedite h(o)c e(st) cor(pus) meu(m) S(im)il(ite)r (et) calice(m) acci
 piens gr(aci)as egit deditq(ue) d(iscipu)lis suis (et) ait bibite ex h(o)c
 om(ne)s hic e(st) e(ni)m sang(ui)s me(us) noui testa(men)ti q(ui) p(ro) m(u)lt(is)
 effu(n)det(ur) i(n) remissio(ne)m p(e)c(ca)tor(um) ut h(ab)et(ur) M(a)t(the)i XXVI M(a)r(c)i
 XVIII et luce XXII ubi da(n)do cor(pus) suu(m) s(u)b for(m)a pa(n)is
 sac(r)a(menta)lis (et) sa(n)g(ui)ne(m) suu(m) ad bibe(n)d(um) sub for(m)a vini sac(r)a(menta)lis
 sic i(n) stituit ad ma(n)duca(n)d(um) cor(pus) suu(m) s(u)b for(m)a pa(n)is et
 bibe(n)d(um) suu(m) sag(ui)ne(m) s(u)b for(m)a vini toti g(e)n(er)ac(i)oni post(er)e
 fidelium) usq(ue) ad die(m) iudicii i(n) sui (con)me(m)orac(i)o(ne)m Na(m)
 luce XXII inserie v(er)bor(um) p(re)d(i)c(t)or(um) (con)sequen(t)er addit(ur) h(o)c facite
 i(n) mea(m) come(m)orac(i)o(ne)m Et ne a(li)q(ui)s velit dic(er)e q(ua) solis
 solis³¹ ap(osto)lis d(omi)n(u)s i(n)stituit ad h(o)c sume(n)d(um) subvt(r)aq(ue) m(od)o
 sup(r)a d(i)c(t)o Paul(us) ap(osto)lus fidei(is) int(er)pres leg(is) xp(ist)i i(s)tam
 cena(m) sac(r)a(menta)le(m) d(omi)nica(m) (con)(m)u(n)itati fidelium) d(ici)t esse i(n) stitu
 ta(m) p(ro)p(ter) d(omi)nice passio(nis) (con)me(m)orac(i)o(nem) Na(m) 1 Cor(inthiorum) XI ita d(ici)t
 Ego e(ni)m accipi ad(omi)no q(uod) (et)t(r)adidi vo(bis) q(uonia)m d(omi)n(u)s ih(s)us
 x(ristu)s i(n) qua nocte t(r)adeba(tur) accep(it) pane(m) (et) gr(aci)as age(n)s
 fregit (et) dix(it) Accipite (et) ma(n)ducate h(o)c est cor(pus) meu(m)
 q(uod) t(r)ade(tur) p(ro) vobis h(o)c facite i(n) mea(m) come(m)orac(i)o(nem) Si(mi)lit(er)
 (et) calice(m) p(ost)q(u)a(m) cena(vi)t d(ice)ns h(ic) calix nouu(m) testa(men)tu(m) e(st)

31 Poměrně obvyklá písařská chyba – dittografie – se často vyskytuje na rozhraní folií, sloupců, rádků.

Nisi ma(n) ducau(er)it(is) carne(m) filii ho(minis) (et) bibe(r)it(is) eius sag vine(m) no(n) h(ab)ebit(is) vita(m) in vob(is) Io(hannis) vi S(ecundu)m Tho(mam) p(ar)te iii sume sue q(uestione) Ixxix: Sp(irit)ualis ma(n)duca(cio) in clud(it) votu(m) siue desire(r)it(u)m p(er) cipie(n)di hoc sac(r)a(men)tu(m) (et) i(de)o sine voto p(er) cipie(n)di h(o)c sac(r)a(men)tu(m) no(n) p(otes)t h(ab)eri salus frust(r)a aut(em) e(ss)et votu(m) nisi in p(er)et(ur) q(ua)n(do) oportu(n)itas ad e(ss)et Et i(de)o ma(n)j(fes)tu(m) est q(uod) ho(mo)³² te(netur) h(o)c sac(r)a(men)tu(m) sum(er)e no(n) exstatu ecc(lesi)e s(ed) (eciam) ex ma(nda)to d(omi)ni di(cen)t(is) h(o)c facite in mea(m) (con)memo(r)ac(i)o(nem) (et) n(isi) ma(n)ducau(er)it(is) carne(m) filii ho(minis) (et)(cetera) Et (si)c 2^m illu(m) h(om)o no(n) so(lu)m ex statu ecc(lesi)e s(ed) ec(iam) ex ma(n)dato d(omi)ni te(netur) (con)(mu)nicar(e) no(n) so(lu)m sp(irit)ualit(er) s(ed) (eciam) sac(r)a(mentalite)r q(ua) d(ici)t h(o)c sac(r)a(men)tu(m) sum(er)e [(de)o d(icitur) p(er) eu(n)de(m) no(n) p(otes)t t(au) e(ss)e laudab(i)lis hu(m)ilitas s(ed) (con)(tr)a p(re)ceptu(m)³³ x(risti) (et) ecc(lesi)e si a(liqui)s a(con)(m)u(m)io(n)e abstineat Ecce d(ici)t e(ss)e sp(irit)ualit(er) Et (si)c h(ab)em(us) p(er) eu(n)de(m) q(uod) e(st) ma(n)datu(m) (et) p(re)ceptu(m) Et q(ua)n(do) obicit(ur) de Ce(n)tu(r)io(n)e d(ici)t id(em) no(n) e(n)i(m) p(re)ceptu(m) fuit Ce(n)tu(r)ioni ut xp(istu)m in sua domo r(e)cip(er)et Vn(de) d(ici)t Q(uod) q(ua)n(tu)m ad adultos vtr(um)q(ue) (est) nec(ess)it(at)is s(cilicet) bap(tis)m(us) (et) h(o)c sac(r)a(men)tu(m) ad adultos Vn(de) se(quitur) p(er) eu(n)d(em) (et) p(re)ceptu(m) nec(ess)it(at)is) maxi(m)e q(ua)n(tu)m ad adultos Vn(de) se(quitur) p(er) eu(n)d(em) q(uod) p(e)c(ca)to(r)es magnu(m) det(ri)m(en)tu(m) paciu(m)t(ur) ex h(o)c q(uod) r(e)pellu(n)t(ur) ap(er)cep(cio)ne h(uius) sac(r)a(men)ti Vn(de) p(er) h(o)c no(n) su(n)t melior(is) (con)dic(i)o(n)is (et) l(icet) in p(e)c(ca)t(is) p(er)mane(n)tes no(n) excusa(n)t(ur) p(er) h(o)c at(r)ansgressio(n)e p(re)cepti h(ec) 2^m Tho(mam) Statutu(m) e(st) (er)go in Concilio g(e)n(er)ali p(er) in(n)o(cencium) III ex(tr)a De³⁴ pe(nitentiis) (et) re(missionibus) O(mn)is ut ad mi(nus) in pascha afideli suscipiat(ur) evka(r)istie sac(r)a(men)tu(m) Alioq(ui)n (et) vive(n)s abin g(r)essu ecc(lesi)e arciat(ur) (et) mo(r)tiens xp(ist)iana sepultu(r)a

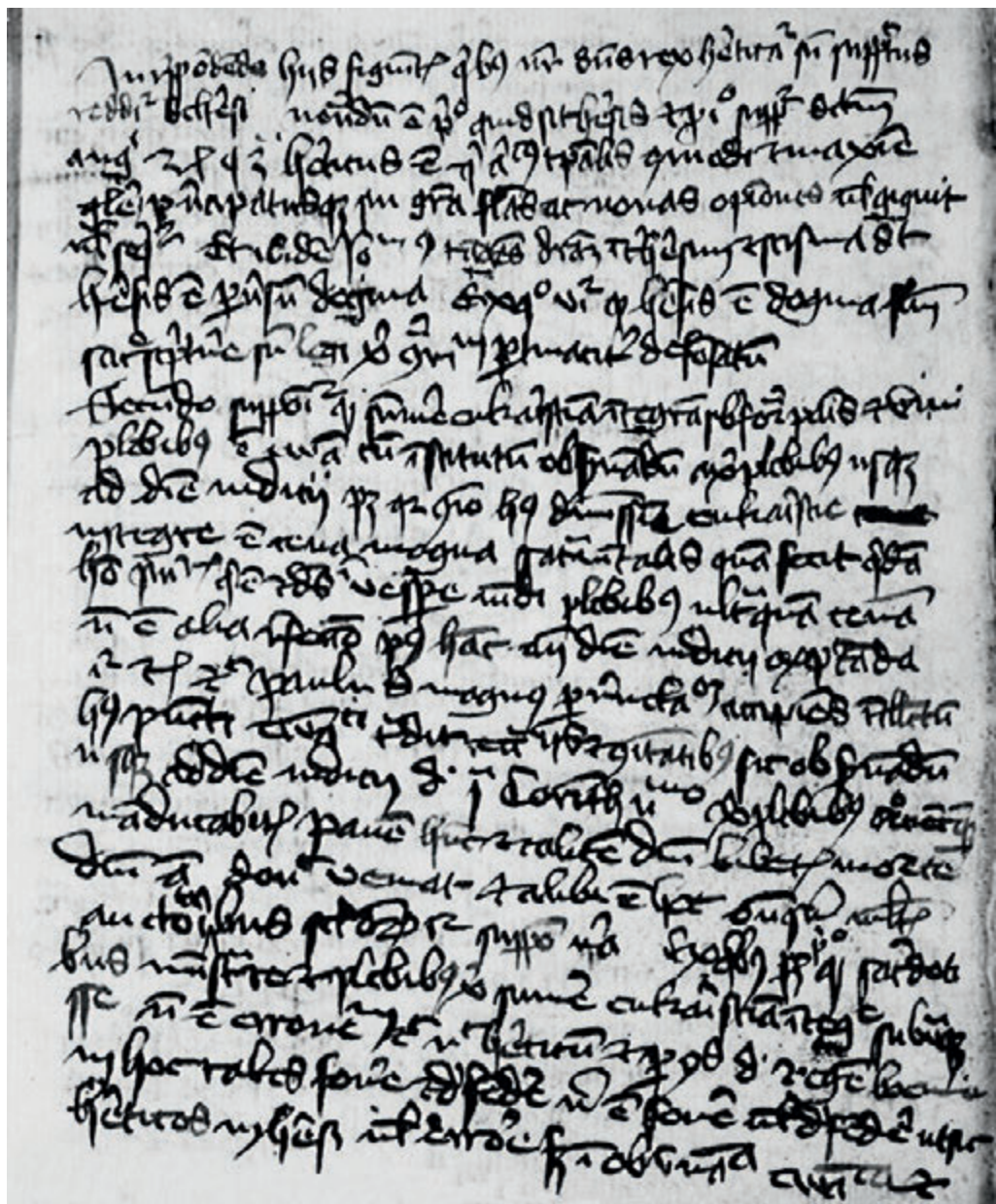
32 Chybný konec slova přeškrtán.

33 Zopakováno i jako marginální glosa.

34 „D“ opraveno z „p“.

UKÁZKA 20

NK ČR, sg. VIII E 7, f. 101r

In r(e)spo(n)de(n)do hiis figm(en)t(is) q(ui)b(us) n(oste)r d(omi)n(u)s rex h(er)etica(tur)
s(i)u(e) susp(e)ctus
reddi(tur) deh(er)esi no(ta)ndu(m) e(st) p(rim)o quid sit h(er)esis (et)p(ro) illo supp(onitur)
d(i)ct(u)m
aug(ustin)i 24³⁵ q(uestione) 3^a h(er)eticus est q(ui) a(li)c(uius) t(em)p(or)alis (con)modi (et)
maxi(m)e
gl(ori)e p(ri)ncipatusq(ue) sui gr(aci)a f(al)sas ac nouas opi(ni)ones u(e)l gignit
u(e)l seq(uitur) Et ibide(m) I(er)onim(us) ta(n)ge(n)s d(iffe)r(enci)a(m) i(n)t(er)h(er)esim
(et)scisma d(ici)t
h(er)esis est p(er)u(er)su(m) dogma Exq(u)o vi(detur) q(uod) h(er)esis e(st) dogma f(al)su(m)
m
sac(r)esc(ri)ptu(r)e s(i)u(e) legi x(risti) (con)(tra)ri(u)m p(er)tinacit(er) defe(n)satu(m)
Secu(n)do suppo(n)i(tur) q(uod) su(m)m(er)e euka(r)istia(m)i(n)tegra(m) s(u)b for(ma)
pa(n)is (et) Vini
plebib(us) (est) ewa(ngeli) cu(m) i(n)stitutu(m) obs(er)ua(n)du(m) ax(risti)plebib(us)
usq(ue)
ad die(m) iudicii p(atet) q(ui)a (con)(mun)io h(uius) d(iv)inissi(m)e euka(r)istie
integre e(st) cena magna sac(r)am(en)tal(is) qua(m) fecit q(ui)da(m)
h(om)o sin(gula)r(is) q(ui) e(st) (et)d(e)u(s) i(n)³⁶ vesp(er)e m(un)di plebib(us) ult(ra) qua(m)
cena(m)
n(on) e(st) alia r(e)fecc(i)o p(ost) ha(n)c an(te) die(m) iudicii exp(e)cta(n)da
i(gitur) (et)(cetera) (et)(si)c Paulus magn(us) p(er)r(e)uela(cio)nem accipie(n)s i(n)t(e)ll(e)
ctu(m)
h(uius) pu(n)cti ewa(ngeli)ci t(r)adit ecc(les)ii(s) (et)(con)(mun)itatib(us) sic obs(er)ua(n)
du(m)
usq(ue) addie(m) iudicii d(icens) 1^a Cori(n)th(iorum) 11mo X(risti)plebib(us) Q(u)ocie(n)
sc(un)q(ue)
ma(n)ducabit(is) pane(m) hu(n)c (et)calice(m) D(omi)ni bibet(is) morte(m)
D(omi)ni a(n)nunciabitis) don(e)c veniat (et) alibi e(st) hoc o(ste)nsu(m) m(u)lt(is)
auto(r)ita(ti)bus³⁷ s(an)ctor(um) i(gitur) supp(osici)o u(er)a Exq(ui)b(us) p(atet) p(rim)o³⁸
q(uod) sac(er)doti
bus mi(ni)st(r)are (et)plebib(us) x(risti) sum(er)e euka(r)istia(m) i(n)teg(r)e subut(r)aq(ue)
ss(peci)e n(on) e(st) errone(u)m (et)(si)c n(e)c h(er)eticu(m) (et) per (con)(sequen)s d(omi)
num) rege(m) boemie
in hoc tales fou(er)e (et)defe(n)d(er)e n(isi) e(st) fou(er)e u(e)l d(e)fe(n)d(er)e utsic
h(er)eticos inh(er)esi u(e)l erro(r)e s(ed) i(n) obs(er)ua(nci)a ewa(ngeli)ca (et)

35 K podobě arabských číslic srv. CAPPELLI, část *Numerazione arabica*.

36 nadepsáno

37 Opraveno z „auto(r)ibus“ nadepsáním „ti“ se znaménkem vsuvky.

38 dodatečně nadepsáno

De (con)(m)u(n)ione p(ar)uuloru(m)
 Omu(n)io³⁹ paruulor(um) baptisor(um) colligit(ur) exinfra
 sc(ri)ptis Ioh(ann)is VI° ca(pitul)o Nisi ma(nducaveritis) car(nem) filii ho(min)is et bibe(ritis)
 e(ius) sang(uinem) no(n) h(ab)ebi(tis) vi(tam) i(n) vo(bis) Iste text(us) i(n)t(e)lligi(tur) d(e) ma(n)du(caci)o(n)e
 sac(r)a(menta)li et sp(irit)uali sim(u)l ut(patet) p(er) Glo(s)am int(er) liniare(m) et
 ord(inariam) sup(er) eod(em) p(atet) ec(iam) p(er) Aug(ustinu)m de (con)(secracione) dis(tinccione) II^a p(re)te(re)a q(ui)d(em)
 p(er) scotu(m) sup(er)
 III° d(istinccione) II^a q(uestione) I^a M(a)t(thei) XXVI° Accipite (et) comedite h(o)c e(st) corp(us) me-
 u(m) (et) (con)(sequen)t(er) bibite ex(h)o(c) om(n)es quar(um) fig(ur)am i(n) i(s)to g(er)eba(n)t ap(osto)li Co(n)
 iecturet fidelis q(ua) h(ic) d(icitur) bibite ex h(o)c om(n)es It(em) I^a Cor(inthiorum) X° Om(ne)s
 de vno pane et de vno calice p(ar)ticipa(mus) Ecce Ap(osto)lus d(icit) om(ne)s
 Dyonisi(us) d(e) ecc(les)ia(sti)ca Ierarchia d(ici)t pue(r)os no(n) du(m) d(iv)ina i(n)telli(ge)re
 vale(n)tes s(an)cte p(ar)ticipes d(e)i f(ier)i g(e)n(er)a(cio)nis (et) s(an)ctissi(m)or(um) thearchice (con)u(n)io(n)is
 signor(um) ide(st) s(ecundu)m Come(n)tatore(m) ibid(em) baptismi et euka(risti)e Et sig(n)an
 t(er) d(ici)t dyonisi(us) pu(er)os no(n) du(m) d(iv)ina i(n)telli(ge)re vale(n)tes ne v(er)itat(is) e-
 m(u)li dice(re)nt d(i)cta sua i(n) tellige(n)da d(e) pu(er)is vsu(m) r(aci)onis h(abe)ntib(us) Ite(m)
 idem dyonisi(us) eod(em) li(br)o de euka(risti)a ca(pitul)o III° nullu(m) e(ni)m sac(r)ame(n)tor(um)
 alior(um) v(er)e celebra(tur) in quo⁴⁰ sac(r)a (con)(m)u(n)io no(n) su(m)at(ur) ad i(n)suma(n)d(um)⁴¹ ~~v(et)~~ v(ideli)c(et)⁴² q(uod)
 n(ullu)m sac(ramentu)m ad v(er)am p(e)ni(tenci)am adduc(i)t i(n) quo euka(risti)a s(an)c(t)a no(n) su(m)it(ur)
 hec ibi Ecce no(t)ant(er) d(ici)t nullu(m) alior(um) sac(ramen)tor(um) v(er)e celebra(tur) (et)c(eter)a Ex
 quib(us) v(er)bis p(atet) q(uod) i(n) h(o)c loco fa(c)i(t) me(n)c(i)o(ne)m de sac(ramen)to altar(is) cu(m) d(ici)t
 i(n) quo sacra (con)(m)u(n)io no(n) su(m)at(ur) Et ecia(m) cu(m) s(u)bdit(ur) i(n) quo euka(risti)a s(an)c(t)a

39 Místo pro iniciálu zůstalo nedoplnené.

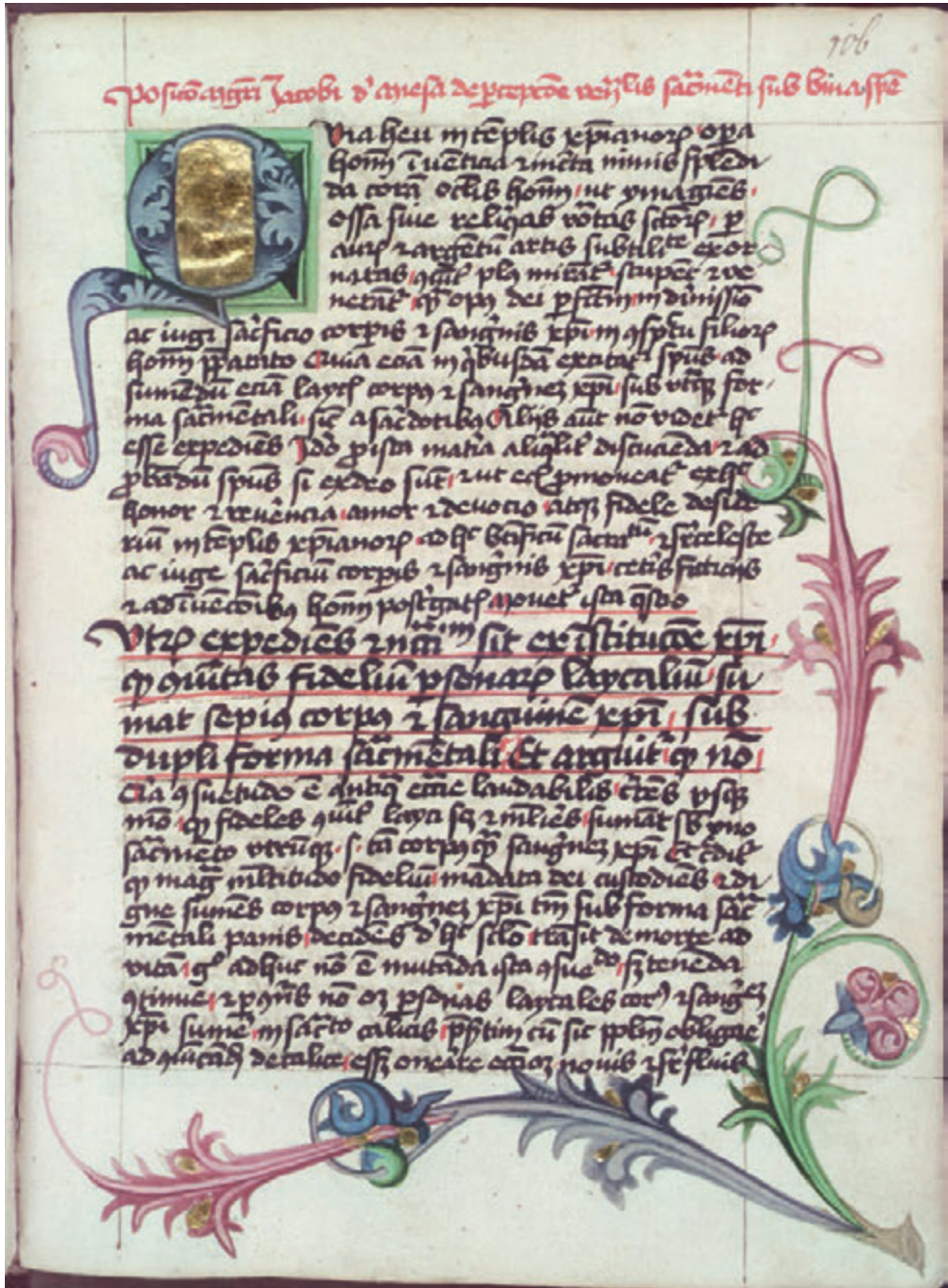
40 nadepsáno „i(n) ecc(lesi)a i(n)“

41 Na pravém okrají „i(n)sinua(n)d(um)“ se značkou, která je připsána také nad „i(n)suma(n)d(um)“⁴². Takto je naznačena oprava slova na řádku.

42 nadepsáno nad zrušeným slovem

UKÁZKA 22

NK ČR, sg. XH 10, f. 106r

Posic(i)o M(a)g(ist)ri Iacobi d(e) Miesa de p(er)cepc(i)o(n)e ven(er)a(bi)lis sac(r)ame(n)ti
sub bina sp(eci)e

QVia heu in te(m)plis xp(ist)ianor(um) op(era)
ho(m)i(nu)m i(n) ue(n)ticia (et)inc(er)ta nimis sple(n)di-
da cora(m) oc(u)lis ho(m)i(nu)m ut ymagi(n)es
ossa siue reliq(ui)as vo(c)atas s(an)ctor(um) p(er)
aur(um) (et)arge(n)tu(m) artis subtili(ta)te exor
natas (con)(m)u(n)it(er) pl(us) mira(n)t(ur) stupe(n)t (et) ve-
nera(n)t(ur) q(uam) op(us) dei p(er)fect(u)m in di(vi)nissi(m)o
ac iugi sac(ri)ificio corp(or)is (et) sang(ui)nis xp(ist)i in (con)sp(e)ctu filior(um)
ho(m)i(nu)m p(re)parato Quia ecia(m) in q(ui)busda(m) excitat(ur) sp(irit)us ad
sume(n)du(m) ecia(m) layc(is) corp(us) (et) sang(ui)ne(m) xp(ist)i sub ut(raq)ue) for-
ma sac(r)ame(n)tali sic(ut) asac(er)dotib(us) Aliis aut(em) no(n) videt(ur) h(o)c
esse expedie(n)s Ideo p(ro) ista mat(er)ia aliq(u)alit(er) discucie(n)da (et)ad
p(ro)ba(n)du(m) sp(irit)us si exdeo su(n)t (et)ut ec(iam) p(ro)moueat(ur) exh(o)c
honor (et) reu(er)encia amor (et)deuocio atq(ue) fidele desire
riu(m) in te(m)plis xp(ist)ianor(um) adh(o)c b(ea)tificu(m) sacra(men)tu(m)
(et)s(upe)rceleste

ac iuge sac(ri)ficiu(m) corp(or)is (et)sang(ui)nis xp(ist)i cet(er)is ficticiis
(et)adi(n)ue(n)c(i)o(n)ib(us) ho(m)i(nu)m post(er)gat(is) Mouet(ur) ista q(ue)stio
Vtr(um) expedie(n)s (et)nec(ess)a(r)i(u)m sit ex i(n)stituc(i)o(n)e xp(ist)i
q(uod) (con)(m)u(n)itas fidelium) p(er)sonar(um) laycaliu(m) su
mat sepi(us) corp(us) (et) sanguine(m) xp(ist)i sub
dupli(c)i⁴³ forma sac(r)ame(n)tali Et arguit(ur) q(uod) no(n)

Q(ui)a (con)suetudo e(st) antiq(u)a ecc(les)ie laudabilis c(ur)re(n)s vsq(ue)
m(od)o q(uod) fideles (con)(m)u(n)it(er) layci sc(ilicet) (et) m(u)li(er)es suma(n)t s(u)b vno
sac(r)ame(n)to vtru(m)q(ue) s(cilicet) ta(m) corp(us) q(uam) sang(ui)ne(m) xp(ist)i Et
c(r)edit(ur)

q(uod) mag(n)a m(u)ltitudo fidelium) ma(n)data dei custodie(n)s (et)di-
gne sume(n)s corp(us) (et)sang(ui)ne(m) xp(ist)i t(antu)m sub forma sac(r)a-
me(n)tali panis decide(n)s d(e) h(o)c s(e)c(u)lo tra(n)sit de morte ad
vita(m) (er)go adhuc no(n) e(st) muta(n)da ista (con)sue(tu)do s(ed) tene(n)da
(con)tinue (et) p(er) (con)(seque)ns no(n) o(portet) p(er)sonas laycales cor(pus)
(et)sang(ui)ne(m)

Xp(ist)i sum(er)e in sac(r)a(men)to calicis p(re)ser)tim cu(m) sic p(o)p(u)l(u)m obliga(r)e
ad (con)(m)u(n)ica(n)d(um) decalice ess(et) one(r)are ecc(les)iam nouis (et)s(upe)rfluis

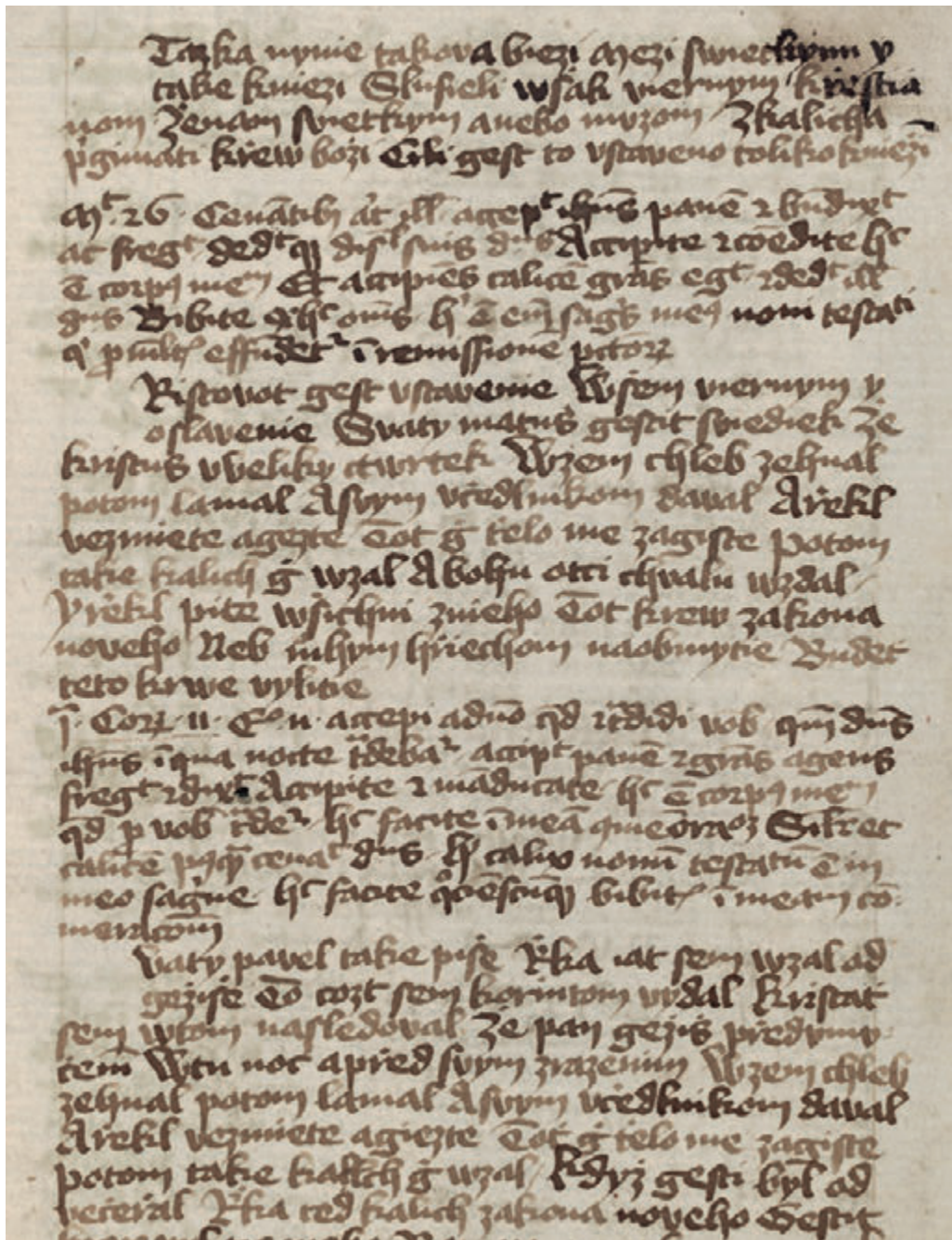
43 Zkratku pro „ci“ písař nenaznačil.

CVm sapie(n)tu(m) requi(r)at condic(i)o v(er)ba ho(min)is p(ri)us solícite au-
 dire Audita iudic(i)o r(aci)onis discut(er)e discussa pio pe(n)sare a(n)i(m)o
 Et tu(n)c pe(n)sata Sincera consci(enci)a iudicare Caue(n)do ira(m) In-
 uidiam Odiu(m) et vana(m) gl(ori)am que impediu(n)t a(n)i(mu)m ne
 possit cern(er)e v(eru)m et sub u(er)tu(n)t ius(tit)iam iudica(n)t(is) vnde locu(tu)r(us) e(g)o homu(n)-
 cio ignar(us) cora(m) tocius mu(n)di ut puto sapie(n)ciorib(us) Obsecro p(er) ih(s)u
 xp(ist)i veri dei et veri homi(ni)s mi(sericordi)am iux(ta) mod(um) iam expo(s)itu(m) cu(m) si-
 lencio me audiri Scio enim ex dic(t)o Nicodemi Ioh(annis) VI° po(s)ito Quod lex
 no(n) iudicat ho(m)i(n)e(m) n(isi) p(ri)us audie(r)it ab ip(s)o et cognou(er)it q(uid) faciat Vn(de)
 ec(iam) d(ici)t Iudex iustiss(imus) Luce VI° Nolite iudicare et no(n) iudicabim(us) i
 nolite (con)demnare (et) non (con)de(m)nabim(us) i Conabor a(u)t(em) e(g)o mi(ni)m(us) Sac(er)do-
 tum Sic(ut) conat(us) sum p(ri)orib(us) t(em)p(or)ib(us) i(n) me lege(m) xp(ist)i ad vsum r(e)du-
 c(er)e caue(n)do q(u)antu(m) do(n)au(er)it d(e)i gr(aci)a azelo vind(i)cte Inuidia et i(n) ani gl(ori)a
 et inte(ndend)o cordial(ite)r dei honore(m) v(er)itat(is) p(ro)fessione(m) extirpac(i)o(ne)m suspic(i)o(nis)
 sinistre in p(ro)ximis et deffensione(m) legis x(rist)i debeo siq(ui)d(em) ip(s)a(m) lege(m) x(rist)i
 p(re)stantiss(im)a(m) diligent(er) pacienter (et) hu(m)ilit(er) defe(n)d(er)e cu(m) x(ristu)c ih(s)us et sui
 d(iscipu)li sic fecer(un)t Et q(ua) om(n)e(m) fidelem ho(m)i(n)e(m) nec(esse) e(st) a x(rist)o ih(s)u incip(er)e ta(m)
 obiecti(v)e qua(m) eff(e)cti(v)e dante p(ri)ma(m) fidem p(ri)ncipalite)r eo q(uod) o(portet) om(n)em fide-⁴⁴
 lem incip(er)e a p(ri)mo p(ri)ncipi)o cum ip(su)m sit p(ri)mo notu(m) Et ip(s)e xp(istu)s v(erbum) dei
 est p(ri)ncipiu)m p(ri)mo notu(m) ut ex (con)fessio(n)e sua euideat Na(m) iudeis abeo q(ue)-
 re(n)tib(us) quis e(ss)et r(espo)ndit p(ri)ncipiu(m) qui (et) loquor vob(is) Ioh(annis) VIII° Nec
 dubiu(m) q(ua) ip(s)e sit p(ri)mu(m) p(ri)ncipiu(m) q(uod) e(st) de(us) Na(m) apok(a)l(ipsis) i° Scribitur
 Ego sum alpha (et) O p(ri)ncipiu(m) et finis d(ici)t d(omi)n(u)s deus qui est (et) qui
 erat et qui ventur(us) e(st) om(n)ip(oten)s Cum (er)go quo ad deitate(m) o(portet) x(ristu)m ih(su)m
 e(ss)e p(ri)mo cognitu(m) i(n) (con)(mu)ni et quo ad humanitate(m) o(portet) ip(su)m e(ss)e p(ri)mo (con)g(na)tu(m)

44 Původní „fide(m)“ opraveno na „fide- lem“.

UKÁZKA 24

MZK sg. Mk 108, f. 279r

oTazka⁴⁵ nynie takova biezí Mezi swieckymi y
 take kniezi Slusieli wšak wiernym křestia
 nom Ženam swieckym anebo mvzom Zkalicha
 p(ri)gimati křew boží Cili gest to vstaveno toliko knieži⁴⁶
 M(a)t(thei) 26 Cena(n)tib(us) a(u)t(em) ill(is) accep(i)t ih(s)us pane(m) (et) b(e)n(e)dix(i)t
 ac freg(i)t ded(i)tq(ue) dis(cipul)is suis d(ice)ns Accipite (et) co(m)edite h(o)c
 e(st) corp(us) me(u)m Et accipie(n)s calice(m) gr(aci)as eg(i)t (et)ded(i)t ill(is)
 d(ice)ns Bibite exh(o)c om(ne)s h(ic) e(st) e(ni)m sag(ui)s me(us) noui testa(men)ti
 q(ui) p(ro) m(u)lt(is) effu(n)det(ur) i(n) remissione(m) p(e)c(ca)tor(um)
 Ristovot⁴⁷ gest vstavenie Wšem wiernym y
 oslavenie Svaty matuš gestit sviediek Že
 kristus vVeliky ctwrtek Wzem chleb zehnal
 potom lamal Asvym včedlnikom daval A řekl
 vezmiete agezte Tot ġ(est)⁴⁸ telo me zagiste Potom
 take kalich ġ(est) wzal A bohu otci chvalu wzdal
 Y řekl pite wšichni znieho Tot krew zakona
 noveho Neb m(n)ohym hřiechom naobmytie Budeť
 teto krwe vylitie
 1^a Co(rinthio)r(um) 11 E(g)o (e)n(im) accipi ad(omi)no q(uo)d (et)t(r)adidi vob(is)
 q(uonia)m d(omi)n(u)s
 ih(s)us i(n) qua nocte t(r)adeba(tur) accip(i)t pane(m) (et)gr(aci)as agens
 freg(i)t (et)dix(i)t Accipite (et) ma(n)ducate h(o)c e(st) corp(us) me(u)m
 q(uo)d p(ro) vob(is) t(r)ade(tur) h(o)c facite i(n) mea(m) (con)me(m)ora(ci)o(nem)
 Si(mi)l(ite)r et
 calice(m) p(ost)q(u)a(m) cena(vi)t d(ice)ns H(ic) calix nouu(m) testa(men)tu(m) e(st) in
 meo sag(ui)ne h(o)c facite q(u)ocie(n)s scu(n)q(ue) bibit(is) i(n) meam co(n)me-
 morac(i)o(ne)m
 Vaty⁴⁷ pavel take piše Řka iat sem wzal od
 gežiše To cozt sem korintom vydal Kristat
 sem wtom nasledoval Že pan gežiš předvmv-
 čeni(m) Wtu noc a před svym zrazenim Wzem chleb
 zehnal potom lamal Asvym včedlnikom daval
 A řekl vezmiete agiezte Toť ġ(est) telo me zagiste
 Potom take kalich⁴⁹ ġ(est) wzal Když gesti byl od
 večerál Řka teď kalich zakona noveho Gestit

45 Místo pro iniciálu zůstalo nevyplněné, ale je tam napsáno „o“ jako representanta.

46 Zkracovací znaménko připsáno dodatečně.

47 Iniciala zůstala nedoplněná.

48 Písař tohoto rukopisu zkracuje gest jako „ġ“.

49 Druhé „l“ bylo částečně radováno na „i“.

UKÁZKA 25

NK ČR sg. XI D 9, f. 161r

Dne myly / oboze firwy pggymam wo
 bezne lidu kuzestyauplem / wnalezem
 apolozem kionstantiem napryed poppa
 ne meji mnogymi kussy teco gest prwie
 kuzestyauplem kuzestyauplem myktemy wprete
 anye gystiti kuzestyauplem / ze lyd kuzestyauplem
 swatost bozeho cyela a boze firwy ma p
 gymam podobosty zpodobu czeba y vima
 kio nayprw odpowieda awyznawa ze podle
 ystawienie acnie swatoho apamcho pa
 na gezu kirsta / za stara dawna wciertki
 swate lyd bozi kuzestyauplem obcam pggymal
 gest boze cyelo a gest podobu
 apie gest bozi krew ducstowne apostwad
 nie podobu ymm / jakos gest dzie no
 tak gest myelo byti a gest na byti wo
 zem lidu kuzestyauplem / jakos ocom die
 swati pawel wprwie epistole kionstantem
 wgedenadatem rozducl / ksub sebe sam
 glowiek / atak zehoho czeba gest accho
 kralicu pi / totito poswatneho apotom
 y zeto menichu pnyestati wli du bozym
 kuzestyauplem / die dale kralicu kralicu
 wiek bndere gest czeba kralicu
 dote pyti suze para bydere kuzestyauplem
 ti / ac y pbyde totiz wprwie / ale ze se
 tu w tow kuzestyauplem pnydawa / ze wniektemy
 kuzestyauplem / wiektemy to wprete nie we
 du / dwaktemy by se to mycimo wli
 namie ywati magime gest wo wedu to
 ale poznamy se tu bozi prawdu / pbazyen
 bozi wli demli gie wli a wnyplem

Pane myly Obozie krwy przgymani⁵⁰ wo
 beczne(m) lidu krzyestya(n)skem wnalezni
 apolozeni konstanskem naprzyed popsa
 ne(m) mezi mnohymi kussy te(n)to gest prwi⁵¹
 Wnyekterich kraginach nyekterzy wssete
 cznye gistiti smyegi ze lyd krzyestyansky
 swatost bozieho tyela abozie krwy⁵² ma p(ri)
 gymati podobogi zpossobu chleba y vina
 kto(m)v nayprw odpowieda(m) awyznawa(m) ze podle
 vstawenie cztenie swateho asameho pa
 na gezu krista za stara dawna wcierkwi
 swate lyd bozi krzyestya(n)sky obecni p(ri)gymal
 gest bozie tyelo agedl podchlebnu sposobu
 apil gest bozi krew duchownie aposwat
 nie podspossobu vinnv a⁵³ Iakoz gest drzeno
 tak gest myelo byti agesstye ma byti wbo
 zem lidu krzyestyanskem Iakoz otom die
 svati pawel wprwie Epistole kori(n)thom
 wgedenadcztem rozdyelu Zkus sebe sam
 czlowiek atak zthoho chleba gez aztoho
 kalichu pi totizto poswathneho Apotom
 g ze to nemyelo⁵⁴ przyestati wlidu bozym
 krzyestya(n)skem Die dale kolikrat koly
 wiek budete gesti chleb ten Akalych bu
 dete pyti smrt pana budete zwiestowa
 ti azt y przyde totiz wsudni den ale ze se
 tu wtow⁵⁵ kussu przydawa ze wniekterich
 kraginach niekterzy to wssetecznie we
 du Anaktere by sye to myenilo nezli
 namye⁵⁶ ynati nagine gessto wedu to
 Ale poznawssye tu bozi prawdu p(ro)bazyen
 bozi nebudemli gie mlczeti a vmyslem

50 Písařská chyba – opomenuto „i“.

51 Grafické znamení za slovem a na konci ř. 8 vyjadřuje začátek nové myšlenky (dnešní nový odstavec).

52 „y“ nenáležitě radováno

53 Připsáno se znaménkem vsuvky.

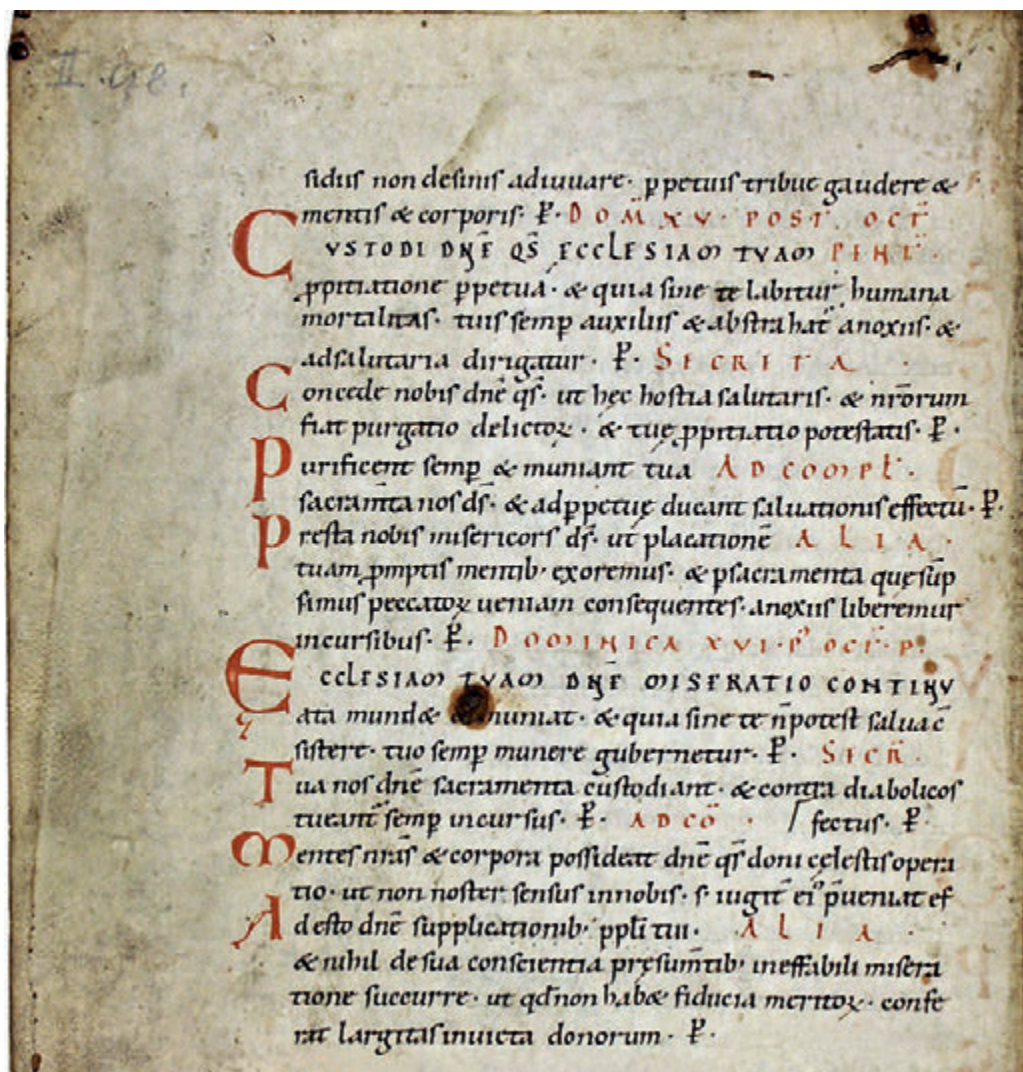
54 Původně „nemeho“, opraveno připsáním „y“ (se vsuvkou) a radovaným dříkem u „h“.

55 Písařská chyba – místo „m“ napsáno „w“.

56 „y“ nadepsáno se znaménkem vsuvky.

UKÁZKA 26

MZK, sg. Mk 21 (přední přidešti)

...sidiis non desinis adiuuare p(er)petuis tribue gaudere & mentis & corporis. *P(er)*

DOM(INICA) XV POST OCT(AVAM) PENT(ECOSTE)

CVSTODI D(OMI)NE Q(UESUMU)S ĚCCLESIAM TVAM
p(ro)pitiatione p(er)petua & quia sine te⁵⁷ labitur humana
mortalitas tuis semp(er) auxiliis & abstrahat(ur) a noxiis &
ad salutaria digiratur *P(er)*

SECRETA

Concede nobis d(omi)ne q(uesumu)s ut hec hostia salutaris & n(ost)rorum
fiat purgatio delictor(um) & tuę p(ro)pitiatio potestatis *P(er)*

AD COMPL(ENDVM)

Purificent semp(er) & muniant tua
sacram(en)ta nos d(eu)s & ad p(er)petuę ducant saluationis effectum *P(er)*

ALIA

Presta nobis misericors d(eu)s ut placatione(m)
tuam p(ro)mptis mentib(us) exoremus & p(er) sacramenta quę su(m)p
simus peccator(um) ueniam consequens a noxiis liberemur
incursibus *P(er)*

DOMINICA XVI P(OST) OCT(AVAM) P(ENTECOSTE)

ĚCCLESIAM TVAM D(OMI)NE MISERATIO CONTINV
ata mund& [&] muniat & quia sine te n(on) potest salua c(on)
sistere tuo semp(er) munere gubernetur *P(er)*

SECR(ETA)

Tua nos d(omi)ne sacramenta custodiant & contra diabolicos
tueant(ur) semp(er) incursus *P(er)*

AD CO(MPLENDVM)

Mentes n(ost)ras & corpora possideat d(omi)ne q(uesumu)s doni cęlestis opera
tio ut non noster sensus in nobis s(ed) iugit(er) ei(us) p(re)veniat effectus *P(er)*⁵⁸

ALIA

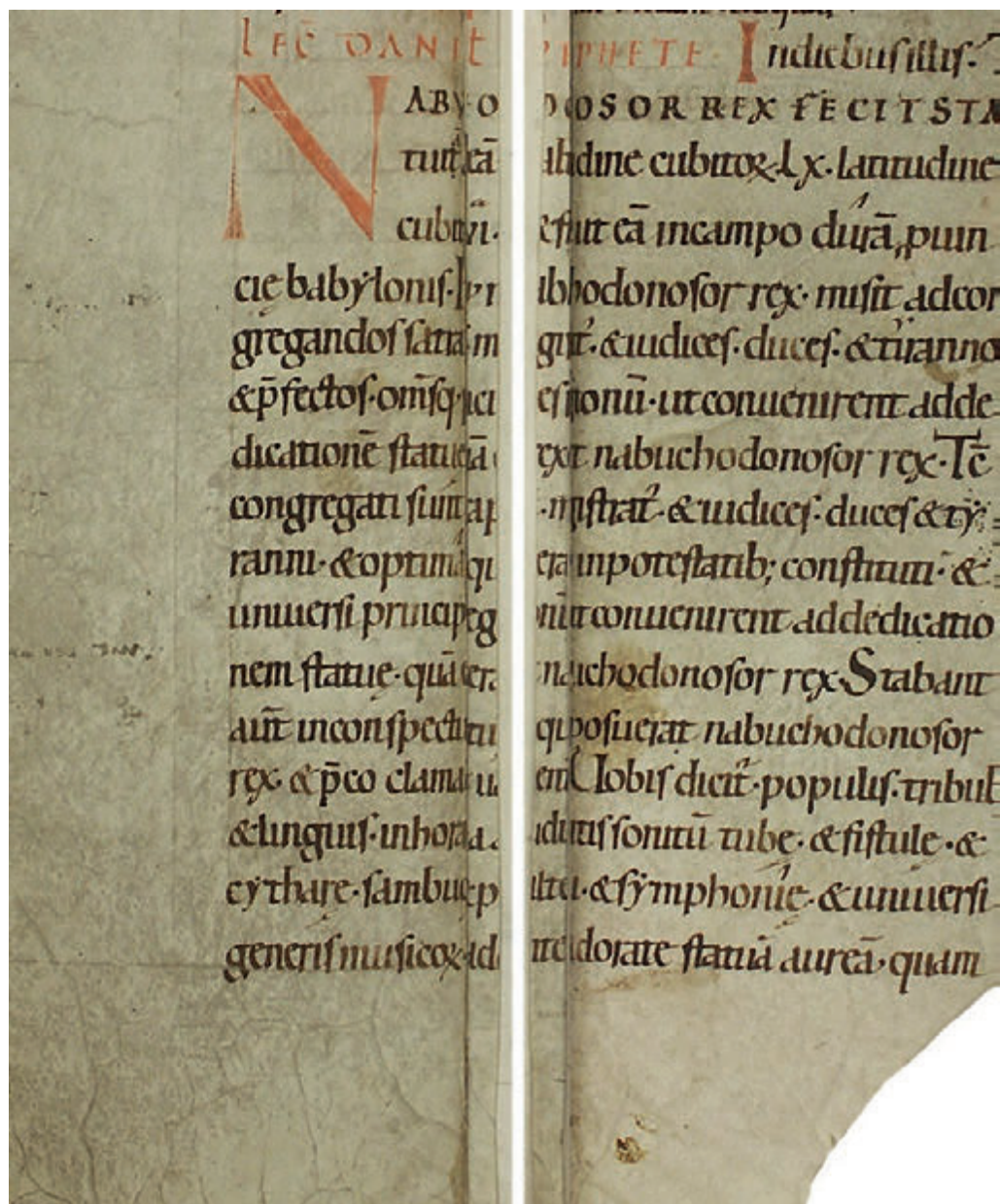
Ad esto d(omi)ne supplicationib(us) p(o)p(u)li tui
& nihil de sua consciencia p(re)s(um)en)tib(us) ineffabili misera
tione succurre ut q(uo)d non hab& fiducia meritor(um) confe
rat largitas inuicta donorum *P(er)*

57 Psáno na razuře.

58 Pasáž „fectus P(er)“ připsána po odrážce označené symbolem „§“ o dva řádky výše na volné místo za rubrikou.

UKÁZKA 27

MZK, sg. Mk 35 (přední a zadní předsádka)

LEC(TIO) DANIEL(IS) [PRO]PHETE

In diebus illis

NABV[CH]ODO[N]OSOR REX FECIT STA

tua(m)⁵⁹ [aur]ea(m) alt[itu]dine cubitor(um) LX, latitudine
 cubit[or(um)] VI^a et s[tatu]it ea(m) in campo dura(m)⁶⁰ p(ro)vin
 cię babylonis Itaque [n]ab[uch]odonosor rex misit ad con
 gregandos satra[pa]s m[agi]stra[t(us)] & iudices duces & tyranno[s]⁶¹
 & p(re)fectos om(nes)q(ue) pr[in]ci[p]es [regi]onu(m) ut conuenirent ad de
 dicatione(m) statu[ę] [qu]a(m) [er]ex[erat] nabuchodonosor rex T(un)c
 congregati sunt [sat]rap[ę] m[agi]strat(us) & iudices duces & ty
 ranni & optim[ates]⁶² q[ui] er[ant] in potestatib(us) constituti &
 uniuersi princip[es] [r]eg[i]o[n]u(m) [u]t conuenirent addedicatio
 nem statuę qua(m) [er]ex[er]at n[abu]chodonosor rex Stabant
 aut(em) in conspectu [sta]tu[ę] qu[am] p[ro]suerat nabuchodonosor
 rex & p(re)co clama[bat] va[l]enter Vobis dicit(ur) populis tribub(us)
 & linguis in hora [qu]a [au]di[er]itis sonitu(m) tubę & fistulę &
 cytharę sambu[ę] et p[sa]lt[er]i[i] & symphonię & uniuersi
 generis musicor(um) [c]ad[en]te[s] a]dorate statua(m) aurea(m) quam

59 Opraveno z původního chybného „statuit“ umístěním tečky pod poslední „t“ a nadepsáním „a“.

60 Nad slovem umístěna neuma.

61 Opraveno z původního „tiranno[s]“ nadepsáním „y“ nad písmeno „i“.

62 Nad slovem umístěna neuma.

UKÁZKA 28

MZK, sg. Mk 111 (vnitřní strana zadní části přebalu)

DOMINVS

illuminatio mea

et salus mea que(m)

timebo Domin(us)

protector uíte

mee a quo tre

pidabo Dum

appropriant su[p(er)]

me nocentes ut edant carnes meas Qui tri

bulant me inimici mei ipsi infirmati sunt

et ceciderunt Si consistant aduersu(m) me cas[tra]

non timebit cor meu(m) Si exurgat aduersu(m)

me p(re)lium in hoc ego sp(er)abo Vnam pecij

ad(omi)no hanc requiram ut inhabite(m) indomo

d(omi)ni omnib(us) dieb(us)⁶³ uite mee Vt videa(m) uolun

tate(m) d(omi)ni et uisite(m) templu(m) eius Quo(niam) abscon

dit me in tab(er)naculo suo indie malor(um) pro

textit me in abscondito tabernaculi sui In

63 Místo správného „omnes dies“.

Paleografický popis ukázek

UKÁZKA 1: MZK, sg. Mk 57, f. 99r; papír 22,5 x 15 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, první polovina 15. století. Navzdory snaze o spojitě psaní je písmo dobře čitelné, úhledné a pečlivě prokreslované. Má dosti široké proporce, je těžké a výrazně okrouhlé. Smyčky liter s horní dotažnicovou délkou jsou již připraveny k napojování se sousedními písmeny („b“, „d“, „h“, „k“, „l“), ne vždy toho písař využívá. Písmena „m“, „n“ a „u“ mají tendenci k mírnému sklonu vpravo, tedy ve směru psaní, jinak je písmo stále ještě dosti kolmé. Zkratky jsou četné, jejich repertoár je zcela běžný. Vyskytují se arabské číslice. K vyznačování a segmentaci textu je použita rumělka.

UKÁZKA 2: NK ČR, sg. IV H 17, f. 90r; papír 21,5 x 15,5 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1415). Těžké, stínované, mírně vertikalizované a lomené písmo (viz nejlépe u „o“) této ruky nezapře snahu o dobrou čitelnost a přehlednost napsaného textu. Ruka zkušeného, nejspíše profesionálního písaře má tendenci ke sklonu písma vpravo, kterou ale potlačuje v zájmu úhlednosti svého rukopisu. Všechna písmena jsou uzpůsobena k napojování, a tudíž plynulému psaní – dokonce i „d“, a to z obou stran. Dobré prokreslování jednotlivých liter a s tím související pomalejší psací tempo jsou ale zárukou, že tato okolnost nikterak nenarušuje výše zmiňovaný kaligrafický účinek písma. Tomu odpovídá i redukce zejména silných zkratek, používány jsou jen zcela zřetelné a snadno rozveditelné abreviatury. Text na foliu zahajuje rumělkou provedená iniciála „D“ ve výši dvou řádků, text je dále segmentován pomocí paragrafů, podtrhávání autorit, protrhávání majuskul a syntaktické interpunkce, která je zpravidla zdvojena červenými obtahy. Číslice mají římskou podobu.

UKÁZKA 3: NK ČR, sg. IV G 15, f. 200r; papír 22 x 15,5 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, 1417. Vyobrazené písmo charakterizuje větší modul, z něhož plyne citelná vertikalizace, a současně větší váha, písař rovněžtak nezapře snahu o dobrou čitelnost svého grafického projevu. Na první pohled zaujme též textové zrcadlo rozvržené *per columnas*, což u těch typů textů, které jsou zastoupeny v předložené čítance, bývá méně obvyklé. Z jednotlivých liter stojí za pozornost dlouhé „f“ a „f“, u nichž písař při zpětném tahu směrem od spodní dotažnice vzhůru nerespektuje již napsaný dřík, čímž vzniká smyčka. Smyčky u ostatních písmen (hlavně „b“, „l“ a spirálovitě provedeného koncového kulatého „s“) jsou funkční, nicméně přesto nezpůsobují žádnou výraznější destrukci či zjednodušení ductu příslušného písmene – je to dáno poněkud volnějším písařským tempem. Se zmiňovanou snahou o úhledné vzezření textu koresponduje rumělkou provedené protrhávání majuskul, červeně podtržené autority a relativně menší množství zkratek. Číslice jsou římské.

UKÁZKA 4: MZK, sg. Mk 91, f. 132r; papír 22,5 x 15 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, 1448–1460. Písmo dobře čitelné a morfologicky velmi stabilní, přesto tenduje k napojování sousedních liter. Je dost těžké, okrouhlé, zdůrazňuje horizontální proporce. Smyčky některých liter s horní dotažnicovou délkou (typicky „l“) jsou již plně funkční; rovněž diagonální spojnice „m“, „n“ a „u“ slouží k napsání těchto písmen svižně a pomocí jediného nasazení pera, navíc je pro ně typické, že se snadno spojují se sousedními literami, a to jak předcházejícími, tak i následujícími. Pokročilý dukтус (spirálovitý) má i koncové kulaté „s“. Rumělkou provedená iniciála „C“ jakož i touž barvou zvýrazněná interpunkce a podtržení citovaných autorit pomáhá v orientaci po textu. Písař používá římských číslic, repertoár jím používaných zkratk je zcela běžný.

UKÁZKA 5: NK ČR, sg. V F 17, f. 227v; papír 21 x 15,5 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1412). Výborně čitelné a místy horizontalizované („p“, „q“) těžší písmo, jehož přehlednost je způsobena dobrým prokreslováním jinak tvarově kurzívních písmen. Napojování sousedních liter je prováděno nejdůsledněji ve středním prostoru pro psaní u písmen, která jsou tvořena stejnými dřívky („m“, „n“, „u“, „i“), pokročilý stupeň kurzívního psaní pozorujeme rovněž u litery „d“, která je psána s otevřeným bříškem a někdy i funkční smyčkou směřující napojovacím tahem k následujícímu písmeni. Otevřené bříško má pravidelně i „p“ mající mírný sklon vlevo, zatímco ostatní písmena jsou stavěna kolmo na základní linku. Přehlednosti textu prospívá i jeho členění na odstavce a pravidelná syntaktická interpunkce provedená vlasovou diagonální čárkou a velmi decentní podtrhávání použitých autorit. Žádné zdobné prvky v textu nenacházíme; systém i frekvence zkratk jsou zcela obvyklé, číslice se vyskytují v arabské podobě.

UKÁZKA 6: NK ČR, sg. IV F 25, f. 182v; papír 22 x 15,5 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1415). Lehčí, kvadratické a pečlivě prokreslované písmo, které je v zásadě kolmé na základní linku – výjimku tvoří písmena „p“ a „q“, která mají sklon vlevo, tedy proti směru psaní. Většina písmen je uzpůsobena k napsání jediným tahem, popřípadě i k napojování na sousední litery, ovšem v důsledku výše zmiňovaného pečlivého prokreslování to nezpůsobuje žádné významné tvarové změny ani destrukce. Je to zapříčiněno výše zmiňovaným dobrým prokreslováním a nižším psacím tempem. Vývojově velmi zajímavý je tvar písmene „r“: je již sice psán tahem jediným, nicméně oba dva základní komponenty (dřívka a původně samostatným tahem připojovaný plamének) jsou psány poněkud tučnějším tahem (tj. s větším tlakem na pero) než jejich vlasově provedená spojnice, která je fakticky „nejmladší“ součástí tohoto písmene. Celkově snadno čitelný a světlý (přehledný) text

doprovází syntaktická interpunkce provedená původně pomocí diagonálních vlasových čárek a teček, tato interpunkce je druhotně obtažena rumělkou, červeně jsou sekundárně podtrženy i citované autority a protrženy majuskuly. Není třeba předpokládat, že by na kodexu pracoval samostatný rubrikátor, explicit je psán stejnou rukou jako vlastní text.

UKÁZKA 7: Vyšší Brod, sg. č. 83, f. 46v; papír 22 x 21,5 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1412). Písmo pravidelné, klidné, vcelku okrouhlé a spíše těžší, některá písmena s horní dotažnicovou délkou (hlavně „d“) tendují k vertikalizaci a s ní spojenému zužování. Jednotlivé litery jsou uzpůsobeny k napojování pomocí smyček či diagonálních napojení, písař toho ovšem využívá jen sporadicky (typicky u písmen „m“, „n“ a „u“), aby nerušil jinak dobrou čitelnost textu. Množství i forma používaných zkratk odpovídají soudobým textům stejného zaměření, poněkud častější výskyt sigel je dán tím, že písař předpokládá u čtenáře důvěrnou znalost modlitby „Otče náš“; za individuální rys této písařské ruky můžeme považovat tironský prefix „con–“, který je ve své vrchní partii zvýšen, a tak přesahuje střední prostor pro psaní směrem k horní dotažnici. Vzhledem k tomu, že jde o relativně krátký a sevřený text, interpunkce je reprezentována svislou vlasově provedenou čárkou, ovšem jakékoliv zvýraznění u majuskul schází.

UKÁZKA 8: MZK, sg. Mk 102, f. 1r; papír 22 x 15,5 cm

Kaligrafická gotická kurzíva, 1419. Písmo tohoto písaře je stabilní, středně těžké, s mírnou tendencí sklonu vpravo. Zejména ty litery, které jsou psány do středního prostoru pro psaní a které tvoří přímé dřívky („m“, „n“ a „u“), jsou svým duktem uzpůsobeny nejen k napsání pomocí jediného tahu, ale i k napojení na sousední písmena. Těž spirálovitě provedené kulaté koncové „s“ má tyto vlastnosti. Naopak kaligrafický ráz dodává písmu kontrastní psaní patrné obzvláště u oblých tahů (typicky u „o“ a „e“), u nichž se střídají tučné linie s vlasovými. Dobrou orientaci v textu usnadňují rumělkou provedená podtržení autorit jakož i zvýrazněné počátky větných celků, včetně stejnou barvou a pomocí svislé čáry provedené interpunkce. Běžný repertoár zkratk plně odpovídá výše popsanému kaligrafickému stupni gotické kurzívy, číslice jsou římské.

UKÁZKA 9: MZK, sg. Mk 110, f. 245r; papír 15,5 x 10,5 cm

Gotická kurzíva, 1430–1445. Velmi osobitý rukopis s nestálým modulem (stačí srovnat první tři řádky se zbytkem textu), písmo značně horizontalizované, okrouhlé, svižně psané, nicméně přesto velmi dobře čitelné. Všechna písmena mají již vyvintutý kurzívní duktus, za individuální rys můžeme považovat formu koncového kulatého „s“, které je tvořeno jedním tahem od základní linky; touto změnou duktu dochází k otevření spi-

rály. Jinde běžnější spirálovitě provedené koncové kulaté „s“ ovšem pisař jako alternativu používá též. Kontinuitě psaní významně napomáhají funkční smyčky zejména u „h“ a „l“, naopak „d“ zůstává v izolaci, maximálně se slučuje s následující oblou literou (např. s „e“) pomocí Meyerovy ligatury. Zkratky nikterak nevybočují z běžné usance latinských kurzívních textů, a to jak zastoupenými formami, tak i frekvencí. Výzdoba je redukována na prostou, dodatečně dopsanou iniciálu ve výši tří řádků, autorsky nenáležející pisaři, ten jen provedl orientační representantu (má podobu dlouhého „f“). Za osobitou můžeme označit interpunkci mající podobu teček, v některých případech dodatečně zdůrazňovaných rumělkou; totéž zvýraznění podstoupily i některé majuskuly.

UKÁZKA 10: MZK, sg. Mk 114, f. 149r; papír 15 x 11 cm

Gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1415). Ruka zastoupená na ukázce předvedla v rámci jedné textové strany změnu psacího tempa – zhruba v půli dochází ke zřetelnému zrychlení a s ním souvisejícímu zmenšení modulu, zejména střední prostor pro psaní (písmena „m“, „n“ a „u“) se zužuje, jednotlivé dříky jmenovaných písmen místy téměř zanikají v zájmu nerušené plynulosti. V úhlednějších partiích má písmo spíše zúžený, vertikální ráz, v rychleji psaných pasážích dochází naopak k horizontalizaci. Zde má písmo vysloveně okrouhlý charakter. Zajímavá a pro pisaře nejspíš signifikantní je nestabilita sklonu písma: zatímco dlouhá „f“ a „f“ mají sklon vpravo, tedy ve směru psaní, ostatní písmena tendují ke směru zcela opačnému. Zkratky nevybočují z běžné produkce literárních rukopisů psaných soudobou gotickou kurzívou, interpunkce je provedena pomocí diagonálního vlasového tahu, je pravidelná a dodatečně posílena obtažením rumělkou; to je jediný „zdobný“ prvek jinak velmi strohého rukopisu.

UKÁZKA 11: MZK, sg. Mk 102, f. 51r; papír 22 x 15,5 cm

Gotická kurzíva, 1419. Lehce a energicky tvořené, místy až načrtávané a spojené písmo akcentující horizontální proporce. Vyšší stadium kurzívnosti se promítá do častých funkčních spojnic sousedních liter; celkový ráz písma, potlačující stylotvorné prvky gotické grafiky (tj. kontrastnost a lámání), plně odpovídá osobnímu rukopisu středověkého intelektuála. S touto skutečností koresponduje i velké množství zkratk, a to včetně sigel. Rumělkou prováděná interpunkce kopíruje starší, inkoustem vlastního textu zapsanou – vznikla až sekundárně, při četbě a užívání daného textu; totéž platí o podtržení autority a protrhávání některých majuskul. Stojí za povšimnutí, že majuskulní „A“ má formu jedním tahem psaného dvoubříškového a k horní dotažnici prodlouženého „a“. Rychlé tempo psaní se nepromítlo do sklonu písma, ale do horizontálního prodlužování zejména koncových písmen ve slovech: spirálovitě provedeného „s“, koncového „r“ (psaného již jen jedním tahem), koncového „x“, „t“ a „c“, popř. i zkratky gen. pl. „-rum“ a zkracovacího znaménka pro koncovku „-is“. Písař používá římských číslic.

UKÁZKA 12: MZK, sg. Mk 98, f. 164r; papír 22,5 x 15 cm

Gotická kurzíva, 1416–1417. Rukopis tohoto písaře je svižný, lehký, přesto velmi dobře čitelný, charakteristické je zdůrazňování zejména dolních dotažnicových délek (viz písmena „f“ a dlouhé „f“, některá „p“ a „q“) – to prozrazuje vliv soudobého písma listinného, což může být dáno kancelářskou zkušeností dotyčného písaře. Výše zmíněný „listinný“ rys podtrhuje celkový vertikální ráz tohoto písařského projevu. Vyvinutou kurzivní formu mají tato písmena: jednobříškové „a“, spirálovité koncové kulaté „s“, dále „m“, „n“, „u“ a „x“ psané jedním tahem pomocí smyčky. Za zmínku stojí hojný výskyt tironské zkratky „et“ a zkratky „est“. Množství zkratk jinak odpovídá rychlému tempu psaní. Číslice mají formu římskou i arabskou. Překvapivá je absence interpunkce, zejména pro nižší větné celky, rovněž autority nejsou nijak zvýrazněny – to komplikuje orientaci v textu.

UKÁZKA 13: MZK, sg. Mk 98, f. 153v; papír 22,5 x 15 cm

Gotická kurzíva, 1416–1417. Písmo na ukázce vzniklo ve velmi svižném tempu, v němž dochází až k deformaci (typicky u „e“, které bývá dekomponováno na dvě části: jeho spodní oblouček je psán zpravidla jedním tahem s předchozím písmenem, zatímco horní očko je spojeno s písmenem následujícím), popřípadě zjednodušování duktů některých liter: koncové kulaté „s“ mívá ve svižném provedení (psaném jedním tahem spolu s předchozím písmenem) velmi zmenšené bříško, jednotlivé dřívky „m“, „n“, „u“, „i“ bývají redukovány, mohou být až potlačeny na samu hranici zániku. Přes svou zběžnost je písmo stále kolmé (s výjimkou některých dlouhých „f“, zvláště pokud za sebou následují dvě stejné litery: „ss“), je vcelku lehké, tempu psaní odpovídá rovněž zvýšené množství zkratk. V textu se vyskytují římské i arabské číslice.

UKÁZKA 14: NK ČR, sg. V G 7, f. 93r; papír 22 x 16 cm

Gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1416?). Drobné, okrouhlé a lehké písmo s mírným sklonem vpravo, ruka dotyčného písaře je jistá a stabilní. Navzdory tomu, že prakticky všechny litery mají již plně vyvinutý kurzivní duktus (velmi progresivní je písmeno „r“ psané již jen jediným tahem, kdy plamének je napojen k hlavnímu dřívku diagonální spojnicí vedoucí od paty dřívku; dokonce i jinak konservativní „d“ je opatřeno funkční smyčkou a tenduje k napojování na následující litery). Písmo je velmi dobře čitelné, což je dáno dobrým prokreslováním jednotlivých písmen. Za osobitý rys dotyčné ruky lze označit zdvojování všeobecného zkracovacího znaménka, převládá ovšem úzus obvyklý, totiž nezdvojené zkrácení. Rukopis byl psán s úmyslem opatřit jej zdobnějším iniciálami (viz vynechané místo na iniciálu ve výši dvou řádků: „U“trum, místo níž zůstala v kodexu pouhá reprezentanta „V“), k její realizaci ale nedošlo. Číslice jsou zastoupeny v podobě římské i arabské, syntaktická interpunkce je vcelku pravi-

delná a je provedena pomocí obvyklé vlasové diagonální čárky ve středním prostoru pro psaní. Repertoár zkratk je obvyklý jak z hlediska frekvence, tak i používaných systémů.

UKÁZKA 15: NK ČR, sg. X G 11, f. 121r; papír 22 x 15 cm

Gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1414). Těžší, velmi okrouhlé a horizontalizované písmo, jehož horizontální proporce se zvýrazňují zejména při zrychlení psacího tempa. Velmi dobrou čitelnost zajišťuje pečlivé prokreslování jednotlivých liter, jejichž duktus je jinak dostatečně přizpůsoben plynulému psaní, obzvláště ve středním prostoru pro psaní (nejlépe je to patrné u písmen „i“, „m“, „n“, „u“). Čitelnosti prospívá také kolmost písma („f“, dlouhé „f“), pokud se písař od tohoto trendu odchyluje, sklání písmo doleva („p“, „t“). Ruku v ruce s tím jde celkově snadná orientace po textu, který je opatřen pravidelnou interpunkcí (veskrze zdvojenou rumělkovým obtahem), červeným protržením majuskul na počátcích větších syntaktických celků a podtrháváním použitých autorit, které jsou (ovšem nepravidelně) vyneseny i na okraj textu formou marginální poznámky. Vyobrazená ruka používá číslice v obou formách, tedy římské i arabské. Frekvence i typy zastoupených zkratk plně odpovídají charakteru textu, jsou zcela běžné.

UKÁZKA 16: NK ČR, sg. IX F 7, f. 181v; papír 15,5 x 11 cm

Gotická kurzíva, první polovina 15. století. Velmi zběžný, energický, osobní rukopis; silně horizontalizované a těžké písmo, asimilovatelné litery umístované ve středním prostoru pro psaní („i“, „m“, „n“, „u“) se zmenšují, místy až zanikají (splývají do téměř vodorovné linky) v zájmu plynulého psaní celých slov. I při zrychleném písařském tempu zůstává písmo kolmé na základní linku. Z jednotlivých liter, které jsou jinak plně přizpůsobeny k plynulému psaní a vzájemnému napojování, stojí za zmínku užívání dvoubříškového „A“ ve funkci majuskuly v iniciálové pozici některých slov, dále kurzívní forma „r“ psaná jediným tahem (plamének je spojen s dříkem pomocí diagonální spojnice vycházející z paty základního dříku) a písmeno „v“ používané v iniciálové pozici slov – toto písmeno jako jediné zůstává v izolaci, zásadně nevytváří spojnicí s literou následující. Je to individuální rys dotyčného písaře motivovaný zřejmě snahou zabránit nevhodné asimilaci tvaru tohoto písmene s literou „r“, jejíž kurzívní duktus byl výše popsán a který by při současném spojitým psaní „v“ mohl vést ke snadné záměně. Množství a charakter zkratk plně odpovídají vysokému písařskému tempu a zcela užitečné funkci tohoto textu, v souladu s tím je i rezignace na jakoukoliv zdobnost a zřetelnější segmentaci textu (s výjimkou syntaktické interpunkce); písař používá římských číslic.

UKÁZKA 17: NK ČR, sg. XI D 5, f. 14r; papír 15,5 x 14,5 cm

Gotická kurzíva s prvky zběžné gotické minuskuly, 1415. Drobný okrouhlý rukopis, bez výraznějšího stíhování; smyčkami jsou opatřeny nejen litery s horní dotažnicovou délkou (ne vždy je jich ovšem využíváno k plynulému napojování se sousedním písmenem), ale i některá dlouhá „f“ a „f“. Za velmi osobitý a pro typologii tohoto písařského projevu rozhodující lze považovat výskyt trojice morfologicky různých forem písmene „a“: vedle v tomto typu textů nejběžnější podoby jednobříškové – kurzívní se vyskytuje i v podobě velmi konservativní – minuskulní (nad bříškem se klene zalomený oblouček; tato forma je svědectvím ovlivnění této ruky soudobou zběžnou gotickou minuskulou) a dále v podobě dvoubříškové (zde se výše popsaný oblouček zpětně vrací až k bříšku písmene, a vytváří tak vlastně jeho druhé bříško). Ovlivnění soudobým zběžným gotickým minuskulním písmem se pak promítá i do snahy o sporadickou izolaci jednotlivých písmen. Písařova zkušenost s obsahově jinými literárními kodexy než je utrakvistická traktátová literatura se promítá i do repertoáru zkratk, kterých v textu není takové množství, jak bychom očekávali. Text doprovází toliko jednoduchá a sporadicky se vyskytující syntaktická interpunkce v podobě obvyklé diagonální čárky, číslice jsou arabské.

UKÁZKA 18: NK ČR, sg. III G 9, f. 142v; papír 22 x 15,5 cm

Gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1415). Těžké, okrouhlé a velmi osobité písmo, jehož střední prostor pro psaní je v důsledku zrychleného psacího tempa horizontalizován, zatímco písmena s dolní dotažnicovou délkou (zejména „f“ a dlouhé „f“) jsou protahována hluboko pod základní linku a jsou výrazně zesilována, což opticky zvýrazňuje vertikální linie vyobrazeného grafického projevu. Z tohoto rozporu vzniká zajímavé napětí, které můžeme chápat jako individuální rys dotyčné písařské ruky. Přes zmiňovanou vertikalizaci dolních dotažnic dodržuje písař jen velmi malé odstupy řádků, a tak text někdy prostupuje z jednoho řádku do druhého, což (obzvláště při přítomnosti zkracovacích znamének, jimž je meziřádkový prostor jinak určen) znesnadňuje přehlednost textu. Jednotlivé litery jsou plně přizpůsobeny plynulému psaní, a to jak přítomností funkčních smyček („b“, „d“, „h“, „l“), tak i diagonálních spojnic umožňujících plynulý duktus, tzn. napsání dotyčného písmene jediným tahem a jeho spojení s oběma sousedními písmeny („i“, „m“, „n“, „u“). Plně kurzívní duktus má i jediným tahem psané „r“ a spirálovité koncové kulaté „s“. Navzdory výše zmiňované nepřehlednosti byl text dodatečně opatřen rumělkou provedenou iniciálkou ve výši dvou řádků, pravidelnou syntaktickou interpunkcí (druhotně obtaženou rovněž rumělkou), protrháváním majuskul a červeným podtržením citovaných autorit. Jde bezpochyby o práci rubrikátora, který je autorem bastardou psaného explicitu předcházejícího námi sledovanému Jakoubkovu traktátu. Číslice mají římskou formu.

UKÁZKA 19: NK ČR, sg. VII E 6, f. 107r; papír 22 x 16 cm

Gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1415). Písmo drobné, poněkud těžší, horizontalizované a ostré, s výrazně redukovaným horním i dolním dotažnicovým prostorem, což tomuto písařskému projevu dodává rys jisté nepřehlednosti a stěsnanosti. Jde o zkušenou a vypsanou ruku, fakticky všechny litery jsou přizpůsobeny k plynulému psaní, při zrychleném tempu toho písař využívá. Zkratky se vyskytují velmi často, a to i sigly – dokumentuje to užitkový charakter vyobrazeného kodexu. Syntaktická interpunkce je pravidelná, reprezentuje ji obvyklá diagonální čárka posílená červeným obtažením rumělkou. Červeně jsou podtrženy i citované autority, in margine rukou písaře hlavního textu zopakován nosný pojem hlavního textu (*preceptum*). Iniciala provedená na počátku textu ve výši tří řádků nevybočuje z jinak nezdobného, užitkového vzezření rukopisu. Číslice mají podobu římskou i arabskou.

UKÁZKA 20: NK ČR, sg. VIII E 7, f. 101r; papír 22 x 16 cm

Gotická kurzíva, 1416 (autograf Jakoubka ze Stříbra). Velmi energická, svižně psaná, mimořádně horizontalizovaná a přes značnou zběžnost dost těžká kurzíva. Plně funkční smyčky a diagonální spojnice umožňují fakticky plynulé psaní – souvislé texty takovéto zběžnosti jsou z období středověku dochovány jen vzácně. Tomu odpovídá i značné množství zkratk. Při zrychleném písařském tempu dochází až k zániku jednotlivých komponent u písmen složených ze stejných dřívků („m“, „n“), rovněž litera kurzívní jednobříškové „a“ je vybavována napojením na předchozí i následující písmeno, což není u středověkých gotických kurzív v této intenzitě ještě obvyklé. Tyto spojovací tahy jsou dokonce pozorovatelné i tam, kde stojí „a“ v inicialové pozici slova, stávají se tedy integrální součástí „kmenového“ duktu dotyčného písmene a můžeme je považovat za osobitý rys této zběhlé písařské ruky. Naopak litery se spodní dotažnicovou délkou („g“, „p“) smyčky postrádají; to v zásadě platí rovněž o „f“ a dlouhém „f“: tato písmena končí ostře u spodní dotažnice. Sklon písma je velmi neukázněný, a to v důsledku častého střídání písařského tempa: souvisí to bezpochyby se skutečností, že jde o autograf konceptu dotyčného díla, jeho autor zachycuje „tryskající“ myšlenky. Nepřekvapí tak přítomnost škrťů a naopak absence prakticky jakékoliv interpunkce, jakož i rezignace na byť jen náznaky zdobných prvků, které by sloužily k alespoň rámcové segmentaci textu.

UKÁZKA 21: MZK, sg. Mk 42, f. 353r; papír 31,5 x 21 cm

Bastarda, druhá polovina 15. století. Písmo úhledné, dosti pravidelné, zdůrazňující vertikální proporce. Písař usiluje o lepší čitelnost textu nespojitým psáním, sousední písmena jsou k sobě spíše stavěna, nikoliv mezi sebou spojována. Pro typologii je důležitá též absence smyčky u některých liter „d“ (v těchto případech má unciální tvar), pokud

„d“ smyčku má, je výrazně protáhlá vlevo, proti směru psaní. Ostatní smyčky u liter s horní dotažnicovou délkou („b“, „h“, „k“, „l“) mají trojúhelníkový tvar a plní spíše ozdobnou funkci. Písmeno „a“ má formu jednobříškovou. Dlouhá „f“ a „f“ jsou protažena pod základní linku a mají výrazný vřetenovitý tvar. Oblé tvary mají tendenci k lámání a kontrastnímu psaní (střídání tučných a vlasových linií, typicky u „o“) – zejména tam, kde se písař více snaží o úhlednost, např. hned na počátku textu. Reper-toár zkratk je zcela běžný, k vyznačování (zejm. autorit) a zřetelnější segmentaci textu je použito rumělky. Používány jsou římské číslice.

UKÁZKA 22: NK ČR, sg. X H 10, f. 106r; papír 22 x 16 cm

Bastarda, druhá polovina 15. století (část 1478). Těžší, okrouhlý a vpravo mírně skloněný rukopis, jednotlivá písmena jsou stavěna těsně k sobě, aniž by ovšem docházelo k jejich funkčnímu spojování. I když litery s horní dotažnicovou délkou mají trojúhelníkově modelované smyčky, mají spíše zdobnou funkci, písmeno „d“ je dokonce používáno v bezsmyčkové, unciální podobě. Příslušnost této ruky ke kříženým písmům dokládá i sporadický výskyt sloních chobotů u písmen v iniciálové pozici (viz na samotném počátku, v nadepsané rubrice: „Posicio“). Přes evidentní písařovu snahu o dobrou čitelnost nemůže potlačit jistou nestabilitu modulu; vědomě zvětšeného modulu pak používá při psaní pasáží, které chce zvýraznit („Utrum expediens...“), zde navíc současně využívá i podtržení rumělkou. Zdobná iniciála „Q“ uia ve výšce sedmi textových řádků jakož i okrajová vegetabilní bordura svědčí o vyšších kaligrafických ambicích dotyčného kodexu – není bez zajímavosti, že tato výzdoba byla pořízena ještě před opsáním vlastního textu. S vysokou mírou pravděpodobnosti jde tudíž o opis pořízený na zakázku u profesionálního písaře.

UKÁZKA 23: NK ČR, sg. III G 8, f. 110r; papír 21,5 x 15,5 cm

Bastarda, druhá polovina 15. století. Silně hrotité, kontrastní a vpravo skloněné písmo využívající těchto konstitutivních prvků gotického stylu ke zvýšení kaligrafického účinku napsaného textu, ačkoliv tvary jednotlivých liter vycházejí z kurzívy. Přesto však jednotlivá písmena jsou k sobě převážně jen stavěna, nejsou spojována, takže i smyčky na dřících s horní dotažnicovou délkou („b“, „d“, „h“, „k“ a „l“) mají vysloveně ozdobný charakter (v podobě trojúhelníků či praporků, výjimkou je jen písmeno „d“). Písmena s dolní dotažnicovou délkou („f“, dlouhé „f“, „p“ a „q“) jsou ve svých spodních partiích výrazně tenká (mají vřetenovité tvary) a jsou prodloužena, s ostrým zakončením. Majuskuly i některá malá písmena včetně zkratk (tironské „et“) mají nasazovací tah v podobě již plně vyvinutého sloního chobotu. Ve srovnání s kurzívními texty je na ukázce menší množství zkratk, a pokud se vyskytují, nejsou obvykle tak silné. Číslice jsou užívány v podobě římské i arabské, interpunkce je pravidelná (diagonální

čárka provedená rumělkou, pro vyšší celky značky paragrafů), orientaci v textu dále usnadňuje protrhávání majuskul a podtrhávání citovaných autorit.

UKÁZKA 24: MZK, sg. Mk 108, f. 279r; papír 16,5 x 10,5 cm

Gotická kurzíva, 1440–1460. Písmo těžké, místy poněkud neukázněné: zejména střední prostor pro psaní vykazuje jistou výškovou labilitu, což je dáno střídáním psacího tempa. Tvary jednotlivých liter jsou dobře přizpůsobené k napojování a je toho využíváno. Překvapí vyšší frekvence výskytu dvoubříškového „a“, vždy ovšem jen na počátcích slov, jinde se vyskytuje kurzívní forma „a“, totiž forma jednobříšková. V našem souboru jde o jeden ze dvou textů staročeských, lze tudíž připojit i poznámku ortografickou: písař (samozřejmě ve staročeských pasážích) použil pravopisu diakritického; číslice mají podobu arabskou. Zkratky jsou v českých pasážích systémově stejné jako u kodexů latinských, nejsou ovšem tak časté – tento jev tak bezpochyby souvisí s jazykem textu. Ukázka umožňuje dobré srovnání latinských a staročeských pasáží, a to navíc u textu psaného jednou písařskou rukou. Rovněž morfologicky se obě jazykové mutace mírně liší: staročeské odstavce jsou psány s větším modulem; písař byl zřejmě zvyklý více na latinu. Výzdoba rukopisu zůstala nedokončena, schází iniciály, pro něž zůstalo vynechané místo (pro první iniciálu celého textu s reprezentantou „o“ psanou nejspíš písařem vlastního textu), a to ve výšce dvou řádků. Interpunkce je prováděna jen sporadicky, a to pomocí vlasového diagonálního tahu.

UKÁZKA 25: NK ČR, sg. XI D 9, f. 161r; papír 22 x 15,5 cm

Gotická kurzíva, první polovina 15. století (po 1415). Mírně vlevo skloněné, těžší a okrouhlé písmo, jeho dobrou čitelnost zajišťuje pečlivé prokreslování jednotlivých liter, které mají jinak plně vyvinuté kurzívní tvary: platí to předně o písmenech umístovaných do středního prostoru pro psaní, které se při zrychlení písařského tempa zmenšují. Z liter s horní dotažnicovou délkou mají nejpokročilejší kurzívní duktus „d“ a „l“ s plně funkčními smyčkami a častým napojováním na sousední písmena. Opačný trend reprezentují litery „v“ (v iniciálové pozici slov) a „w“, která se kontinuálnímu psaní brání. Ukázka přináší text staročeský a s touto skutečností souvisí některé odlišnosti ve srovnání s texty latinskými: hned na první pohled upoutá podstatně menší množství zkratk, písař se zcela zřetelně vyhýbá silným zkratkám a volí jen takové, jejichž rozvedení je zcela evidentní (všeobecné zkracovací znaménko avizující vynechané „m“ nebo „n“, zkratka nadepsáním litery); z hlediska ortografického je na ukázce použit systém mladšího spřežkového pravopisu. Text je uvozen rumělkou provedenou iniciálou na tři řádky, červeně jsou podtrženy odkazy na autoritu, protrženy některé majuskuly, duplicitně vyznačená syntaktická interpunkce a rovněž upozornění na provedené korektury.

UKÁZKA 26: MZK, sg. Mk 21; pergamen 27,5 x 20 cm

Karolinská minuskula, první polovina 11. století. Písmo lehké, okrouhlé, s malým modulem, mírně vpravo skloněné. Dříky liter s horní dotažnicovou délkou („b“, minuskulní vzpřímené „d“, „h“, „l“) jsou nahoře zakončovány trojúhelníkovým násadcem, litery „m“ a „n“ mají dosti konservativně mírně zaoblený ductus, patka na základní lince se objevuje jen u finálního dříku, ostatní dříky těchto písmen jsou bezpatkové. Spojka „et“ má podobu ligatury &, v textu je používáno „e caudatum“: „ē“. Písmeno „s“ se vyskytuje zatím pouze ve formě „f“ dlouhého, kulaté „s“ je využíváno jen u rumělkou psaných a majuskulně provedených rubrik uvozujících jednotlivé modlitby mešní liturgie; spodní břicho písmene „g“ je již uzavřeno, a to vlasovým tahem. Písař dosahuje výborné čitelnosti minimálním využíváním ligatur (zastoupena je jen obvyklá ligatura „st“), silnější zkratky jsou omezeny jen na v latinské liturgii frekventované formule („qs.“ = „quesumus“; přečtené „P“ = „Per Cristum, Dominum nostrum“). Prostá syntaktická interpunkce má podobu tečky umístované zhruba doprostřed středního prostoru pro psaní.

UKÁZKA 27: MZK, sg. Mk 35; pergamen 30 x 19 cm

Karolinská minuskula, druhá polovina 11. století. Písmo dosti těžké, okrouhlé, s velmi výrazným středním prostorem pro psaní, mírně skloněné vpravo. Litery mají poněkud vertikalizovaný modul, hlavice dříků s horní dotažnicovou délkou jsou zakončeny zpravidla tupě, někdy se směrem k horní dotažnici rozšiřují, jindy vytvářejí trojúhelníkové výběžky. Litera „e caudatum: ē“ má caudu provedenou pomocí vlasového tahu, který se místy dosti odpoutává od obloučku svého písmene. Spojka „et“ má ligovanou formu: &, v minuskulním textu se vyskytuje litera „f“ výhradně v dlouhé podobě, kulaté „s“ je zatím vyhrazeno toliko pro majuskulu. V textu se nevyskytují žádné specifické zkratky, syntaktická interpunkce je prováděna pomocí tečky umístované ve středním prostoru pro psaní.

UKÁZKA 28: MZK, sg. Mk 111; pergamen 16,5 x 11 cm

Raná gotická minuskula, počátek 13. století. Písmo kolmé, s výrazně vertikalizovaným modulem, kontrastní, s citelnou tendencí lomit původně oblé tahy jednotlivých písmen. Začínají se objevovat rysy gotického stěsnávání (Meyerovy ligatury: na ukázce u „pp“), dříky s horní dotažnicovou délkou mají praporkové nebo vidlicovité zakončení, jednotlivé dříky písmen „m“ a „n“ jsou dole opatřovány patkami. Kulaté „s“ se vyskytuje na konci slov již ve funkci minuskuly, zatím jako alternativa jinak dominujícího dlouhého „f“. Syntaktická interpunkce má dvojí formu: slabší pauza je ohlašována tečkou

na základní lince převýšenou diagonální vlasovou čárkou, silnější pauza pak prostou tečkou umístěnou těsně nad základní linku; nad „i“ se začíná objevovat vlasový akcent: původní je ovšem jen u zdvojení tohoto písmene, u jednotlivě psaných „i“ je někdy doplněn mladším uživatelem, u zdvojených „ii“ je navíc druhé „i“ v pořadí mírně protaženo pod základní linku. Počátky jednotlivých veršových úseků jsou (pro *psalteria* typicky) provedeny pomocí rumělkové majuskuly.

ČÁST II.

TRANSKRIPCE

Transkripční pravidla

Předchozí část určená pro nácvik paleografických dovedností přinášela vedle zobrazení textu jeho písmenkový přepis – transliteraci. Tato podoba zpřístupnění je ovšem vhodná pouze pro učební účely. Pro ediční účely přistupujeme k transkripci textu. Ve dvou jazykových prostředích, z nichž naše texty pocházejí, můžeme v současné době sledovat dvojitý přístup. Texty latinské jsou v drtivé většině transkribovány, transliterace se uplatňuje pouze v prostředí epigrafickém. (Transliterace v textech diplomatické a literární povahy je územ značně neobvyklým, který nebyl náležitě zdůvodněn a obecně nebyl přijat.) Texty v národních jazycích se v poslední době objevují stále častěji v podobě transliterované, třebaže i zde by měla být pro zpřístupňování historických pramenů užita transkripcce.

Zpřístupňování latinských textů

Pro zpřístupňování latinských textů literární proveniencí vypracoval pravidla Bohumil Ryba. Tato pravidla byla určena přímo pro vydávání Husových spisů, ale bohužel nikdy nebyla vydána, šířila se pouze ve strojopisných opisech editorů, kteří si je opisovali od svých předchůdců. Při uvažované přípravě ediční řady *Fontes rerum Bohemicarum ad usum scholarum* nalezla své místo na webových stránkách Dušana Třeštíka, ale po Třeštíkově smrti (2007) byly tyto stránky zrušeny. Z těchto pravidel tedy přinášíme obsáhlý výběr.

Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů

(podle Bohumila Ryby)

- I. Základní zásada: S výjimkou jevů povahy ryze grafické nesmí se na hláskové podobě latinských slov nic měnit, nic ubírat, nic přidávat.
- II. Zvláštní ustanovení platí pro vlastní jména a číslovky.

I. Základní zásada

Jevy povahy ryze grafické rozumíme hlavně tyto případy:

1. Nezachovááme rozlišování počátečního a středoslovného „f“ „-f“ z jedné strany a koncového „-s“ ze strany druhé: *folutus, insifstere, dilectiffimus* přepisujeme *solutus, insistere, dilectissimus*.

2. Místo netečkovaného „t“ jakož i místo čárkovaného „í“ přepisujeme vesměs tečkované „i“, rukopisné *numus* přepisujeme *nimis*, rukopisné *nímís* opět *nimis*.

3. Místo zdánlivého „-ij“ ve starších textech (*imperij, pijssimo, adjiciunt, objiciendis*) přepisujeme „-ii“: *imperii, piissimo, adiiciunt, abiit, obiiciendis*.

V těch novověkých textech, které již skutečně rozpoznávají „i“ a „j“ (*item* oproti *ejus, jejunavit*) přepisujeme v týchž případech shodně *imperii, piissimo, abiit*, ale *adjiciunt, objiciendis*.

4. Místo zdánlivého velkého „J“, které se ve starších textech objevuje stejně před souhláskami (*Ibi, Item*) jako před samohláskami (*Jam, Jurati*) přepisujeme vesměs „I“: *Ibi, Item, Iurati*.

Teprve v těch novověkých textech, které již skutečně rozeznávají „i“ a „j“ (*item* oproti *ejus, jejunavit*) ponecháváme pro samohlásku I, pro souhlásku J: *Ibi, Item, Iam, Iurati*.

5. Z praktických důvodů odlišujeme samohláskové „u“, „U“ od souhláskového „v“, „V“; přepisujeme tedy *varius, unguentum, ubi, usus, ludus, vetuimus, vicarius, avia, ulna, avarus, unus, ut, utriusque, uva, avus, aevus, uvidus, nullus, voluntas, avorum, urbs, urceus, surdus, vulvula, uxor, nux, abolavit, invenit, involvit, convivium, Varius, Ubi, Udu, Vetuimus, Urbs*. Činíme tak bez ohledu na středověké grafické systémy, z nichž mezi nejrozšířenějšími jeden mívá *uarius, auarus, ubi, ludus, uetuimus, auia, ulna, auarum, ut, uua, auus, uuidus, uoluntas, urbs, surdus, uuluula, uxor, inuenit, conuiuium*, druhý *varius, auarus, ubi, ludus, udus, vetuimus, vicarius, auia, vlna, vt, vtriusque, avvus, seuus, uuidus, nullus, vrbs, surdus, vulvvula, vxor, nux, inuenit, conuiuium*, třetí je shodný s druhým, ale na švu složenin píše *avolauit, invenit, involuit, conuiuium*.

Výhodou naší transkripce je mimo jiné její vžitost u nás a také snadné rozlišování: *volvit* (valí) oproti *voluit* (chtěl).

Odchylně postupujeme jenom v případě „qu-“, „gu-“, „cu-“, „su-“ před samohláskou, kdy ponecháváme ve shodě s nejrozšířenější konvencí samohláskové „u“: *lingua, queror, equus, itaque, suavis, persuasit*. Teprve v těch novověkých textech (jako Balbínových nebo Komenského), kde je vědomě a důsledně prováděno rozlišení „i“ – „j“ a „v“ – „u“, ponecháváme i v těchto případech souhláskové „v“: *ligva, qveror, eqvus, svavis, consvetus*.

Jestliže ve vzácných případech psal středověký písař dvojí „uu“ místo „v“, přepisujeme „w“, např. *pawor, euuuangelium* s trojím u přepisujeme *euwangelium*.

Zvláštní upozornění: ve slově *euangelium* ponecháváme beze změny ony grafické podoby, z nichž nelze rozhodnout, zda bylo vyslovováno „eu-an...“ či „e-van...“ neměníme tedy grafiku *euangelium, euuangelium, ewangelium* (viz odst. 6.).

6. Při dvojitěm „w“ originálu postupujeme dvojitěm způsobem. Má-li hodnotu „v-u“, „u-u“ nebo „u-v“, nepodržujeme je a středověkou grafiku *aws, wlgariter, wlt, owm, ewm, praws, uidws, wifer* přepisujeme *avus, vulgariter, vult, ovum, evum, pravus, viduus, uvifer*.

Jestliže však znamená jen souhláskové „v“, podržujeme občasné psaní *willa, lingwam, caretwatim, praworum, gwerra, conswetus*.

7. Zdvojenou souhlásku zjednodušujeme jen tenkrát, jestliže na začátku slova graficky zastupovala příslušnou majuskuli: rukopisné *ffortunus, llaudemus* transkribujeme *Fortunus, Laudemus*.

8. Paleografické zkratky vesměs rozvádíme a vypisujeme. Pokud připouštějí dvojí pravopisnou formu, např. *gratia – gracia, quatenus – quatinus*, rozhodujeme se jednak

podle stáří textu, jednak, pokud to je možné, podle převládajícího úzu daného textu v případech plně vypsanych.

V rozsáhlejších edicích písemností určitého druhu lze i v transkripci ponechat, resp. zavést některé zkratky a tisknout např.: *pro XXIII sexag. gr. den. Prag., feria quarta prox. ante f. s. Pauli die XXIV m. Januarii, ante f. ss. Symonis et Iude, S.C.M^{tas}, ill^{mus} d.* a podobně. Takové zkratky ale musejí být naprosto jednoznačné a jejich abecední soupis má být připojen k úvodu edice.

9. Užívání nebo neužívání velkých písmen pokládáme u starších textů za jev vnější grafický a neřídíme se jím při transkripci; bez ohledu na kolísavou středověkou praxi užíváme velká písmena na začátku vět, ve vlastních jménech (o nich viz ad II.), v některých údajích kalendářních (např. *pridie Kalendas Aprilis, II Idus Februaii, VI Nonas Iulii, ante Pascha, in festo Trinitatis, in festo Nativitatis Domini, feria VI post festum Corporis Cristi, feria III ante Assumpcionem beate Marie, sabbato dominice Iustus es*), v prvním slově názvu literárního díla (např. *in prologo libri De vegetabilibus, Philosophus 2° De anima, Cicero in De natura deorum, per Boecium 4° De consolacione, Ambrosius in Exameron*), v prvním slově kánonů Gratianova Decretu (*dist. 86 can. Si quis*).

10. Nenapodobujeme spojování předložek s dalším slovem (místo *aparte, abiis* píšeme *a parte, ab iis*), ani taková spřežková psaní, která příliš nepřispívají k zřetelnosti (jako *idipsum, sibiipsi, eisipsis, idest*). Naproti tomu podržujeme běžné středověké spřežky, jsou-li v originále (jako *denovo, decetero, eiusmodi, extunc, hincinde, huiusmodi, imposterum, impresenciarum, infrascriptus, necnon, protunc, supradictus*).

Jsou-li v originále některé spřežky rozkládány na dvě slova (např. *alius ve, dum modo, e contra, nobis met, ut pote, ubi cumque*), přepisujeme dohromady: *aliusve, dummodo, econtra, nobismet, utpote, ubicumque*.

11. Rovněž nezachováváme umístění ani u zvláštních znaků (?!) staré interpunkce (rétorické). Nahrazujeme ji interpunkcí logickou v podstatě jako v češtině.

Zvláštní upozornění: Neoddělujeme čárkou infinitiv s akusativem.

Praktické důsledky plynoucí ze základní zásady:

a) Neměníme hláskovou podobu a ponecháváme, je-li psáno *quatinus, intelligite, negligimus, benivulus, paiulus, purgravius, dapipher, stupa, bravium, balisiis, set, aput, epifanis, nephastus, vigellator, ficla, magorem, abigerunt, gerachia, Gesabel, yehenna, ymmo, sinodus, karissimi, feniseca, anathematisat, baptismus, laycalis, lingwaii, amiccicia, cicius, accio, suspitio*.

b) Nepřidáváme, je-li psáno: *promptus (promptus), saguis (sanguis), cifus (scyfus), ceptrum (sceptrum), exequi (exsequi), extirpare (exstirpare), ortus (hortus), ylariter (hilariter), aduc (adhuc), aleviare (alleviare), opida (oppida), anulamus (anullamus), equus (equus), secuntur (sequuntur), scisma (schisma), crisma (chrisma), spericus (sphericus), karaktere (characterere)*.

Ponecháváme monoftongické „e“, je-li v originálu psáno *estimo, ecclesie, cenobium, pene, seculum*; v nejstarších zápisech a znovu v humanistických tvarech ponecháváme „ę“ caudatum: *apostolicę sedis, hęc*. V těchto humanistických a pohumanistických textech, které již rozlišují „e“ – „ae“, „e“ – „oe“, přepisujeme *aestimo, ecclesiae, coenobium, poenae*.

c) Neubíráme, je-li v originále *condempnare, scampnum, coungnitus, angnus, ingnis, iniuncxit, hostium (ostium), heremita, perhemptorie, contrahire (contraire), cohaccio, theloneum, legittimus, felliciter, peccunia*.

U novověkých latinských textů ponecháváme usnadňující diakritická znaménka, jsou-li již v originálu: *fixę (adverbium) illa memorię haerent*.

d) Nesnažíme se vyrovnávat nedůslednosti pravopisu příslušného rukopisného textu. Ponecháme, píše-li se v něm někdy *villanus, jindy willanus, sigillo – sigilo, Cracowia – Cracovia, immo – ymmo, lacrima – lachryma, exsecutus – executus*.

e) Nikdy netransponujeme starší pravopis do mladšího a obráceně. Listina z XIII. století, dochovaná jen v přepisu ze XVII. století, musí i v naší transkripci na první pohled prozrazovat, že není dochována ve své původní podobě (*in praesentia ejusdem dominae Annae* oproti *in presencia eiusdem domine Anne*). Tím že netransponujeme, vyniknou i v naší transkripci eventuální zbytky staršího pravopisu, přizpůsobené pozdějším zvyklostem.

II. Zvláštní ustanovení pro vlastní jména a číslovky

Vlastní jména zeměpisná (*Europa, Bohemia, Praga, Grecz, Aula Regia, Nouadomus, Grzquicz, Utuina* (Útvina), *Leta curia, Wltauia, Zrzit*) i živých bytostí (*Deus, Musa, Coyatha, Wilricus de Uzk, Vrbanus papa, Heinricus Insistoris*) a rovněž i adjektiva a adverbia od vlastních jmen odvozená (*Sclauunus, Morauiensis, Cracowiensis, Scedliczensis, Trauerensis, Cisterciensis ordo, Hussiticus, in lingaeio Boemico, Latine, Bohemice*) ponecháme v zásadě zcela beze změny. Neplatí pro ně ustanovení ad I. odst. 3–6, platí však odst. 1–2, a odst. 7 (*rukopisné ffrancus, lldouicus* transkribujeme *Francus, Lodouicus*). I když jsou v rukopise psána na začátku s malým písmenem, užíváme důsledně velkého (*rukopisné dixit deus ad hyeu* transkribujeme *dixit Deus ad Hyeu*; rozlišujeme *a Deo* proti *adeo*; *petrus et ludewicus uenetus* transkribujeme *Petrus et Ludewicus Uenetus, Vlricus ultraiectinus* transkribujeme *Vlricus Ultraiectinus*). Je-li v rukopise psáno *vngaricalis*, přepisujeme *Vngaricalis*.

Odůvodnění: Píšeme-li *Cubitum* stejně jako *castrum Cubitense, Patauium* jako *Patauina civitas*, je výhodou přehlednost a nepřehlédneme adjektivní tvar tak snadno při vytváření rejstříků. Jinou výhodou je snadné odlišení od apelativů (např. *ventus australis* jižní vítr, *vinum Australe* rakouské víno). A je to konečně také ve shodě s převládající dosavadní ediční praxí u nás. Starou, byť důsledně nedodržovanou tradici má psaní počáteční majuskule i v příslušných adverbích.

Zvláštní upozornění: V literárních textech středolatinských, jejichž edice neslouží výlučně účelům historické dokumentace, se připouští, aby i pro vlastní jména platila ustanovení ad I. odst. 3–6, platná pro apelativa. Věty, které by měly v ryze historické edici podobu *Urebatur igne domus Vrie Cracouiensis et Ignacii Iglaiensis, Urbanus homo est Vrbanus, avus tuus Morauus*, mohou mít v literárním textu v transkripci tuto podobu: *Urebatur igne domus Urie Cracoviensis et Ignacii Iglaviensis. Urbanus homo est Urbanus, avus tuus Moravus*.

Jako u vlastních jmen, užíváme velké začáteční písmeno také pro obecná substantiva používaná jako označení konkrétních osob: *Dominus*, znamená-li Boha nebo Krista, *Pater, Filius* (Bůh Otec, Syn), *Salvator* (Spasitel), *Philosophus* (Aristoteles), *Commentator* (Averroes). Rozlišujeme tedy v transkripci: *ab incarnatione Domini – ab elevacione domini Philippi, Beluacensis episcopi, salvare me digneris – passionem Salvatoris pro oculis habentes, Secundus, philosophus Romanus – ut ait Philosophus in 3° Metafisice*.

Ve většině našich středověkých textů rozepisujeme zkratku XPC tvarem *Cristus* (nikoli *Christus*), jak tomu nasvědčují plně vypisovaná slova *crisma, cristianus* (nikoli *chrisma, christianus*). Zkratka IHS, v níž h je vlastně H, tj. řecké éta, se transkribuje v historických edicích *Ihesus*, v literárních *Iesus*.

Pro číslovky, pokud v rukopise nejsou vypisovány slovy (to vždy podržujeme!), nýbrž číslicemi, zavádíme dvojí postup:

a) Protože by uvnitř textu bylo užívání minuskulních tvarů nepřehledné (*dedit ei vi florenos Vngaricos, florenum computando per XXVIj grossos*), transkribujeme velkými římskými čísly (*dedit ei VI florenos Vngaricos, florenum computando per XXVII grossos*). U lomených čísel vyznačujeme polovinu zlomkem *II 1/2*. V mladších středověkých textech bývá u římských číslic poslední jednotka psána prodlouženým písmem („J“), jež zaručuje konec číslice (např. *vij* přepíšeme *VII*), kdežto u neprodlouženého tahu („i“) před začátkem mechanické poruchy (utržení, proděravění apod.) je známkou, že původně následovala ještě jedna jednotka, v takovém případě neúplně *vii* přepíšeme *VII(-)*.

b) Arabské číslice nenahrazujeme římskými, ani naopak římské arabskými.

Zvláštní upozornění: Je-li v traktátových rukopisech nedůsledně užíváno: *p^o... 2°... 3°, quarto ... 5°*, je v zájmu přehlednosti výkladu transkribovat: *1°, 2°, 3°, 4°, 5°* atd.

Ve vrocení dodržujeme v transkripci co nejpřesněji rukopisné zvyklosti a nedůslednosti, výjimečně zde nerozvádíme zkratky a užíváme i původní formu písma (majuskula, minuskula), např. *Anno ab incarnatione Domini M^oCCC^olvllj^o, anno m^occcc xx primo* (1421), *anno Millesimo ccc^{mo} Lxxiiij^{to}* (1354) apod.

Zpřístupňování staročeských textů

K otázce zpřístupňování staročeských textů se důrazně vyslovil Jiří Daňhelka, editor Husových staročeských spisů vydávaných v rámci ediční řady *Magistri Iohannis Hus*

Opera omnia, který jasně odlišil dvojí způsob vydávání staročeských spisů pro vědecké účely: transkripci moderním (diakritickým) pravopisem a paleografický (= transliterovaný) přepis. Tento druhý způsob připouští pouze pro bádání filologické, zejména pro historickou jazykovědu. A i v tomto prostředí zdůrazňuje spíše možnost využití fotografických metod, které samozřejmě před třemi desetiletími, kdy své zásady publikoval, nebyly tak obecně rozšířené a o množství volně přístupných zdigitalizovaných listin a rukopisů se badatelům ani nesnilo. Základní formou zpřístupnění by tedy měla být transkripce textu.

Daňhelkova pravidla jsou běžně přístupná,⁶⁴ proto je možné omezit se pouze na to nejzákladnější – na hláskosloví. Pro složitější případy by bylo zapotřebí projít důkladným studiem staré češtiny, případně konzultovat tyto otázky s paleobohemisty.

A

Diftong „au“ přepisujeme jako „ou“; „au“ zůstává ve jménech německého původu.

B

V některých případech (ve slovech německého původu) se v textu místo „b“ vyskytuje souhláska „p“, kterou ponecháváme, pokud se v textu vyskytuje častěji než „b“.

C, Č

Ve zdomácnělých slovech latinského původu přepisujeme „c“ jako „k“. Pokud jde přímo o slovo citátové, ponecháváme v latinské podobě „c“ (kontrakt x contractus).

V českých slovech s výslovností „k“ se „c“ přepisuje jako „k“.

„cy“ přepisujeme jako „ci“ (s výjimkou vžitých tvarů, např. Cyril, cylindr).

V 15. a 16. století se může vyskytovat kovcovka „-icze“, kterou transkribujeme „-ice“.

Užívání „c“ a „č“ často kolísá, držíme se proto standardní podoby, kterou poskytují staročeské slovníky.

D

Zdvojené „dd“ zjednodušíme (např. rada).

Slabiku „dia“ nebo „dya“ z 15. století již přepisujeme jako „da“.

E

Do poloviny 15. století se rozlišuje psaní „e“ a „ě“ (psáno v podobě „ie“, „ye“). Od poloviny 15. století se již jotace nedodrží (nejdéle se udržela u „sě“).

Ponecháváme střídání „é“ a „í“ (např. myšlenka i myšlínka) a také ponecháváme všechna „e“ i na místech dnes neobvyklých (např. dotekl se).

Od konce 15. století se objevuje místo „y“ a „i“ dvojhláska „ej“, kterou při transkripci respektujeme (např. bejti, celej).

F

Jako „f“ přepisujeme „ph“ vyskytující se ve zdomácnělých slovech.

V přejatých slovech zjednodušíme napsané „ff“ a píšeme jen „f“ (ofěra).

64 DAÑHELKA, J.: *Směrnice pro vydávání starších českých textů*. Husitský Tábor 8, 1985, s. 285-301.

G

V českých slovech přepisujeme „g“ jako „j“, v cizích slovech je nutné přihlídnout k pravděpodobné starší výslovnosti a k výslovnosti novější. U slova „evangelium“ je častější psaní s „g“, ale podle okolností se může vyskytovat i psaní s „j“.

Pokud se střídá psaní „k“ a „g“, ponecháváme obě možnosti (např. markrabství i margrabství).

Na konci slova nemá „g“ oporu ve výslovnosti, a tak přepisujeme jako „k“.

H

Aspirované „th“ se v českých a zdomácnělých slovech nerespektuje (např. Dorota), ve slovech německého původu se úzus řídí podle většinového výskytu.

I, Y

Užívání „i“ a „y“ se řídí etymologií a gramatickou analogií podle zásad platných v dnešní češtině.

V cizích slovech se transkribuje podle dnešního úzu, ale v některých případech lze přihlídnout i k odlišné výslovnosti (např. Augustýn). Pokud tvary kolísají, volíme většinovou podobu.

Dlouhé „i“ se střídá s dvojhláskou „ie“ nebo „ye“. Do konce 14. století přepisujeme jako „ie“. V 15. století, zejména pak v jeho druhé polovině se mění „ie“ na „i“.

Ve vlastních jménech cizího původu, která zdomácněla, se „ei“ přepisuje jako „ej“ (např. Valdštejn).

J

Na začátku slova před souhláskou „j“ často odpadalo. Transkribuje se podle stavu pramene.

Transkribuje se i na místech, kam bylo vloženo ve shodě s výslovností (např. nejni).

K

V počestěných cizích slovech se „k“ píše ve shodě s výslovností (např. inkvizicí).

L

Někdy se „l“ střídá s „r“. Ponecháváme je i tam, kde je obvyklé „r“ (např. pulkrabství).

M, N

Někdy se vzájemně zaměňují „m“ a „n“. Ponecháváme je podle podoby pramene.

Slova cizího původu zakončená na „-unk“ mohou mít i podobu s „-uňk“ (např. retuňk). Přepisujeme podle většinového výskytu v prameni.

O

Je-li v textech 15. století na začátku diftong „au“, přepisuje se jako „ou“.

R, Ř

Grafika těchto hlásek není jednoznačná, mnohdy ji musíme řešit poznámkou.

„rz“ přepisujeme většinou jako „ř“.

Slabika „ry“ v cizích slovech se přepisuje jako „ry“, v cizích jménech jako „ri“ (např. frystung, Fridrich).

S

Rukopisy často nerozlišují mezi „s“ a „š“, případně i „z“.

Při střídání „s“ a „z“ na začátku slov a jako předložky i předpony v textech 15. století a mladších je nutné držet se jejich původu.

Š

Pro rozlišení mezi „s“ a „š“ je nutné provést podrobnou analýzu grafiky. Ve sporných případech se užívá standardní podoba.

Respektujeme střídání „š“ a „č“ (např. čtvrtek a štvrtek).

T

V předložce ot či od ponecháváme „t“ a „d“ podle pramene.

Ve slovech latinského původu „t“ přepisujeme podle výslovnosti jako „c“ (např. designací).

Slabiku „tia“ nebo „tya“ z 15. století již přepisujeme jako „ťa“.

U

Pro „u“ (stejně i pro „v“) může být užíván znak „w“, který lze přepisovat jako „u“, „v“, „vu“, „vú“.

„v-“ na začátku slova můžeme přepisovat jako „u-“ i jako „ú-“, a to podle standardní kvantity.

Jako „u“ přepisujeme „v“ v platnosti předložky a předpony před retnicemi (např. u městě).

V

Zachováváme prothetické „v-“ před „o“ (např. vokno).

Předložka „v“ může splývat s „v“ na začátku slova. Toto psaní upravujeme (např. býti vězení = býti v vězení).

Viz též „U“.

Z

Viz „S“.

Transkripce ukázek

UKÁZKA 1

Matthiae de Janov Regulae Veteris et Novi Testamenti

Vydáno: MATTHIAE DE JANOV dicti Magistri Parisiensis *Regularum Veteris et Novi Testamenti liber V De corpore Cristi*. Ed. Jana Nechutová, München 1993, s. 81–82. Rukopis *Mk* v aparátu.

Distincio⁶⁵ 6

De ymaginibus

Quod corpus et sanguis Iesu Cristi in templo Dei in sacramento quiescens principaliter et maxime est adorandum, et quod alia omnia, que abducunt vel distrahunt ab adoratione sacramenti, in templo Cristi non sunt tolleranda.

In capitulo 32°.

Et ideo merito et sine contradiccione ob reverenciam infinitam huius sacramenti, in quo est plenitudo divinitatis corporaliter,⁶⁶ et ut tota sibi soli reverencia in templo Dei fieret et totus honor inpolutus, debet⁶⁷ omne illud in templo positum, ad quod vulgus plebeium habet respectum alicuius reverencie et stuporis, prout sunt per Dei ymages, que venerantur⁶⁸ in ecclesia, ut in Luca et in Roma et alias ubicunque. Quibus status populus spiritum Iesu non habens exhibet magnam reverenciam et honorem, genuflexionem, candelarum oblacione et huiusmodi, ad quas venientes ad templum accurrunt nullum vel modicum habentes respectum ibidem presens ad corpus Iesu Cristi. Quod fit ex eo, quia rudis populus solum suos sensus insequentes fortiter movetur a talibus ymaginibus et ab apparencia earum splendida et artificiosa, et quia est promptus omnis talis homo ad ydolatrandum, eoquod facilius conceptus suos vel ymaginationem circumscribit et magis favorabiliter terminat ad creaturam quam deitatem, quia sunt sibi talia propinqua sue facul...

65 Ke staré foliaci, která byla zaznamenána v transliterovaném textu, nepřihlížíme. V edici *in margine* zaznamenáváme platnou foliaci.

66 K „plenitudo divinitatis corporaliter“ se vztahuje určení biblického místa na okraji – „Colossensium 2“ (verš 9). Glosy tohoto typu v edici nezaznamenáváme, ale biblický citát je určen ve věcném aparátu.

67 Text poněkud zatemňuje omise *eici* v našem rukopisu.

68 V textu není naznačeno zkracovací znaménko. Jde o písářskou chybu, proto zde doplňujeme „n“.

UKÁZKA 2

Andreae de Broda Tractatus de sumpcione

Vydáno: KADLEC, J.: *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*. Münster 1982, s. 167–168. Rukopis F v aparátu.

De sumpcione venerabilis preciosique sacramenti corporis ac sanguinis Domini nostri Iesu Christi.

An sufficit laicis fidelibus sub specie tantummodo panis illud preciosum corporis et sanguinis sacramentum accipere, multorum coactus instancia, quod michi videbatur, dicam. Et primo partis adverse tangere et solvere pro posse debeo motiva, quatenus amotis tribulis atque spinis semen bonum in terra bona melius valeat pullulare; secundo ponam aliqua pro consuetudine sancte matris ecclesie conservanda.

Primo dicit adversarius: Cristus ordinavit hoc tam secularibus quam spiritualibus et probare nititur per illud Iohannis 6: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Istam scripturam Iohannis si capere vult adversarius veluti sonat, tunc omnes parvuli, omnes infantes et omnes post perceptionem baptismatis immediate morientes omnesque sine copia sacramenti Dominici decedentes non haberent vitam in semetipsis, et sic vita, que vere vita est, eternaliter privarentur. Sed quis hanc impietatem apprehendit? Pius enim Dominus Deus est et misericors. Quis enim dicere presumat ita durum vel etiam sic crudelem, ut perdat animas innocentes, eo quod suum sanguinem in re non biberent seu suam carnem effectualiter non manducarent, quam nec oportuno habere tempore potuerunt? Etiam graviter universalis erraret ecclesia sanctificando illos beatos Innocentes, quos Herodes occidit, quoniam non manducaverint carnem eius nec sanguinem eius in re biberunt, cum nondum fuisset institutum huiuscemodi

UKÁZKA 3

Nicolai de Dresda Sermo ad clerum Nisi manducaveritis

Vydáno: NICOLAI (ut dicunt) DE DRESDA *Puncta*. Ed. R. Cegna. Varsovie 1996, s. 159–160.

in hoc peto me non habere suspectum, quasi vellem illam vel illam amplecti opinionem, sed istam fateor me tenere, quam apostolica ecclesia et veritas tenent et amplectuntur, cum dicit Bernhardus glozator super capitulo Cum Marthe, Extra, De celebracione missarum: De corpore Cristi tres sunt opiniones. Una dicit, quod illa substantia, que prius fuit panis et vinum, postea fit corpus et sagwis Cristi, De consecracione distincione II, Panis in altari. Secunda tenet, quod substantia panis et vini desinit esse et

tantum accidentia ipsarum remanent, scilicet sapor et calor et pondus, et sub illis accidentibus est corpus Christi. Et hec, dicit, approbatur De Summa Trinitate capitulo Firmiter, § Una. Forte melius diceret, quod prima approbaretur ibi, quia ibi loquitur de transsubstanciacione, cum dicitur: Una est vero fidelium ecclesia... transsubstanciatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina. Tercia dicit, quod remanet substantia panis et vini et in eodem loco et sub eadem specie est corpus Christi, De consecracione distincione II, Ego. Hec Bernhardus et Iohannes ibi. Et sic quelibet istarum dicit ibi esse corpus Christi. Idem per omnia dicitur De consecracione distincione II, canone 1, in gloza. Confidens ergo de solita misericordia Salvatoris, qui est lux vera, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Iohannis I, et XXI distincione, Clericus, in fine, in quo secundum Ambrosium est omnis ratio superne sciencie et terrene, qui est earum caput et auctor, XXXVII distincione, § Hinc eciam Ambrosius, et ubi ipse deest, fundamentum et lapis angularis, ibi nullius boni operis edificium superedificari potest, Prima Corinthiorum III, et I questione I, Cum Paulus, ad idem De consecracione distincione IIII, canone ultimo, et de eius melliflua benignitate et lar...

UKÁZKA 4

Iacobelli de Misa De utilitatibus corporis et sanguinis sub utraque specie

Corde credendum est ad iusticiam et ore confitendum ad salutem, quod totus Christus cum sanguine et anima, spiritu et divinitate panis et vini habetur sub utraque specie.

Videtur cum quibusdam preclare communionis calicis sacrati ad vulgus adversariis, quod nichil operacionis in sacramento habet potus sanguinis Christi sub specie vini amplius quam sub panis specie, dicentes, quia omnimode tantum sumunt sub una specie, quantum sub utraque, et deducunt sic: peccatum est fieri per plura, quod potest fieri per pauciora. Sed sub una specie sumendo corpus Christi assumit totum et integrum Christum et sanguinem eius, ergo superfluit in alia sumere specie laycis sanguinem Christi de calice.

Sed⁶⁹ ut luculenter utilitas appareat communionis divinissime sub utraque specie et quam sit expediens hominum saluti presertim autem ipsa communio divinissimi calicis, pro qua hiis diebus labores et plurime difficultates emergerunt, est pensandum et toto corde credendum, quod sacramentum calicis et ipse sanguis Christi sub specie vini habet sibi proprios effectus saluti fidelium multum utiles; hoc sic deducitur. Christus Iohannis VI° dicit: Caro mea vere est cibus; et subdens de sanguine suo specialiter non contentus, eoquod ubi est sua caro, ibi et sanguis continetur, dicit: et sanguis meus vere est potus.

69 Poznámka „nota“, která je na pravém okraji u tohoto řádku, je běžným upozorněním na text a v edici se k ní nepřihlíží.

Dicit Albertus Magnus libro suo De officio misse: Sangwis Cristi divisam habet operationem a corpore. Corpus enim dedit Cristus in communionem sui et membrorum, sangwinem autem dedit in redemptionem. Iste autem sunt divise operationes. Et infra: Divise essentialiter abinvicem sunt gracia communionis, scilicet in specie panis, et gracia redemptionis in specie vini. Hec ille. Patet ergo, quod digne mandu...

UKÁZKA 5

Iohannis Hus Expositio Decalogi

Vydáno: M. JAN HUS: *Expositio decalogi*. Ed. V. Flajšhans. Praha 1903, s. 35–36. Rukopis D v aparátu.

Nota secundum Augustinum hic prohibetur omne nocumentum, quod potest inferri proximo ore et opere falso. Et sic non solum prohibetur mendacium, sed etiam omne oris nocumentum, et non solum mendacium, sed etiam opus fictum, per quod decipitur proximus, quia mendacium est cristianum se dicere et opera Cristi non facere. Ideo notandum est 1°, quomodo fiat istius mandati transgressio in verbis mendosis, 2° in verbis proximo nocivis, 3° in operibus simulatis. Et secundum hoc istud preceptum habet triplicem expositionem.

Prima expositio: Non falsum testimonium dices contra proximum tuum, scilicet verbis mendosis. Pro quo nota, quod tria sunt genera mendaciorum: aliud est perniciosum, quod est malignitatis, aliud officiosum, quod est pietatis, aliud iocosum, quod est levitatis.

Sub mendacio pernicioso comprehenduntur primo illi, qui dicunt aliquid contra fidei veritatem et Scripture; secundo illi, qui contra vitam hominis vel famam mendacium locuntur, quales fuerunt falsi testes circa passionem et mortem Cristi; tercio illi, qui proximum suum in rebus suis exterioribus ofendunt, quales sunt, qui alios deferunt apud iudices vel tyrannos. Nota, quod non solum sunt falsi testes, qui mendacia proferrunt, sed etiam qui veritatem occultant. Unde Crisostomus super illo Luce 12: Nichil opertum, quod non reveletur, dicit: Non solum ille proditor est veritatis, qui transgrediens palam veritatem pro veritate mendacium loquitur, sed etiam ille, qui non libere pronunciat veritatem, quam libere nunciare oportet, aut non libere veritatem defendit, quam libere defendere convenit, proditor est veritatis. Nam sicut sacerdos debitor est, ut veritatem

UKÁZKA 6

Iohannis Hus De penitencia

Vydáno: IOHANNIS HUS ET HIERONYMI PRAGENSIS *Historia et monumenta* I. Ed. Matthias Flacius Illyricus. Norinbergae 1558, f. 37r (podle jiného rukopisu).

De penitencia

Sicut homo vulneratus in corpore habens spem, ut sanetur, querit scientem, pium et fidelem medicum, ut sibi corporalem medicinam pro sanitate adhibeat, sic et amplius sollicite vulneratus per peccatum debet querere spiritualem medicum scientem, pium et fidelem, qui sibi medicinam salutiferam administret. Medicus autem peritissimus, piissimus et fidelissimus est Cristus Iesus, de quo dicit beatus Augustinus: De celo magnus venit medicus, quia magnus per totum mundum iacebat egrotus. Ipse enim Dominus Iesus per incarnationem venit in mundum, ut sanaret peccato vulneratum genus humanum. Ipse est ille Samaritanus, qui vulnerato, spoliato et semivivo homini miseratus vinum infudit et oleum. Homo enim, qui peccatis infectus est mortalibus, ille incidit in latrones, scilicet demones, qui spoliaverunt eum virtutibus et gracia. Vulneraverunt eum in naturalibus, in intellectu, ut se vere non cognoscat: in memoria, ut beneficiorum Dei non memoretur, et in voluntate, ne virtutem plus eligat quam vicium. Et est semivivus

UKÁZKA 7

Iohannis Hus Expositio super Pater noster brevis

Naposledy vydáno: Mistr JAN HUS: *Výklady*. Ed. <J. Daňhelka>. Praha 1975, s. 685–686.

Expositio super Pater noster brevis

Pater noster excelsus in creacione, suavis in amore, dives in hereditate, qui es in celis speculum eternitatis, corona iocunditatis, thesaurus felicitatis.

Sanctificetur nomen tuum, ut sit mel in ore, cithara in aure, devocio in corde.

Adveniat regnum tuum iocundum sine permixcione, securus sine anmissione, tranquillum sine tribulacione.

Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra, ut eciam que odis, odiamus, que diligis, diligamus et que placita tibi sunt, inpleamus.

Panem nostrum cottidianum da nobis hodie doctrinalem, penitenciam et virtuaalem, id est sacramentalem.

Et dimitte nobis debita nostra, que contra te conmisimus aut contra proximos aut contra nosmetipsos,

sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, qui nos offendant iniuria verborum aut molestia verberum aut ablacione rerum.

Et ne nos inducas in temptationem mundi, carnis et diaboli inimici,
sed libera nos a malo presenti, preterito et futuro, pene, culpe et miserie.
Amen, id est concedat Deus, qui sine fine vivit et regnat.

UKÁZKA 8

Iacobelli de Misa Ad honorem

Ad honorem omnipotentis Dei sueque sponse ecclesie et maxime ad profectum omnium parvulorum et adultorum per sanctum baptisma in vitam divinam regenerantium et in ipsa per sacratissimam eucharistie communionem sub utraque specie sensibilibiter pascendorum et confortantium, quatenus sic nutriti et pasti crescant in virum perfectum et in mensuram etatis plenitudinis Christi, ut tangitur Ephesiorum IIII°.

Supposita consueta mea protestacione, qua semper paratus sum nedum a maiori vel equali, set a quocunque minimo fidei, ymmo ab asina Balaam, si illam loqui michi esset possibile, instrui, cogi et emendari et docto per scripturas aut rationes me aliud, quam deberem dicere vel facere, castigari, in primis tractabo Deo duce et ipso auctore sententiam catholicam de comunione sacramentali omnium generaliter baptisandum et maxime parvulorum et hoc iuxta ritum et morem non hodie consuetudinis ecclesiastice, set ecclesie primitive, de qua dicit Beda in Omelia infra octavas Ascensionis, quod perfectum vite magisterium est⁷⁰ ecclesie primitive semper actus imitari, ut quorum nunc vestigia sequimur, ad eorum in futuro premia possemus pervenire. Hanc ergo ecclesiam primitivam iuxta huius sancti consilium velut ductricem omnium fidelium et magistram in arduissimis credibilibus et agibilibus semper proposui imitari et nedum pro sorore, set pro matre nostra, que desursum est, et nedum pro uno candelabro de septem aureo, ymmo pro ipsa luce, amare proposui et in ambiguis semper ad illam recurrere et spectare. Tunc enim sperabo me viam regiam premere et securis pedibus incedere, si cum illa et eius sanctis duabus⁷¹ ire conperiar, quorum facta, scripta et solidas doctrinas, quas ego post doctrinas piissimi et benignissimi Iesu Spiritu Sancto aflatas et in nos miseros posterius derivatas, immediatissime sequi proposui et per ipsorum regimina cercius regulari.

Volo in primis pro

70 Porušení textu vyjádříme v textové poznámce.

71 Písař našeho rukopisu se dopustil chyby a „duabus“ napsal místo správného „ducibus“. V textu edice bude správné „ducibus“, které mají ostatní rukopisy, tvar „duabus“ bude v textové poznámce.

UKÁZKA 9

Iohannis Hus De sacramento corporis et sanguinis Domini (incipit Sepius rogasti)

Vydáno: IOHANNIS HUS ET HIERONYMI PRAGENSIS *Historia et monumenta* I. Ed. Matthias Flacius Illyricus. Norinbergae 1558, f. 38v (podle jiného rukopisu).

Sepius rogasti, karissime, ut tibi aliquid de sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi scriberem, cuius fides inter sacratissima religionis cristiane puncta, ut communiter dicitur, continetur.

Quatuor enim sunt profundissima, secretissima et fidei nostre altissima secreta: primum de sacratissima Trinitate, secundum de Dei prescientia et de predestinatione, tertium de incarnatione Verbi et quartum de sacramento venerabili corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi. Unde in omnibus hiis quatuor punctis et in omnibus aliis credendis ego homuncio mentem meam Scripture Sacre subieci et subicio nichil volens penitus sentire vel asserere illi contrarium, sed credens firmissime secundum regulam beati Augustini quicquid vult Christus de se credi et nichil credens, quod vult de se non credi, credens etiam cum sancta matre ecclesia omnem veritatem credibilem, prout vult benedicta Trinitas ipsam credi, tenens etiam generalium conciliorum et sanctorum doctorum ecclesie sententiam explicite vel implicite, retinens etiam cordialiter, quod antequam vellem aliquid sancte fidei contrarium asserere, quod vellem in spe et auxilio Domini nostri Iesu Christi pati supplicium dire mortis. Unde sub ista protestatione quosdam scripsi libellos, docui, legi, respondi ab Universitate Pragensi et predicavi populo per regnum Boemie et specialiter Prage ewangelium Domini nostri Iesu Christi.

Sub eadem etiam protestatione fidei et humili, salvo meliori iudicio, tangam pro tui gratia

UKÁZKA 10

Iacobelli de Missa Determinacio de prostibulo, de scortis

Hic de scortis incipit

Quia lex divina cristianorum est munda et immaculata, per quam cristianus immaculate se debet custodire ab hoc seculo, et hec est lex caritatis et perfecte libertatis excludens omnem peccati servitutum, quam quilibet cristianorum tenetur explere per observanciam mandatorum et quilibet cristianorum ex hac lege caritatis tenetur quemlibet ad hanc legis observanciam iuvare et promovere verbis et factis, unusquisque secundum suam vocationem, et omnia peccata mortalia, que prohibentur sub pena eterne dampnationis, per hanc legem debent a quolibet et in quolibet summis viribus inpediri verbis et consiliis et factis hortamentis benignis, et post, si necesse est et expedit durioribus cum

moderamine, cominacionibus et correpcionibus, et talia peccata mortalia sive sint mortalia, sive privata, sive publica, sive in paucis, sive in multis publicanis nullomodo sunt nutrienda, fovenda vel nutrienda⁷² ex cristianis in communitate cristianorum, eoquod quelibet cristiana communitas debet esse sancta et debet omne malum ex se extirpare, sicut decet sanctos comovere se nutrire et defendere in observancia mandatorum Dei et contraria inpediencia mala sese iuvando destruere. Ex quo patet, quod scorta, fornicaciones extra matrimonium et ludi manifesti taxillorum cum eorum desperata blasphemia contra Deum, cum sint peccata mortalia et prohibita sub pena

UKÁZKA 11

Iacobelli de Misa Epistula de quibusdam punctis

Notare enim necesse est de comunione parvulorum post baptismum, quoniam quam cito quis generatur per baptismum ex Deo, ut sit filius vel filia Dei, tam cito capax est et indigens secundum interiorem hominem nutrimenti et refectionis spiritualis et divine in eukaristia, hoc est corporis et sanguinis Domini. Nam sicut generaliter pro omnibus dictum est et preceptum est a Domino illud Iohannis 3°: Amen amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua⁷³ et Spiritu Sancto, non potest intrare in regnum celorum,⁷⁴ per baptismum nullus sexus, nulla etas excipitur et nullus status, sed et parvuli obligantur, sic dum precepit Christus communicacionem eukaristie, necessitatem communitati fidelium de ea inponens et dicens: Nisi manducaveritis⁷⁵ carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis etc., ad omnes et fideles dicitur, nullus excipitur, nullus sexus, nulla etas, et parvulis post baptismum hoc etiam indicitur et precipitur, ut manducant corpus Christi sub forma panis et bibant sanguinem eius sub forma vini. Sicut enim ad salutem prerequiritur in homine, quod nascatur ex Deo per baptismum⁷⁶ et necessitatem spiritualem inesse gratie requiritur, quod passcatur, nutriatur spiritualiter per divinissimam eukaristiam corporis et sanguinis fidelis de quocunque statu etate vel condicione, ita quod sicut ex carne natum est, oportet pasci carnaliter et nutriri, sic quod natum est ex Deo per baptismum quoad vitam spi-

72 Opakované „nutrienda“ vzniklo pisařskou chybou. Správné je „protegenda“, které mají ostatní rukopisy tohoto díla.

73 Glosy (tím spíše v národním jazyce) nezachycujeme v textu, ale dáváme je do textového aparátu. Nad „Nisi...aqua“ interlineární glosa: „jedne ač kto se opět nenarodí“. Doplnění „ktosi“ na „ktosi(e)“, v transkripci „kto se“, je provedeno analogicky podle Jana Husa (Mistr JAN HUS: *Výklady*. Ed. <Jiří Daňhelka>. Praha 1975, s. 158).

74 Nad „in...celorum“ interlineární glosa „v království nebeské“.

75 Nad „Nisi...carnem“ interlineární glosa „jedne nebudete-li“.

76 Porozumění textu poněkud brání omise v tomto rukopisu. Druhý existující rukopis, Jakoubkův autograf, čte na tomto místě ještě: „sic post baptismum“.

ritualem inesse gratie oportet, quod nutriatur et passcatur post baptismum corpore et sanguine Domini. Item si per baptismum regeneratus est iam filius Dei, heres celestis, et est templum Spiritus Sancti et quodammodo participacione Deus in quadam

UKÁZKA 12

Iacobelli de Misa Magna cena

Naposledy vydáno: KRMÍČKOVÁ, H.: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. Brno 1997, s. 131–132. Rukopis *Mk* v aparátu.

Magna cena sacramentalis, quam fecit quidam homo, ymmo Deus et homo, ex cibo et potu sacramentalibus ad sumendum Cristi sacerdotibus et plebibus, dum comodosse haberi potest oportunis loco et tempore, est precepta. Supposito, quod hec Dominica cena sit generalis et summa medicina cristianis spiritualiter infirmis et fragilibus, sine tamen peccato mortali existentibus, in quocunque statu fidelium, secundum illud veridicum ecclesie:

Dedit fragilibus corporis ferculum,
dedit et tristibus sanguinis poculum etc.

et secundum illud Matthei 9°: Non est opus valentibus medico, sed male habentibus, et iterum ibidem: Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam.

Isto presupposito arguitur sic: Omnes infirmi sanari cupientes a medico tenentur ex precepto medici suscipere crebro medicinam ab ipso traditam. Sed plebes et sacerdotes Cristi sine peccatis mortalibus existentes, adhuc in humanis fragiles ex fomite peccati proni semper ad malum, communiter sunt infirmi secundum animam sanari cupientes, ergo plebes et sacerdotes Cristi sine peccatis mortalibus, si sanari volunt, tenentur ex precepto medici supremi suscipere medicinam ab ipso traditam, scilicet cenam Dominicam sacramentalem, factam ex cibo et potu sacramentalibus. Consequencia nota est, et maior patet per beatum Augustinum Omelia XII^a super Iohanne dicentem sic: Ergo quantum in medico est, sanare venit egrotum. Ipse se interimit, qui precepta medici servare non vult. Et minor patet ex suppositione: Sepius enim plebes et sacerdo...

UKÁZKA 13

Galli Asserunt quidam

Naposledy vydáno: KRMÍČKOVÁ, H.: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. Brno 1997, s. 137–138. Rukopis *Mk* v aparátu.

Asserunt quidam corpus Christi manducare et sangwinem eius bibere sub speciebus sacramentalibus esse preceptum et necessitatis et probare volentes ponunt primo hanc questionem: Magna cena sacramentalis, quam fecit quidam homo, ymo Deus et homo, ex cibo et potu sacramentalibus ad sumendum Christi sacerdotibus et plebibus, dum comode haberi potest opportunis loco et tempore, est precepta.

Contra hanc questionem admissio illo, quod cena sacramentalis vocetur cena magna (quod tamen restaret probare, quia sancti doctores dicunt cena Dominica, ut patet per Augustinum in Epistola ad Ianuarium; illam vero beatitudinem eternam, quam expectamus, dicunt cenam magnam fundantes se in verbo Ewangelii Luce XIII°: Quam nemo virorum illorum, qui vocati sunt et renuerunt venire, gustabit), arguitur pro falsitate questionis: Magna cena sacramentalis etc. non est precepta, ergo nec dum comode haberi potest opportunis loco et tempore est precepta. Consequencia tenet a superiori negato ad inferius, si non stet oppositum consequentis, dum comode haberi potest loco et tempore etc., est precepta. Hec consequencia est taliter herencium huic opinioni – ergo precepta. Quod non stat cum primo antecedente, scilicet illo Magna sacramentalis cena non est precepta, quia est in forma contradiccio. Et quod antecedens primum, scilicet illud Magna cena sacramentalis non est precepta, sit verum, patet ex verbis beati Augustini ad Ieronimum, ut ponitur in canone distincione 12^a: Illa vero, que non sunt scripta, set tradita, custodimus, que quidem toto orbe terrarum observantur, datur intelligi vel ab ipsis apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in ecclesia saluberima auctoritas, conmmadata atque statuta retineri, sicut illud quod Domini passio et resurreccio et ascensio in celum, adventus Spiritus Sancti anniversalia solempnitate celebrantur, et si quid tale aliquid occurrerit, quod conservetur ab universis, quocunque se diffuderit ecclesia. Alia vero, que per loca terrarum regiones

UKÁZKA 14

Iacobelli de Misa Questio Utrum sacerdos nolens

Utrum sacerdos nolens populo ministrare corpus Christi sub duplici specie est seductor et hereticus.

Et videtur primo quod sic, nam omnis sacerdos nolens ex officio suo ministrare pertinens et requisitum ad salutem populo cristiano inpedit, quantum est in eo, viam salu-

tis in populo, et per consequens, ut sic seducit populum a via veritatis et suam propriam animam, ergo est seductor et hereticus. Consequencia nota est ex quid nominis similiter et maior.

In oppositum arguitur sic: Stat, quod sepe sacerdos alio modo meliori et utiliori serviat communitati plebium quam ministrando corpus Christi sub duplici specie populo, quod melius et utilius non posset eque bene simul et semel explere cum secundo, cum ergo secundum Philosophum primo Ethicorum inter duo bona inconpossibilia proposita, maiori scilicet et minori, maius bonum est eligendum. Videtur, quod sacerdos racionaliter potest in casu nolle ministrare corpus Christi sub duplici specie populo, ut eo liberius impleat maius bonum, et per consequens non oportet, quod talis sacerdos ex hoc sit seductor et hereticus, ergo questio falsa.

Quia in ista questione tangitur ministratio duplicis speciei sacramentalis ad communem populum cristianum, ideo de hoc erit primus articulus. Secundo est mencio de heretico et seductore, ideo in secundo articulo dicitur, quid sit heresis, et sic consequenter quid hereticus vel seductor. Et tunc 3° queritur Utrum sacerdos nolens ex officio suo sacerdotali ministrare corpus Christi sub duplici specie sit seductor et hereticus? Et hoc est 3us punctus.

Quantum ad primum de ministracione duplicis speciei sacramentalis erga populum cristianum constat, quod illa debet fieri primo ex hoc, quia ministratio duplicis

UKÁZKA 15

Iacobelli de Misa Articulus pro comunione sub utraque specie

Vydáno: KRMÍČKOVÁ, H.: *Articulus pro comunione sub utraque specie Jakoubka ze Stříbra*. Studie o rukopisech 39, 2009, s. 85–86.

nedum de spirituali tantum sumpcione exponit, sed et de sacramentali, dum homo id comode habere potest. Et ad idem dicit Gregorius in Omelia super illud Exodi XII; de signo Pascali, cuius saguine mandatum fuit utrumque postem linire, dicit: Quis saguis sit, qui super utrumque postem ponitur, non ore corporis, sed ore cordis.⁷⁷ Quis saguis sit, non solum iam audiendo, sed bibendo didicistis. Et hinc innuit, quomodo non solum ore cordis spiritualiter, sed et ore corporis sit sumendum. Et idem dicit Dionisius in libro De ecclesiastica ierarchia; loquens de bibicione saguinis sacramentali dicit: Etenim sacerdos panem absconsum parciens dividit et calicem coopertum dividet inter omnes. Et idem dicit Thomas de Aquino 3^a parte Sentencie sue querens, quare cum sacerdos miscet aquam vino sub sacramento vini, nisi quia aqua signat populos, ut dicitur Apokalipsis: Aquae multe, populus multus, innuens, quod seculares et vulgares sumentes

⁷⁷ V textu je opomenuto „hauritur“, které čte Řehoř.

digne sanguinem Iesu Christi inmisceri et uniri debent Domino Iesu Cristo. Ex istis iam dictis sanctorum exemplis et operibus Iesu Christi et eius sanctorum apostolorum et institutionibus patet,⁷⁸ quod sic fuit tentum in ecclesia primitiva, scilicet quod in ecclesia primitiva fideles tam in⁷⁹ corpore, quam in sanguine Iesu Christi sacramentaliter sumebantur. Et sic habetur, quomodo inter omnia dona spiritualia nullum donorum spiritualium maius nobis Dominus dereliquit quam hoc sacrosanctum corpus et sanguinem suum, nam ex huius digna sumpcione sanguinis Domini Iesu Christi semper speciale donum largitur in anima sumentis.

Sed dicit aliquis: Tamen iam con...

UKÁZKA 16

Iohannis Hus De sanguine Cristi sub specie vini

Vydáno: IOHANNIS HUS ET HIERONYMI PRAGENSIS *Historia et monumenta* I. Ed. Matthias Flacius Illyricus. Norinbergae 1558, f. 43v (podle jiného rukopisu).

...ni circulum ordine constituto in divinis aguntur officiis.

Gwilhelmus de Monte Lauduno in sacramentali suo dicit, qui recipiendo corpus totam veritatem accipit, licet non totum sacramentum. Ideo in multis locis communicantur cum pane et vino, id est cum toto sacramento.

Lira super illo verbo Proverbiorum IX°: Bibite vinum, quod miscui vobis, dicit, quod in primitiva ecclesia dabatur sacramentum sub⁸⁰ utraque specie.

Unde in antiquo Canone misse ponitur sic: Communicans alios dicat: Percepicio corporis Domini nostri Iesu Christi prosit anime tue et corpori tuo in vitam eternam. Sagwis Domini nostri Iesu Cristi proficiat tibi in remissionem omnium peccatorum tuorum ad vitam eternam.

Ex iam dictis videtur, quod licet et expedit laicis fidelibus sumere sagwinem Cristi sub specie vini. Nam licet corpus et sagwis Cristi sit sub utraque specie sacramentali, tamen Cristus non sine ratione nec gratis instituit utrumque modum sacramentalem suis fidelibus, sed ad magnum profectum. Nam modus manducandi sacramentalis sub forma panis est specialis modus figurandi et excitandi efficaciter ad manducacionem spiritualem. Et modus sacramentalis bibendi sub forma vini est specialis modus figurandi et excitandi mentem ex institutione Cristi ad gustandum suaviter effusionem Cristi sagwinis, quem effudit. Unde Matthei XXVI: Exhinc dixit ipse Dominus: Bibite ex hoc omnes. Hic est sagwis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem

78 Slovosled upraven podle kontextu, píšar zřejmě zapomněl znaménko pro přehození.

79 „in“ dodáno podle analogie „in sanguine“.

80 „sub“ nahradilo „in“, nad nímž bylo nadepsáno.

peccatorum. Et I^a Corinthiorum XI: Hic calix Novum Testamentum est. Hoc facite, quocienscunque bibetis in meam comemoracionem. Et addit Apostolus: Quocienscunque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annunciate, donec veniat.

UKÁZKA 17

Andreae de Broda Quaestio Utrum licitum sit

Vydáno: KADLEC, J.: *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*. Münster 1982, s. 166. Rukopis B v aparátu, bez kolofónu.

verba in uno canone De consecracione distincione 1 sic: Sagwis, qui a sacerdote sumitur, effusus est pro salute omnium animarum, et sic est verum; per hoc non habetur, quod plebi debet dari. 2° modo intelligitur sic: Sagwis, qui est in corpore Cristi in sacramento oblato, ille effusus, et isto sub specie oblato sumitur a quolibet fidei.

Tunc ad illud, quod dicit iste, qui scribit michi in oppositum: Remissius fiet Sodomitis quam illis, qui recesserunt ab administracione bibicionis sagwinis, ut allegat Matthei X. Hoc intelligitur dupliciter: Primo de sacerdotibus, quod illi non recedunt ab administracione bibicionis. Qui enim conficiunt, debent utique bibere sagwinem. Si autem qui michi scribit in oppositum, dicit, quod debet ministrari sagwinis Cristi plebi, et si non ministratur, quod omnes tales prelati gravius in extremo iudicio puniantur quam Sodomite, mentitur talis et seducit seipsum, quia vult omnes sacros Patres et sanctos homines et omnes episcopos a Cristo usque huc et omnes prelatos et plebanos dampnare, qui sic fecerunt semper usque in hodiernum diem. Sed hoc frivole et temere talia dicere presumit. Talis autem non est sane mentis in anima sua. Sed bene consulendum esset super talibus sermonibus illi, ut penitentiam ageret, quia illa auctoritas de Sodomitis transit ad alium intellectum, non ad intellectum de administracione bibicionis sagwinis Cristi. Igitur talis si magis vult certificari, legat concilia in Decreto et omnia inveniet.

Explicit tractatus magistri Andree Brod, professoris sacre theologie, de eo, quod non debeat laicis sagwis Iesu Cristi ministrari ad bibendum, probans et racionibus et sacris canonibus et doctoribus secundum suum posse contra eos, qui ministrant laicis sub utraque specie hoc venerandum sacramentum, quem fecit anno Domini MCCCCXV. De hac materia vide hic post sex folia, quomodo doctores sacri concilii Constancie reprobant comunicacionem laicis sub utraque specie ritum ecclesie necnon laudabilem consuetudinem communi dantes, qua presbiteri sub utraque specie sumunt, laici vero sub specie panis tantum etc.

UKÁZKA 18

Iacobelli de Misa Salvator noster

Vydáno: *Betlemské texty*. Ed. B. Ryba. Praha 1951, s. 105–108. Rukopis *M* v aparátu.

De comunione spirituali sacramentali integra sub duplici forma panis et vini communitatem plebium concernente etc.

Salvator noster Dominus Iesus, Novi Testamenti institutor, in cena sua novissima ante mortem accepit panem et benedixit ac fregit deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite, hoc est corpus meum. Similiter et calicem accipiens gracias egit deditque discipulis suis et ait: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meum Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, ut habetur Matthei XXVI, Marci XIII et Luce XXII. Ubi dando corpus suum sub forma panis sacramentalis et sanguinem suum ad bibendum sub forma vini sacramentalis, sic instituit ad manducandum corpus suum sub forma panis et bibendum suum sanguinem sub forma vini toti generationi postere fidelium usque ad diem iudicii in sui commemoracionem. Nam Luce XXII in serie verborum predictorum consequenter additur: Hoc facite in meam commemoracionem.

Et ne aliquis velit dicere, quia solis apostolis Dominus instituit ad hoc sumendum sub utraque modo supradicto, Paulus apostolus, fidelis interpretis legis Christi, istam cenam sacramentalem Dominicam communitati fidelium dicit esse institutam propter Domine passionis commemoracionem. Nam 1 Corinthiorum XI ita dicit: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem et gracias agens fregit et dixit: Accipite et manducate. Hoc est corpus meum, quod tradetur pro vobis. Hoc facite in meam comemoracionem. Similiter et calicem, postquam cenavit, dicens: Hic calix Novum Testamentum est

UKÁZKA 19

Nicolai de Dresda Contra Gallum

Vydáno: KRMÍČKOVÁ, H.: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. Brno 1997, s. 165–166. Rukopis *Mk* v aparátu.

Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, Iohannis VI. Secundum Thomam parte III Sume sue, questione LXXIX: Spiritualis manducacio includit votum sive desiderium percipiendi hoc sacramentum. Et ideo sine voto percipiendi hoc sacramentum non potest haberi salus. Frustra autem esset votum, nisi inpleretur, quando oportunitas adesset. Et ideo manifestum est, quod homo tenetur hoc sacramentum sumere non ex statu ecclesie, sed eciam ex mandato

Domini dicentis: Hoc facite in meam commemorationem, et: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis etc. Et sic secundum illum homo non solum ex statu ecclesie, sed etiam ex mandato Domini tenetur communicare non solum spiritualiter, sed etiam sacramentaliter, quia dicit hoc sacramentum sumere. Ideo dicitur per eundem: Non potest esse laudabilis humilitas, sed contra preceptum Cristi et ecclesie si aliquis a comunione absteineat. Ecce dicit esse preceptum, et sic habemus per eundem, quod est mandatum et preceptum. Et quando obicitur de centurione, dicit idem: Non enim preceptum fuit centurioni, ut Cristum in sua domo reciperet. Unde dicit, quod quantum ad adultos utrumque est necessitatis, scilicet baptismus et hoc sacramentum. Et sic habemus, quod sit mandatum et preceptum necessitatis maxime quantum ad adultos. Unde sequitur per eundem, quod peccatores magnum detrimentum paciuntur ex hoc, quod repelluntur a percipione huius sacramenti. Unde per hoc non sunt melioris conditionis, et licet in peccatis permanentes non excusantur per hoc a transgressione precepti. Hec secundum Thomam. Statutum est ergo in concilio generali per Innocencium III Extra, De penitentiis et remissionibus, Omnis, ut adminus in Pascha a fidei suscipiatur eukaristie sacramentum. Alioquin et vivens ab ingressu ecclesie arciatur, et moriens cristiana sepultura

UKÁZKA 20

Iacobelli de Misa Defensio Wenceslai IV contra figmenta eundem hereticancia concilii Constanciensis

Vydáno: SEDLÁK, J.: *Počátkové kalicha*. Časopis katolického duchovenstva 55 (80), 1914, s. 117–118.

In respondendo hiis figmentis, quibus noster dominus rex hereticatur sive suspectus redditur de heresi, notandum est primo, quid sit heresis, et pro illo supponitur dictum Augustini 24, questione 3^a: Hereticus est, qui alicuius temporalis conmodi et maxime glorie principatusque sui gracia falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Et ibidem Ieronimus tangens differenciam inter heresim et scisma dicit: Heresis est perversum dogma. Ex quo videtur, quod heresis est dogma falsum, Sacre Scripture sive legi Cristi contrarium, pertinaciter defensatum.

Secundo supponitur, quod summere eukaristiam integram sub forma panis et vini plebibus est ewangelicum institutum observandum a Cristi plebibus usque ad diem iudicii. Patet, quia comunio huius divinissime eukaristie integre est cena magna sacramentalis, quam fecit quidam homo singularis, qui est et Deus, in vespere mundi plebibus, ultra quam cenam non est alia refeccio post hanc ante diem iudicii expectanda, igitur etc. Et sic Paulus magnus per revelacionem accipiens intellectum huius puncti

ewangelici tradit ecclesiis et communitatibus sic observandum usque ad diem iudicii dicens 1^a Corinthiorum 11mo Crisi plebibus: Quocienscunque manducabitis panem hunc et calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Et alibi est hoc ostensum multis autoritatibus sanctorum, igitur suppositio vera.

Ex quibus patet primo, quod sacerdotibus ministrare et plebibus Crisi sumere eukaristiam integre sub utraque specie non est erroneum et sic nec hereticum, et per consequens dominum regem Boemie in hoc tales fovere et defendere, nisi est fovere vel defendere ut sic hereticos in heresi vel errore, sed in observancia ewangelica. Et

UKÁZKA 21

Iacobelli de Misa De communione parvulorum

Vydáno: *Betlemské texty*. Ed. B. Ryba. Praha 1951, s. 141–144. Rukopis *P* v aparátu.

De comunione parvulorum

Comunio⁸¹ parvulorum baptisatorum colligitur ex infra scriptis Iohannis VI° capitulo: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Iste textus intelligitur de manducatione sacramentali et spirituali simul, ut patet per Glosam interliniarem et ordinariam super eodem. Patet etiam per Augustinum, De consecratione distincione II^a, preterea quidem per Scotum Super III°, distincione II^a, questione I^a.

Matthei XXVI°: Accipite et comedite, hoc est corpus meum, et consequenter: Bibite ex hoc omnes. Quarum figuram in isto gerebant apostoli, coniecturet fidelis, quia hic dicitur: Bibite ex hoc omnes.

Item 1^a Corinthiorum X^o: Omnes de uno pane et de uno calice participamus. Ecce Apostolus dicit: omnes.

Dyonisius De ecclesiastica ierarchia dicit: Pueros, nondum divina intelligere valentes, sancte participes Dei fieri generacionis et sanctissimorum thearchice communionis signorum, id est secundum Comentatorem ibidem, baptismi et eukaristie. Et signanter dicit Dyonisius pueros nondum divina intelligere valentes, ne veritatis emuli dicerent dicta sua intelligenda de pueris usum rationis habentibus.

Item idem Dyonisius eodem libro, de eukaristia capitulo III°: Nullum enim sacramentorum aliorum vere celebratur, in⁸² quo sacra comunio non sumatur ad insinuandum videlicet, quod nullum sacramentum ad veram penitenciam adducit, in quo eukaristia sancta non sumitur. Hec ibi. Ecce notanter dicit: Nullum aliorum sacramentorum vere celebratur etc. Ex quibus verbis patet, quod in hoc loco facit mencionem de sacramento

81 Chybějící iniciálu restituujeme do textu, ale omisi vyjádříme v aparátu: <C>omunio.

82 Nadepsáno „in ecclesia in“

altaris, cum dicit, in quo sacra communio non sumatur. Et etiam cum subditur, in quo eukaristia sancta

UKÁZKA 22

Iacobelli de Misa Posicio de percepcone corporis et sanguinis sub duplici specie (inc. Quia heu in templis)

Posicio magistri Iacobi de Miesa de percepcone venerabilis sacramenti sub bina specie

Quia heu in templis cristianorum opera hominum inventicia et incerta, nimis splendida coram oculis hominum, ut ymagines, ossa sive reliquias vocatas sanctorum, per aurum et argentum artis subtilitate exornatas, communiter plus mirantur, stupent et venerantur quam opus Dei perfectum in divinissimo ac iugi sacrificio corporis et sanguinis Cristi in conspectu filiorum hominum preparato, quia etiam in quibusdam excitatur spiritus ad sumendum etiam laycis corpus et sanguinem Cristi sub utraque forma sacramentali sicut a sacerdotibus, aliis autem non videtur hoc esse expediens, ideo pro ista materia aliquantulum discutienda et ad probandum spiritus, si ex Deo sunt, et ut etiam promoveatur ex hoc honor et reverencia, amor et devotio atque fidele desiderium in templis cristianorum ad hoc beatificum sacramentum et supercelestem ac iuge sacrificium corporis et sanguinis Cristi ceteris ficticiis et adinventionibus hominum postergatis movetur ista questio:

Utrum expediens et necessarium sit ex institutione Cristi, quod communitas fidelium personarum laycalium sumat sepius corpus et sanguinem Cristi sub duplici forma sacramentali?

Et arguitur quod non, quia consuetudo est antiqua ecclesie laudabilis currens usque modo, quod fideles communiter layci, scilicet et mulieres, sumant sub uno sacramento utrumque, scilicet tam corpus quam sanguinem Cristi. Et creditur, quod magna multitudo fidelium mandata Dei custodiens et digne sumens corpus et sanguinem Cristi tantum sub forma sacramentali panis, decidens de hoc seculo transit de morte ad vitam, ergo adhuc non est mutanda ista consuetudo, sed tenenda continue, et per consequens non oportet personas laycales corpus et sanguinem Cristi sumere in sacramento calicis, presertim cum sic populum obligare ad communicandum de calice esset onerare ecclesiam novis et superfluis

UKÁZKA 23

Iohannis Hus De sufficiencia legis Cristi

Vydáno: IOHANNIS HUS ET HIERONYMI PRAGENSIS *Historia et monmenta* I. Ed. Matthias Flacius Illyricus. Norinbergae 1558, f. 44v (podle jiného rukopisu)

Cum sapientum requirat condicio verba hominis prius sollicite audire, audita iudicio rationis discutere, discussa pio pensare animo et tunc pensata sincera consciencia iudicare, cavendo iram, invidiam, odium et vanam gloriam, que impediunt animum, ne possit cernere verum, et subvertunt iusticiam iudicantis; unde locuturus ego homuncio ignarus coram tocius mundi, ut puto, sapiencioribus, obsecro per Iesu Cristi, veri Dei et veri hominis, misericordiam iuxta modum iam expositum cum silencio me audiri. Scio enim ex dicto Nicodemi Iohannis VI° posito, quod lex non iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso et cognoverit, quid faciat. Unde eciam dicit Iudex iustissimus Luce VI°: Nolite iudicare, et non iudicabimini, nolite condempnare, et non condempnabimini.

Conabor autem ego minimus sacerdotum, sicut conatus sum prioribus temporibus, in me legem Cristi ad usum reducere cavendo, quantum donaverit Dei gracia, a zelo vindicte, invidia et inani gloria, et intendendo cordialiter Dei honorem, veritatis professionem, extirpacionem suspicionis sinistre in proximis et deffensionem legis Cristi. Debeo siquidem ipsam legem Cristi prestantissimam diligenter, patienter et humiliter defendere, cum Cristus Iesus et sui discipuli sic fecerunt, et quia omnem fidelem hominem necesse est a Cristo Iesu incipere tam obiective quam effective dante primam fidem principaliter, eo quod oportet omnem fidelem incipere a primo principio, cum ipsum sit primo notum, et ipse Cristus, Verbum Dei, est principium primo notum, ut ex confessione sua evidet. Nam Iudeis ab eo querentibus, quis esset, respondit: Principium, qui et loquor vobis, Iohannis VIII°. Nec dubium, quin ipse sit primum principium, quod est Deus, nam Apokalipsis I^o scribitur: Ego sum Alpha et O, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est et qui erat et qui venturus est, omnipotens. Cum ergo quoad deitatem oportet Cristum Iesum esse primo cognitum in conmuni et quoad humanitatem oportet ipsum esse primo congnatum

UKÁZKA 24

Jan Čapek: Otázka nynie taková běží

Naposledy vydáno: SVEJKOVSKÝ, F.: *Veršované skladby doby husitské*. Praha 1963, s. 90–91. Rukopis *D* v aparátu.

Otázka nynie taková běží
mezi svěckými i také kněží,

slušie-li však věrným křesťanóm,
ženám svěckým anebo mužóm,
z kalicha přijímati krev boží,
čili jest to ustaveno toliko kněží.

Matthei 26: Cenantibus autem illis accepit Iesus panem et benedixit ac fregit deditque discipulis suis dicens: Accipite et comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gracias egit et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

<K>ristovoť jest ustavenie
všem věrným i oslavenie,
svatý Matúš jestiť svěděk,
že Kristus u Veliký čtvrtek
vzem chléb žehnal, potom lámal
a svým učedlníkóm dával
a řekl: Vezměte a jezte,
toť jest tělo mé zajisté.
Potom také kalich jest vzal
a Bohu Otci chválu vzdal
i řekl: Píte všichni z něho,
toť krev Zákona Nového,
neb mnohým hřiechóm na obmytie
budeť této krve vylitie.

1^a Corinthiorum 11: Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accipit panem et gracias agens fregit et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cenavit, dicens: Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quocienscumque bibitis, in meam commemorationem.

<S>vatý Pavel také píše
řka: Jáť sem vzal od Ježíše
to, cožť sem Korintóm vydal.
Kristať sem v tom následoval,
že Pán Ježíš před umučením
v tu noc a před svým zrazením
vzem chléb žehnal, potom lámal
a svým učedlníkóm dával
a řekl: Vezměte a jezte,
toť jest tělo mé zajisté.

Potom také kalich jest vzal,
 když jesti byl odvečeřal,
 řka: teď kalich Zákona Nového
 jestiť

UKÁZKA 25

Jakoubek ze Stříbra: *Zpráva, jak Sněm konstanský o svátosti večeře Kristovy nařídil*

Vydáno: *Dvě staročeská díla Jakoubka ze Stříbra*, ed. Mirek Čejka. Brno 2009, s. 91.

Pane milý! O Božie krvi přijímaní v obecném lidu křesťanském v nalezení a položení konstanském napřed popsaném mezi mnohými kusy tento jest prvý: V některých krajinách někteří všetečně jistiti smejí, že lid křesťanský svátost Božieho těla a Božie krvi má přijímati pod obojí způsobu chleba i vína.

K tomu najprv odpovídám a vyznávám, že podlé ustavenie Čtenie svatého a samého Pána Jezu Krista za stara dávna v cierkvi svaté lid Boží křesťanský obecní přijímal jest Božie tělo a jedl pod chlebnú způsobu a pil jest Boží krev duchovně a posvátně pod způsobu vinnú; a jakož jest drženo, tak jest mělo býti a ještě má býti v Božém lidu křesťanském, jakož o tom die svatý Pavel v Prvnie epistole Korinthóm v jedenadctém rozdielu: Zkus sebe sám člověk a tak z toho chleba jez a z toho kalichu pí, totižto posvátného. A potom, že to nemělo přestati v lidu Božiem křesťanském, die dále: Kolikrát kolivěk budete jísti chléb ten a kalich budete pít, smrt Pána budete zvěstovati, ažť i přijde, totiž v súdný den. Ale že se tu v tom kusu přidává, že v některých krajinách někteří to všetečně vedú a na které by se to mienilo nežli na mě i na ty na jiné, ješto vedú to? Ale poznavšě tu Boží pravdu, pro bázěn Boží nebudem-li jie mlčeti a úmyslem

UKÁZKA 26

Zlomek sakramentáře s modlitbami na 15.–17. neděli po oktávu sv. Ducha

...sidiis non desinis adiuvare perpetuis tribue gaudere et mentis et corporis. *Per.*

DOMINICA XV POST OCTAVAM PENTECOSTE

Custodi, Domine, quesumus, ecclesiam tuam propitiatione perpetua et quia sine te⁸³ labitur humana mortalitas, tuis semper auxiliis et abstrahatur a noxiis et ad salutaria digiratur. *Per.*

83 Psáno na razuře.

SECRETA

Concede nobis, Domine quesumus, ut hæc hostia salutaris et nostrorum fiat purgatio delictorum et tuę propitiatio potestatis. *Per.*

AD COMPLENDUM

Purificent semper et muniant tua sacramenta nos, Deus, et ad perpetuę ducant salvationis effectum. *Per.*

ALIA

Presta nobis, misericors Deus, ut placationem tuam promptis mentibus exoremus et per sacramenta, quę sumpsimus, peccatorum veniam consequens a noxiis liberemur incur-sibus. *Per.*

DOMINICA XVI POST OCTAVAM PENTECOSTE

Ěcclesiam tuam, Domine, miseratio continuata mundet [et] muniat, et quia sine te non potest salva consistere, tuo semper munere gubernetur. *Per.*

SECRETA

Tua nos, Domine, sacramenta custodiant et contra diabolicos tueantur semper incur-sus. *Per.*

AD COMPLENDUM

Mentes nostras et corpora possideat, Domine quesumus, doni cęlestis operatio, ut non noster sensus in nobis, sed iugiter eius preveniat effectus. *Per.*⁸⁴

ALIA

Adesto, Domine, supplicationibus populi tui et nihil de sua consciencia pęsumentibus ineffabili miseratione succurre, ut quod non habet fiducia meritorum, conferat largitas invicta donorum. *Per.*

UKÁZKA 27

Zlomek lektionáře s pasáží z Dn 3,1 – 3,5**LECTIO DANIELIS [PRO]PHETE**

In diebus illis:

NABU[CH]ODO[N]OSOR REX FECIT STA-

tuam⁸⁵ [aur]eam alt[itu]dine cubitorum LX, latitudine cubit[orum] VI^a et s[tatu]it eam in campo Duram⁸⁶ provincię Babylonis. Itaque [N]ab[uch]odonosor rex misit ad congregandos satra[pa]s m[a]gi[stra]tus et iudices, duces et tyranno[s]⁸⁷ et prefectos omne-

84 Pasáž „fectus P(er)“ pęipsána po odrážce označené symbolem „§“ o dva řádky výše na volné místo za rubrikou.

85 Opraveno z původního chybného „statuit“ umístěním tečky pod poslední „t“ a nadepsáním „a“.

86 Nad slovem umístěna neuma.

87 Opraveno z původního „tiranno[s]“ nadepsáním „y“ nad písmeno „i“.

sque pr[in]ci[p]es [regi]onum, ut convenirent ad dedicationem statu[ę], [qu]am [er]ex[er]at Nabuchodonosor rex. Tunc congregati sunt [sat]rap[ę] m[agi]stratus et iudices, duces et tyranni et optim[ates]⁸⁸, q[ui] er[ant] in potestatibus constituti et universi princip[es] [r]eg[i]o[n]um, [u]t convenirent ad dedicationem statuę, quam [erex]er[at] N[abu]chodonosor rex. Stabant autem in conspectu [sta]tu[ę], qu[am] p[os]uerat Nabuchodonosor rex et preco clama[bat] va[l]lenter: Vobis dicitur populis tribubus et linguis in hora, [qu]a [au]di[er]itis sonitum tubę et fistulę et cytharę, sambu[cę] et p[sal]t[er]ii et symphonię et universi generis musicorum [c]ad[en]te[s] a]dorate statuas aureas, quam

UKÁZKA 28

Zlomek žaltáře obsahující Ps 26,1 – 26,6

DOMINUS

illuminatio mea et salus mea, quem timebo?

Dominus protector vite mee, a quo trepidabo?

Dŭm appropiant su[per] me nocentes,

ut edant carnes meas,

qui tribulant me inimici mei,

ipsi infirmati sunt et ceciderunt.

Si consistant adversum me cas[tra,]

non timebit cor meum,

si exurgat adversum me prelium,

in hoc ego sperabo.

Unam pecii a Domino, hanc requiram:

ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus⁸⁹ vite mee,

ut videam voluntatem Domini

et visitem templum eius,

quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum,

protexit me in abscondito tabernaculi sui,

in ...

88 Nad slovem umístěna neuma.

89 Místo správného „omnes dies“.

Bibliografie

Do bibliografie jsou zařazeny práce, které reflektují typy latinského písma zastoupené v textech obsažených v předložené čítance a nejdůležitější kodikologické aspekty s těmito texty spojené. Dále jsou zde uvedeny edice, na které je v učebním textu poukázáno. Všechny tituly jsou dostupné v knihovně Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF MU, popřípadě v Moravské zemské knihovně v Brně.

Betlemské texty. Ed. B. Ryba. Praha 1951.

CAPPELLI, A.: *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*. Milano 2006.

CROUS, E. – KIRCHNER, J.: *Die gotischen Schriftarten*. Leipzig 1928.

DAŇHELKA, J.: *Směrnice pro vydávání starších českých textů*. Husitský Tábor 8, 1985, s. 285–301.

Dvě staročeská díla Jakoubka ze Stříbra. Edd. M. Čejka – H. Krmíčková. Brno 2009.

HLAVÁČEK, I.: *Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích*, in: I. Hlaváček, *Knihy a knihovny v českém středověku*. (Studie k jejich dějinám do husitství). Praha 2005, s. 263–319.

HLAVÁČEK, I.: *Několik poznámek a úvah k dějinám českých knihoven za husitství*, in: I. Hlaváček, *Knihy a knihovny v českém středověku*. (Studie k jejich dějinám do husitství). Praha 2005, s. 340–358.

HLEDÍKOVÁ, Z. – KAŠPAR, J. – EBELOVÁ, I.: *Paleografická čítanka*. Praha 2000.

M. JAN HUS: *Expositio decalogi*. Ed. V. Flajšhans. Praha 1903.

Mistr JAN HUS: *Výklady*. Ed. <J. Daňhelka>. Praha 1975.

IOHANNIS HUS ET HIERONYMI PRAGENSIS *Historia et monumenta* I. Ed. Matthias Flacius Illyricus. Norinbergae 1558.

KADLEC, J.: *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*. Münster 1982.

KRMÍČKOVÁ, H.: *Articulus pro communionem sub utraque specie Jakoubka ze Stříbra*. Studie o rukopisech 39, 2009, s. 73–87.

KRMÍČKOVÁ, H.: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. Brno 1997.

- MATTHIAE DE JANOV dicti Magistri Parisiensis *Regularum Veteris et Novi Testamenti liber V De corpore Cristi*. Ed. J. Nechutová. München 1993.
- MUZIKA, F.: *Krásné písmo ve vývoji latinky I–II*. Praha 1963.
- NICOLAI (ut dicunt) DE DRESDA *Puncta*. Ed. R. Cegna. Varsovie 1996.
- PÁTKOVÁ, H.: *Cvičení z pozdně středověké paleografie*. Dolní Břežany 2001.
- PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*. České Budějovice 2008.
- PÁTKOVÁ, H.: *Album pozdně středověkého písma. Album scripturae medii aevi posterioris*, sv. I–XII/1. Dolní Břežany 2002–2012.
- PRAŽÁK, J.: *Latinské písmo v českých zemích od 11. do 16. století*, přílohy Archivního časopisu v letech 1970–1977.
- PRAŽÁK, J.: *Názvosloví knižních písem v českých zemích I–II*, in: J. Pražák, Výbor kodikologických a paleografických rozprav a studií. Praha 2006, s. 119–152.
- PRAŽÁK, J.: *Počátky knižní kurzívy v Čechách*, in: J. Pražák, Výbor kodikologických a paleografických rozprav a studií. Praha 2006, s. 341–363.
- PRAŽÁK, J.: *Původ české bastardy*, in: J. Pražák, Výbor kodikologických a paleografických rozprav a studií. Praha 2006, s. 381–398.
- RYBA, B.: *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů* (rukopis).
- SEDLÁK, J.: *Počátkové kalicha*. Časopis katolického duchovenstva 55 (80), 1914, s. 113–120.
- SPUNAR, P.: *L' évolution de la bâtarde en Bohême et en Pologne*, Studia źródłoznawcze 6, 1961, s. 1–19.
- STEJSKAL, K. – VOIT, P.: *Iluminované rukopisy doby husitské*. Praha 1991.
- SVEJKOVSKÝ, F.: *Veršované skladby doby husitské*. Praha 1963.
- VOJTÍŠEK, V.: *Vývoj městských knih v ČSR ve světlotiskových ukázkách*. Praha 1928–1931.

Pro orientaci po skladbě excerpovaných knihovních fondů slouží následující pomůcky:

DOKOUPIL, VĽ.: *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*. Praha 1958.

PAVEL, R.: *Beschreibung der im Stifte Hohenfurt befindlichen Handschriften*. Xenia Bernardina II-2. Wien 1891, s. 165-461.

TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur* I-II. Pragae 1905-1906.

Paleografická čítanka

Literární texty

Dalibor Havel – Helena Krmíčková

Vydala Masarykova univerzita v roce 2014

1. vydání, 2014

Sazba: ASTRON studio CZ, Veselská 699, 199 00 Praha

ISBN 978-80-210-7082-0